

عراق توکین و ریای

عبداللطیف بندر اوغلو

١٧	...	٧٥٧
١٨	...	٧٥٨
٢٧	...	٧٥٩
٣٧	...	٧٦٠
٤٧	...	٧٦١
٥٧	...	٧٦٢
٦٧	...	٧٦٣
٧٧	...	٧٦٤
٨٧	...	٧٦٥
٩٧	...	٧٦٦
١٠٧	...	٧٦٧

رقم الابداع في المكتبة الوطنية - بغداد
 « ٥٨ لسنة ١٩٧٧ »

١١٧	...	٧٦٨
١٢٧	...	٧٦٩
١٣٧	...	٧٧٠
١٤٧	...	٧٧١
١٥٧	...	٧٧٢
١٦٧	...	٧٧٣
١٧٧	...	٧٧٤
١٨٧	...	٧٧٥
١٩٧	...	٧٧٦
٢٠٧	...	٧٧٧

كولتور يايينلارى

ديزيسى

۱۸

TÜRK MEN KARDĖSLİK CEĖĖİ
1974

وزارة الاعلام

مديرية الثقافة العامة

مديرية الثقافة التركمانية

تانيما باقانيغي

كولتور كئمل مديرليكي

توركمن كولتور مديرليكي

بفداد ۱۹۷۶

ترکمان کتابلار

turkmani.org

دکتر علی محمد علی

مکتبہ اسلامیہ

ئۇن سوز

اوزون چاغلار بويونجا ، عراقدا ياشايان عراق توركمئلىرى ،
عراق خلقىنىن بولونمەز بىر پارچاسى اولراق ، بو يوردون
طوراغى اوستونده قارداش عرب و كورد خاقلارىسلا بىرلىكده
باشامىشلاردىر .

بو يوردون بوتونلوتونو و عراق خلقىنىن بىرلىكىنى قوروماق
ايچىن هر چىشىت فداكارلىقلاردان گەرى قالمامىشلاردىر .

عراق توركمئلىرىنىن كولتورو دە بو قارداش خاقلارنى
كولتورلىكە ابلىگەنەرەك بىر عراق كولتورو اورطابا چىقمىشىدىر .
ايشتە بولجە كولتوروموز ، عراق كولتورونو تاماملايان و اوندان
ايرىلمايان كولتور حالىنە تلمىشىدىر .

دوغالدىر كى ، كولتور ، دىل ايله تلىشىسر ، دىل ايله
جانلىقنى سوردورور ، چونكو دىل اوبقارلىقنى تمەلىدىسر ،
خلقن گوزگوسودور و انسانن و ارلىقىدىر . بىر دىلن قوراللارنى
يازماق ئوزە لىكلىرىنى اراشتىرماق و لەجەلرئىن ارالرىنداكى
ايرىملارى بەلىرتەك دىل آلانىدا چالىشانلارنى هم يوردسال هم
دە اولوسال گورەولرى صابىلر .

بىزىم « عراق توركمئلىرىنىن » اسكى چاغلاردان بەرى ،
ادىياتمىز اولدوغو حالدا ، دىلمىزىن توم ئوزەللىكلىرىنى ،
لەجەلرئىنى قاپصايان بىر دىل بىلگىسى كتابى يازىلئىداي .

۱۹۶۵ دە بلغارستاندا « صوفيا يونىفرسىتە » سىسئىنى
توركولوژى بولومو خوجالارىندان صابن دوچنت « امىل بوىف »
لەتائىشىدىم . « امىل بوىف » ين ، تورك سىستەملى دىللىر آلانىدا

و تورگچه‌یی توم لهجه‌لرله دوزگون بیر بیجمده آراشدیرماق اوغروندا چابالار خارجادیفینی نوگره‌ندیم . بیزیم یعنی « عراق تورکمئرنین » ترامرندن سوز آچیلیرکن ، بوله بیر یاپیتین داها یازلمادیفینی اونا آنلادیم اونوندا عراق تورکمئرین دیل و لهجه‌لری حقیندا هیچ بیر بیلگیسی اولمادیفینی نوگره‌ندیم .

صاین امیل بویف ، ادبی دیلمیز ، کسروک و طوز لهجه‌لرین ، دیگر تورک دیل و لهجه‌لرله آرالاریندا اولان آیریملاری و باغلیقلاری آراشدیرماق ایسته‌گینده بولوندو . و بو خصوصدا بیر قاج آی بیرلیکده چالیشدیق ، یوردا دونمک زوروندا قالدیم ایچین ، چالیشمامیزدا اورادا بیتمه‌دهن اگسیک قالدی .

تام یندی ییل صورنا ۱۹۷۲ ییلیندا « بغداد یونفرسیتته » سی ادبیات فاکولته‌سینین فارس دیلی بولومونون خوجالاریندان صاین دوکتور محمد تقی ایله تانیشدیم . صاین محمد تقی بو ایشه بنی ایسته‌گله‌ندیره‌ک هر چشیت یاردیمدا بولوناچاغینی بیلدیردی و سوسیالیست سوفیت آذربایجانیندا دیل آلایندا یایملانان ده‌گه‌رلی قاینقلاری بنا سوندو .

بیر خلقین ادبیاتی اولدوغو حالدا ، او خلقین دا ادبی دیلی اولماسی بگره‌گیر . ایشته چاغلار بویونجا « نسیمی و فضولی » لرله جانلیغینی یانسیتان عراق تورکمن دیلی ، بو گون

۱۷ تموز ۱۹۶۸ ده‌وریمیندهن صورنا یهنی بیر ده‌وریمچی آشامادا یاشامایا باشلادی و عراق تاریخینده ایلك کهز اولراق ، اقتداری اله آلان « سوسیالیست عرب بعث پارتیسی » یوردا یاشایان مللترین حقلارینا صایفی گوسته‌ره‌ک ملی صورونلاری چوزمک بولوندا باشارلی آدیملار آتدی .

۲۴ اوچاق ۱۹۷۰ ده تورکمئرله تانیان حقلار ، مللی

بیرلیگیمیزی به کیشتیرمکله ، یوردون بوتونلو تونوده صارصلیماز
بیر تمهل اوزه رینده براقدی . بو تاریخدهن صونرا تورکمنلر
ایچین یهنی بیر دونوم نقطهسی باشلادی ، یهنی بیر یاشام سوره جی
توزوکو . نوز دلیمیزده ، غزه نه ، درگی و کتابلارین
باینتلاماسی ، تورکمن کولتور و نوغره نیم مدیرلیکلرینین و
ادبیاتچیلار بیرلیگینین قورولماسی و اوقوللارین آچیلماسی ،
تورکمن آیدینلارینین تونونده یهنی - یهنی آل وبریشلی دوروملار
یاراتدی . بوتون بو قوروملارین قورولماسی تونونده ، اوزه ریمیزه
دوشنه اولوسال و یوردسال توره ولر چوغالدى .

★ ★ ★

آلینیزده کی بو کتاب گلجه کده ، تورکمن دلیینی داها
یانلی ، داها درین و بیلیمسه ل بیر بیچیمده آراشدیرماق ایچین بیر
تورنه ک صاییلر .

بورادا گوسته ریلنه قورالار « قاعده لر » تورکیه و آذری
تورکچه لری ایله قارشیلادیر یالراق ، دلیمیزین نوزه للیکلرینی
اورطایا چیقارمیشدیر . عینی وقتدا کرکوک و طوزخورماتو
له چه لری تمهل اولاراق گوز تونونده طوتولوشدور .
صاین اوقورلارا صوندوغوم بو کتاب حقیندا آشاغیداکی
نقطه لره ده گینه بی تونه می گورو یوروم .

۱ - کتابی یازارکهن قارشیلادیمیز ان بویوک چتینلیکلردهن
بیری ، دیل بیلگیسی ته ریملری ایدی ، چونکو شیهدیه ده کین ،
عراق تورکمنلری آراسیندا ، تورکمنجه چاغدش دیل بیلیمینین
پایلاماماسی و تورکمن دلینین بیلیمسه ل باقیمدان
نوتره نیلمه مه سی دولایسی ایله ، تورکمن دلینسه ، دیل
بیلگیسی ته ریملری یارادیلما میشدیر .

بوندان نوتورو ، تورکیه و آذری دیل بیلگینلرینین پایتیلارینی
تمهل طوتاراق بیر قاورام ایچین هانگی ته ریمین داها اویغسون

اولدوغو قارشیسیندا چتینلیکلرله قارشى - قارشىیا گلدیم .
بوندان دولایى تورکیه و آذرى دیل بیلگینلرینین قوللاندىقسلاری
به ریملری بیر چوقق بیرلرده بیرلیکده قوللاندىم و قونونون آنلامى
ایله ایلگىلى بیر طاقیم تهریملریده کندیم برافدیم ، نوره گىن ،
(دوزگولو درجهلى صفت) ، (دوزگولو ایلگه چلر « اداتلار ») ،
و (ادلارلا باغلانتیلی ایلگه چلر) گیبى .

۲ - نوم سوزجوکلر املا باقیسیندان سهس اویومونا گوره
يازلیشدير .

۳ - چاغلار بویونجا یازیمیزدا قوللانیلان صاغر کاف - ک
بیرنه « ن » قوللانیمشدير .

۴ - (أ) سه سلیسینی (ء) سه سلیسیندهن آیرت ایتک
ایچین (ء) بو بیچیده (ك) یازلیشدير .

۵ - دیلیمیزده قوللانیلان نونهلمسى قونولارا ده گیندیم و
قارشىلاشديرمايى یاپماقدان بیرچیک آماجیم ، توکمن ، تورکیه و
آذرى تورکچه لرینین آرالارینداکی آیریملاری گوز نونونده
جانلاندیرماقدير .

۶ - ادبی دیلیمیزین گنجیش و شیدیکى یاپیتلاریندان
« شعر - یازی » نوره کلر ویرمه یی اویغون گوردوم ، آما
یازیلدیغى گیبى ده گیل ، سهس اویومو قورالینا اویغون بیر
بیچیده یازلیشدير .

هر چشیت تنقید و طاریشمالاری اوفورلاریمیزدان صایغلا
بکله مکنه ییم .

عبداللطيف بندر اوغلو

بغداد ۱۹۷۶

ده گره نديرمه

صاين ادبياتچى عبداللطيف بندر اوغلونون يازميش اولدوغو
« چاغداش عراق تورکمن ديلي » آدلى كتابى رسمى بير دانيشمان
اولراق اوفودوم و به گهنديم .

كتابى به گهنمه مين نه ده نلرني بورادا صايا جاق ده گيليم . بونو
صاين اوفويو جولار صايتياراق آنلايا جاق لاردير .

کتابين علسى ده گهرى بويو کدور ، چونکو بير چوق يه نى
قونولارى يه نى بير اسلوبلا اورطايا قويماقتادير . اوزون
سوره لى بير چابا ايله ميدانه گيتريله ن بو کتاب ، اون يئدى تموز
ده ور يمينين عراقداكى تورکمنلره تانيديفى کولتوره ل حقلارين
بير نورونو اولدوغو گيبي ، بو حقلارين سربسته جه و ديسوقراتياک
بير اورطامدا گليشه ييله سينين گوزهل بير نورنه گيديرده .
کتابدا بير چوق ايلگينچ قونولار آله آينيشيش و اوسطه جه
ايشله نيشدير .

آله آينان قونولارى اوفويو جوبا دها چه کيملى بير طرزده
صونماق آماجلا ، بازار هر قونوبو آبرى - آبرى بيرده ن چوق
ادبى نورنه کارله سوسله مهديه چاليشه يشدير ، بو نورنه کتر بيرهر
سوس اولماقدان زياده ، عيني زماندا بيرهر ديسل نورته تيجسى
بارچالاردير .

بويله بير ديل کتابينين خلقه صونولماسينين ان بويوک اهمه نيني
(عامليني) بوجه ۱۷ تموز ده ور يمينين انسانجيل ايلکه لر يئنده
آراماق گره کير . بو ده ور يم يورد و يوردداشلارا يارارلى هر چابايى
دستکله مکده اصلا اقصا مایا جاقدير .

دوکتور عبدالقادر محمد السبائي

بغداد - اوجاق ۱۹۷۶

۱ - ديل بيلگىسى

چاغداش ديل بيلگىسىنىڭ ، ھەر بىر ديل
اوج آسامادا « مر حله ده » ئوگره نيلير :-

۱ - سەس بيلگىسى « فونە تىك » علم الصوت :-

دېلېن ئوز قوراللارىنى گوستەرەركە دوغرو قونوشانېن ،
دوزگون يازمانېن يوللارېنى ئوگره تير ، سەسلىرى ، كلىسەلىرى ،
تومجەلىرى « جملەلىرى » اينجەلەر . ديل بيلگىسىنىڭ دېلېن
سەسلىرىنى اينجەلەيەن بولومونە سەس بيلگىسى دەنيلير .

۲ - شەكل بيلگىسى « مورفولوژى » الصراف :-

كلىمەلرېن ياپىسىنى و شەكل باقىمىندان اوغرا دېغى
دە گىشىكلىكلرى اينجەلەيەن بولومونە شەكل بيلگىسى دەنيلير .

۳ - جملە بيلگىسى « سەنتاكس » النحو :-

كلىسەلرېن جملە ايچىندەكى حاللرېنى و جملەلىرى اينجەلەيەن
بولومونە جملە بيلگىسى دەنيلير .

۲ - سەس :

ھوا تىترەشىمىن « اهتزاز » قولاقلا دوپولانىنا سەس
دەنيلير .

انسان سەسى ، آق جىگرلردەن گلەن ھوانن غىرتلاقتاكى
كىرىشلرە « سەس تىللرېنە » چارپاسىلا چىقار .
غىرتلاغىن ايچىندە ايكىسى ساغدا ، ايكىسى سولدا
بولونان دورت اينجە سەس كىرىشى وار . سەس چىقارمايى

ایسته‌ینجه آق جیگرلردهن ایتلهن هوا ، بو کیریشلرده ،
ایسته‌گیزه گوره اینجه ، قالین ، آجی ، تاتلی ، سهرت ،
بوموشاق ، قوقورنچ ، اوقشایجی . . . سسلر بیچینده
پرده‌له‌نیر .

۳ - سه‌س یولو ، قونوشما آیگیتی «جهازی»

گوگوس بوشلوغوندان دوداقلارا واران بولومه سه‌س یولو
ده‌نیلیر .

سه‌سلرین چیقما‌سینا و چشیتله‌نمه‌سینه یارایان اورگانلار
بونلاردیر :

گوگوس بوشلوغو ، آق جیگرلر ، غیرتلاق ، کیریشلر ،
کوکوک دیل ، دیل ، داماق ، دیش نه‌تلری ، دیشلر ، دوداقلار ،
گهنیز « بورون بوشلوغونون آرقاقسمی » و بورون . بو اورگانلارین
« عضولرین » هپسینه بیردهن قونوشما آیگیتی « جهازی »
ده‌نیلیر .

۴ - سه‌س ییلگیسی :

سه‌سلردهن ، سه‌سلرین پرده‌له‌نیش وچیقیشلاریندان
حرفلردهن ، سوزجوکلرین دوغوشلاریندان بحث ایدهن بولومه‌ده
سه‌س ییلگیسی و یا سوز ییلگیسی ده‌نیلیر .

انسانلار آراسیندا آنلاشما آراجی اولان ، دیلین سه‌سلری
قونوشما اورگانلاری یاردیمی ایله توره‌نیر .

۵ - سه‌سلر :

دیلیمزده بوقونوشما اورگانلاری یولو ایله توره‌نهن (۳۴)
سه‌س واردیر . بو سه‌سلرین بویوک بیر پایی ده‌یش « تلفظ »

صيراسيندا قونوشما اورگانلاری طرفیندهن انگلره اوسرار •
بونلارا سه سسيزلر - اونسوزلر - « صامتلر » ده نیلیر •

دبلیمزده کی سه سلرین قالان کوچوک پسایی ایسه ده بیئیس
صیراسیندا قونوشما اورگانلاری طرفیندهن انگلره اوغرامادان
چیقانلاردیر • بونلارا سه سلیلر - اونلور - « صائتلر »
ده نیلیر •

عرب الفباسیندا بو سه سلری تمثیل ایدهن مستقل حرفلر
یوقدور • ایشته بو ئوزه للیک یازیمزدا بویوک چتینلیکلر
یاراتمیشدیر •

تورکیه دیل ییگیئلری ، تورکیه تورکچه سینده « ۲۹ »
سه سین بولوندوغونو ، آذری دیل ییگیئلری ایسه آذری
تورکچه سینده « ۳۲ » سه سین بولوندوغونو گوسترمیشلردیر •

چاغداش عراق تورکمن دیلینین الفباسینی آشاغیداکی
چیزه لگه ده « جدول » ده گوستریوروز : -

۶ - الفبا :

حرفین آدی	حرفلریمز	حرفین آدی	حرفلریمز
صاد	ص	الف	ا
ضاد	ض	به	ب
طا	ط	په	پ
ظا	ظ	ته	ت
عین	ع	ئه	ث
غین	غ	جه	ج
ف	ف	چه	چ
قاف	ق	حه	ح
کاف	ک	خه	خ
گاف	گ	دال	د
لام	ل	ذال	ذ
میم	م	ره	ر
نون	ن	زه	ز
واو	و	ژه	ژ
ها	ه	سین	س
ی	ی	شین	ش
ئه	ئ		

۷ - اونلورین « سه سلیلرین » بولومله نهمه سی

سهس یولوندا انگله اوغرامادان چیقانلارا « سه سلیلر »
ده نیلیر .

چاغداش عراق تورکمن دیلینده و آذری تورکچه سینده
« ۹ » سه سلی وار دیر . تورکیه تورکچه سینده ایسه « ۸ »
بو فرق (E) حرفین بیزده و آذریلرده
اولان ایکی سه سی گوسته رمه سیندهن ایله ری گلشیدیر . بو
مهسلر : -

əx = El = Al = ʔ

Eʌ = El = ʔl = ʔ

سویله نیش ئوزه للیگینه و دیلین دورومونا گوره ،
سه سلیرین دوردو « ۴ » قالین و بئشی « ۵ » اینجه دیر (۱)

قالین	
آ • « آما » سوزونده اولدوغو گبی	a
ی • « یالین » سوزونده اولدوغو گبی	l
او • « صول » سوزونده اولدوغو گبی	o
او • « یودوم » سوزونده اولدوغو گبی	u

اینجه	
أ • « اکمک » سوزونده اولدوغو گبی	e
ی • « ایکی » سوزونده اولدوغو گبی	i
ئو • « ئورتو » سوزونده اولدوغو گبی	ö
او • « اوزوم » سوزونده اولدوغو گبی	ü
ء • « بئل » سوزونده اولدوغو گبی	e

(۱) تورکیه ییگینلری دورت قالین و دورت اینجه
گوسته ریر لر کهن آذری ییگینلری دورت قالین و بئش اینجه
گوسته رمیشلر دیر بیزجه ایسه دورت قالین و بئش اینجه اولمالیدیر

سەسلىردە (e) نىڭ بىر تۈرلۈ يازىلىشىنى بىر بىرىندەن
آيىرت ايتىمك ايجىن بو ئورنەكلرى وىرىيوروز : -

ezniç	۱ - ازنىچ
esnemek	۲ - استنەمك
el	۳ - ال
evcil	۱ - ئوجىل
Sevmek	۲ - سئومك
Seçmek	سئچمك

ئوجىل ، سئومك ، سئچمك ، تئچمك ، دئو ، سئل ، سئل ، ئئل
بئل ئو ...

يازاساق ايستە دىگىمىز سوزو ، داها قىلويلايجا آنالاتا
يىلەجگىز . بو « e - ئ » حرفى يازىمىزداكى بىر چوق
گوچلوكلره صون وىره جكدىر .

دەنىلگە دەگر كى ، بو سەسلىر آراسىرا باصىنىمىزدا
حرف آدلانىدىرلر ، حالبوكى ، حرفلر سەسلىرى تىشىل ايدەن
اشارەتلردىر و عرب الفباسىندا سەسلىرى تىشىل ايدەن مستقل
اشارەتلر يوقدور .

گوستەردىگىمىز چىزەلگەدە قارشى قارشى يازىلان هر
چفت سەس بىر جىستەندىر . دقتلە سويلەيەرەك دەنەيىنجه
« تجربە ايدىلىنجه » قالىنلاردا دىلن آرقايا دوغرو چەكىلدىگى ،
اينچەلردە ايسە دىلن ئونە دوغرو اوزار گبى اولدوغو و
سەس ، قالىنلارا گورە ، داها ئونە ايتىلەرەك چىقدىغى
آنلاشىلير .

۲ - آلت چه نه نین دورومونا گوره ده سه سلیر ایکی سه
آیریلر :-

a . e . o . ö گنیش سه سلیر
l . i . u . ü . e دار سه سلیر

• گنیشلرده ، آلت چه نه آشاغی اینیور
• دارلاردا ایسه ، آلت چه نه آشاغی اینیور

۳ - دوداقلارین دورومونا گوره ده سه سلیر ایکی سه
آیریلر :-

۱ - دوز سه سلیر
۲ - یووارلاق سه سلیر

تورکیه بیلگینلری دوز سه سلیر و یووارلاق آدلاری
ویریرلر که ن آذری بیلگینلری ده دوداقلانمایان و دوداقلانان
آدلاری ویریشلردیر بیز بورادا ده یملرین ایکیسینی ده
قوللانمیوروز .

اشاغی داکی چیزه لگه ده کی تورنه کلرده ویریوروز :-

دوز « دوداقلانمایان »

آ « آما » سوزونده اولدوغو گبی	a
أ « آماك » سوزونده اولدوغو گبی	e
ی « یالین » سوزونده اولدوغو گبی	l
ی « ایکی » سوزونده اولدوغو گبی	i
ئ « بئل » سوزونده اولدوغو گبی	e

یووارلاق « دوداقلانان »

• او • « سول » سوزونده اولدوغو گبی	O
• ئو • « ئورتو » سوزونده اولدوغو گبی	Ö
• او • « یودوم » سوزونده اولدوغو گبی	U
• او • « اوزوم » سوزونده اولدوغو گبی	Ü

دوز سهیلیری سویله رگه ن دوداقلار دوز فالیور
یووارلاقلاردا ایسه دوداقلار یووارلاقلاشاراق ئونه دوغرو
اوزانیور •

۸ - اونسوزلرین « سهسسیزلرین »
بولومله نمه سی :

سهس یولوندا انگله اوغرایاراق تورلو اورگانلارلا
بوغوملانانلارا « سهسسیزلر » ده نیلیر •

تورکمنجه ده سهسسیزلر « ۲۵ » دیر •

۱ - ب	۸ - د
۲ - پ	۹ - ر
۳ - ت	۱۰ - ز
۴ - ج	۱۱ - ژ
۵ - چ	۱۲ - س
۶ - ح	۱۳ - ش
۷ - خ	۱۴ - ع

۲۱ - م	۱۵ - غ
۲۲ - ن	۱۶ - ف
۲۳ - و	۱۷ - ق
۲۴ - هـ	۱۸ - ك
۲۵ - ی	۱۹ - گ
	۲۰ - ل

دیلیزمده کی سهسیزلر (۲۵) اولدوغو حالدا ،
القبامیزداکی حرفلرین صایبسی بوندان داها چوقدور . بو حرفلر
عرب دیلیندهن آلینمیش سوزجوکلرده ندر .

ث ، ذ ، ص ، ض ، ط ، ظ

بو آلتی حرف عربلرده نوزهل بیر بیچیمده تلفظ
ایدیلدیکی حالدا بیزده باشقا بیر بیچیمده تلفظ ایدیلیر .

(ث ، ص) حرفلری اعتیادی (س) گبی

(ذ ، ض ، ظ) حرفلری اعتیادی (ز) گبی

(ط) حرفی اعتیادی (ت) گبی تلفظ اولونور .

بویجه ده یئلمه سی گره کیر کی دیلیزمده « ۳۴ » سهس
واردیر (۲۵) نین نوزهل حرفی و (۹) دو قوزونون مستقل حرفی
یوقدور .

گوسته ردیگیمز (۹) سهسلی معین بیرلرده

ا = الف

هـ = همزه

و = واو

ی = یاء

حرفلرینین یاردیمیل یازیلیر .

عرب الفباسینا ئوزگو « خاص » اولان (ث ، ذ ، ص ، ض ، ط ، ظ) حرفلری ایله (ا - ألف : ء - همزه) حرفلریده انقبامیزا گیره رسه الفبامیز (۳۳) حرفدهن قورولموش اولور .

سه سلی حرفلردهن سوز آچیلرکن ، ئونه ملی بیر نقطه یسی گوز ئونونده بولوندورماق گره کیر . * عرب الفباسیندا قوللانیلان « ح ، ع » سه سلیرینین عینی بیچیمده یالینز عرب دیلیندهن آلیان سوزلرله عراق تورکمن فونه تیکینه « سه س قورولوشونا » گیجه سیدیر .

بوسه سلر ، عراق تورکمنلری دیلینده اولدوغو حالدا ، باشقا تورک سیسته ملی دیلرده قوللانیلماقتادیر بودا قوشقوسوز کی ، عراق تورکمنلرینین چاغلار بویونجا عرب خلقیلا قارداشجاسینا یاشا ماسیندان ایله ری گلشیدیر .

نسوت :

تورکیه تورکچه سینده سه سیزلرین صایسی (۲۱) دیر
آذری تورکچه سینده سه سیزلرین صایسی (۲۳) دور بو فرق
آذری تورکچه سینده « خ ، ق » حرفلرین اولوشوندان ایله ری
گلشیدیر . *

آما بیزده ایسه « عراق تورکمنلرینده » بو ایکی حرفدهن
باشقا « ح ، ع » حرفلریده قوللانیلماقتادیر .

سه سسیز لرین بولوملری :-

تورک دیل بیلگینلری سه سسیز لری تورلو یولردهن بولومله
آیرمیشلار . بونلارین آن ئونه ملیلری :
چیققلارینا گوره دورت چشیتدیر . « هر سه سسیزین
بوغوملاندىغی بیره چیقاق ده نیلیر »

- ۱ - دوداق سەسسىزلىرى : (ب ، ف ، م ، پ ، و)
- ۲ - دېش سەسسىزلىرى : (ج ، چ ، د ، ذ ، ل ، ن ، ر ، س ، ش ، ت ، ز)
- ۳ - داماق سەسسىزلىرى : (گ ، غ ، ك ، ي)
- ۴ - غىرتلاق سەسسىزلىرى : (ھ)
- آذرى دىل يىلگىنلىرى ايسە ، آغىزداكى سەس اورگانلارنىن قاتىلماسى ايله ايلگىلى سەسسىزلىرى بويىچە بولوملەمىشلردىر : -
- ۱ - ايكى دوداق سەسسىزلىرى : (ب - پ - م)
- ۲ - دېش - دوداق سەسسىزلىرى : (و - ف)
- ۳ - دىل - دېش سەسسىزلىرى : (د - ت - ن - س - ش - ر - ز - ج - چ)
- ۴ - دىل - داماق سەسسىزلىرى : (خ - ك - گ - ل - ق - غ - ي)
- ۵ - ھ سەسسىزىنىن ئوزەل بىر دەيشىي واردىر .
- ھوا آقنى بو غازدا و آغىزدا معىن انگلرە اوغراسا سەسسىزلىر توره نىر .
- سەسسىزلىرىن دوردونون « ر - ل - م - ن » سويلەيشىندە ئوزەل موسىقى و اوزادىلما واردىر . بونلارا توركىسە دىل يىلگىنلىرى « سىزىجى سەسسىزلىرى » آذرى دىل يىلگىنلىرى ايسە « سونور » آدى و قالان سەسسىزلىرەدە « كويلو » آدى بىر مىشلردىر .

سہرت و یوموشاق سہسیزلر :

۱ - سہسیزلرین دیگر بیر بولوموده ، سہس کیریشلرینین
قاتلماسینا باغلیدیر ، سہس کیریشلری اتکیلسی بیر بیچیمده
سہسین تورہنہسینہ قاتیلیرسا ، تورہنہن اینجہ سہسلرہ
یوموشاق « جینگیتلی » اتکیمیز بیر بیچیمده سہسین
تورہنہسینہ قاتیلیرسا تورہنہن سہسلرہ آذری دیل ییلگینلری
« کار » تورکیہ دیل ییلگینلری ایسہ ، « سہرت » آدی
دورمیشلردیر .

بیزده سہرت سہسیزلر « ۱۲ » تانہدیر

ج ، ف ، ہ ، ک ، پ ، س ، ش ، ت ، خ ، ح ، ع ، ق

یوموشاقلار ایسہ « ۱۳ » تانہدیر : -

ب ، ج ، د ، ر ، ز ، ژ ، غ ، گ ، ل ، م ، ن ، و ، ی

۹ - ہجہ :

سہس اور گانلاریمزین بیر تک حرکتیلہ چیقان سہس و یا
سہسلر طویلولوغودور .

بیر سہسلی و یا بونونلا بیرلیکده سویلہنہیلہن بیر و یا
بیر قاج سہسیزین میدانا گیتردیگی سہس بیر لیگدیر .

بیر ہجہ بیر تک سہستن عبارت اولاییلہجگی گبی ، بیر آریسا
گلیپ کومہلہنیش بیر قاج سہستن دہ میدانا گلشیش اولای
بیلیر .

سەس سايىسى

۱ : بىر سەسلى حرفدېر

۲ : بىر سەسسىز بىر سەسلى

۳ : بىر سەسسىز ، بىر سەسلى ، بىر سەسسىز

دېلىمىزىن ھجەلرى آلتى تورلودور .

ھر بىر سوز ، بىر ويا بىر قاج سەسلىن بىر بىرە
كۈمەلەنەسى ايله قورولور ، سوزون سويلەنشىندە بو

سەسلىرىن ھېسى بىردەن دگل پارچا - پارچا آغىزدان چىقار .

ئورنەك : -

۱ - آنا - كركوك - گللىن

آ + نا - كر + كوك - گ + لىن

سوزلىرىن ھر بىرى سويلەنشىندە ابكى پارچادېر

۲ - دەورىمچى - چەويرەن

دەو + رىم + چى - چە + وىم + رەن

سوزلىرى ايسە اوچ پارچادا آغىزدان چىقار

۳ - آتيلفانلىق - فارامسارلىق

آ + تىل + فغان + لىق - فا + رام + سار + لىق

سوزلىرى ايسە دورت پارچادا آغىزدان چىقار .

نوت :

۱ - ھر ھجەدە بىر سەسلى بولونور ، سەسلى اولادان ھجە

قورولماز .

۲ - سوزلردە ھجەلرىن سايىسىنى آنلاماق ايچىن سەسلى

حرفلرە دقت ايدىلىر . بىر سوزجوكدە قاج سەسلى حرف وارسا

او قادار ھجە وار دېمەكتىر .

۳ - سه سلی ایله بیتن هجهره « آچیق هجه » (او ، بو)

۴ - سه سسیزله بیتن هجهره « قاپالی هجه » (آل ، تور)

۵ - هجه نین تهلی سه سلی حرفدیر ، دیلیمزده هر سه سلی کندیسیندهن تونجه گلن ایلك سه سسیزی هجه سینه آلیر :

اوست : اوس - تو .

ناش : تا - شا

۶ - دیلیمزین آن تونه ملی توزه للیک کربندهن بیر سسی ده سوز جوکلرده ایکی سه سلینین یان - یانا بولونما سسیدیر . قوللاندیغیمز سوز جوکلردهن یان - یانا ایکی سه سلی حرفی بولونانلار یابانجی دیلردهن گلمه لیدیر .

۷ - ایکی سه سلینین آراسینا اویفون بیر سه سسیز گیره یونا (قایناشتیرما) حرفی ده نیر . بونلار دورت تانه دیر :

(ن ، س ، ش ، ی)

۱۰ - سهس او یومو قورالی :

هر بیر دیلین کندیسینه توزگو « خاص » سهس قورولوشو اولدوغو گبی ، بو سهسلرین ده ییشینه گوره ده قورالاری واردیر . دیلیمز بو قورالدان یوقسون ده گیلدیر .

شاعر و یازارلاریمزین یاپیتلارینا « اثرلینه » دقت ایدیلرسه ، قونوشدوغوموز سوزلره فکر ویریلرسه گورونور کی ، اونلارین سویله نیشی تام بیر بیچیمده دیر . تورنه گین ،

۱ - (گلمه دن ، اولمادان - صایمادان - آلمادان) سوزلرین هیچ بیر وقت سویله نیشی ده گیشیلرزه و بو سوزلرده هیچ بیر وقت ،

(گلمه‌دان - اولمادهن - صایمادهن - آلمادهن)
سویله نیلمه ز *

۲ - دیلیمزده سوزجوگون ایلك هجسی قالین سه‌سلی
حرفله باشلارسا بوتون هجه‌لری قالین سه‌سلی حرفلرله اولور *
اینجه سه‌سلی حرفلرله باشلارسا اینجه سه‌سلی هجه‌لر دوام
ایدهر *

سه‌س او یومو ده‌نیلهن بو قورال دیلیسیزی باشقا دیلدردهن
آیران جانلی بیر ئوزه‌لیکیدیر *

قالین سه‌سلیله ئورنک : - اورمان - اولوس *

اینجه سه‌سلیله ئورنک : - اوزوم ، نولوم *

دیلیمزده سه‌س‌لرین (هم سه‌سلی هم ده سه‌س‌س‌لرین) بیر
بیرینی ایزله‌مه‌سی به‌لیرلی « معین » قورالارا باغلیدیر * بو قورالا
تورکیه دیل بیگی‌لری « سه‌س او یوموقورالی » آذری دیل
بیگی‌لری ایسه « آهنگ قانوونو » آدی ویرمیشلردیر *

بو قورال‌دان سوز آچیلرکه‌ن اوج ئوزه‌لیگی آیدینلاتاق
گسره‌کیر : -

۱۱ - سه‌س‌لیرین بیر بیرینی ایزله‌مه‌سی :

قالین اولورسا ، سوزون صونا ده‌کین گله‌ن سه‌س‌لیری قالین *
اینجه اولورسا ، صونا ده‌کین اینجه اولمایدیر

۱ - سوزون بیرینجی سه‌س‌لیسی قالین اولورسا ، اوبور
سه‌س‌لیرینین هپسی ده‌قالین سه‌سلی « دوز و یا یووارلاق »
اولمایدیر *

نورنهك :

قوش - قوزو - ييلديز - اويون - آغاج - ياپراق
طوزخورمانو - داقوق - قانات .

۲ - سوزون بيرينجى سه سلسيى اينجه اولورسا ، اوبور
سه سيليرده اينجه اولمايدير .

نورنهك :

كوچوك - بوبوك - اوزوم - دنيز - كركوك - دوشهك -
چيچك - اكمك - اربيل - دهره - تپه - دوگون - دوگوم .

بو سوزلرين هپسى سوز كوكلريدير .

آديياتيزدان نورنهكلر :-

شب هجران يانار جانيم

توكهر قان چشم تريانيم

اويادير خلفى آفغانيم

قارا بختيم اويانمازمى ؟

« فضولى »

نه بنا سن گبى بير شوخ دل آرا بولونور

نه سنا بن گبى بير عاشق شيدا بولونور

« بدرى - مصطفى »

وفاسيز ، مرحمتسيز بير توزهل جانانهميز وار

جمال شعينه قارشى يانان پروانهميز وار

« قاسمى - سيد قاسم »

أول دوشون صورا سه لهش
ایکی قارپوز بیر آلده طوتولماز

« آتاموزلری »

دیل آچارکهن آچتیم آنام یانیمدا
ایلك سوز تهزدی داماریمدا قانیمدا
حالا گیزه یوره گیمده جانیمدا

« عبداللطیف بندر اوغلو »

بو موتلو گونو بیزده نام حریت هواسی ایچینده و ایسته دیگمیز
بیچیمده هر هاتگی بیر انگلله قارشیشمادان جانلا باشلا
قوتللامشز دیر .

« بشیر غزه تهسی »

بو سوزلرین سویله نیشینه دقت ایدیلسه گورولور کی :
اونلاردا بیرینجی سه سلیسی قالین اولانلاریسن اوبور
سه سلیری ده قالین ، بیرینجی سه سلیسی اینجه اولانلاردا ایسه .
او بیر سه سلیری ده اینجه دیر .

۱ - آما دیگر سوزلرایسه ، (هجران ، گریان ، آفغان ،
دل آرا ، عاشق ، شیدا ، جانانه ، پرواڤه ، حریت هوا ، اول ،
حالا ، جان) سوزلری عرب و فارس دیلریندهن آلینمیشس و
بوکونه ده تین دیلیمیزین سهس اویومو قورالارینا اوبمادیفی ایچین
سهس اویومو قورالارینا باغلی ده گیلدیر .

۲ - (یانار ، بختیم ، یانان ، موتلو ، گونو ، انگلله ،
جانلا ، باشلا ، سه لهش ، آنام ، یانیمدا ، داماریمدا ، قانیمدا ،
آچتیم ، یوره گیمده ، جانیمدا) سوزلرینده کوکلردهن ناشقده
اونلارین صونلارینا تاقلیمیش (آکلر) ده واردیر .

بو اکره آذری دیل بیلگینلری « شکیلچلر » آدی
 و برمشلردیر •

یان + آر	یانار
بخت + یم	بختیم
یان + ان	یانان
موت + لو	موتلو
گون + و	گونو
ازکل + له	انکله
جان + لا	جانلا
باش + لا	باشلا
سهله + ش	سهلهش
آنا + م	آنام
یان + یمدا	یانیمدا
دامار + یمدا	داماریمدا
قان + یمدا	قانیمدا
آج + تیم آج + دیم	آجتیم
یورهك + یمده	یورهگیمده
جان + یمدا	جانیمدا

اگر بو اکرین سهسلیرینه دقت ایدیلرسه ، گورونور
 کی ، بو سهسلیر ، قالین اینجه دوز ، یووارلاق اولماقلا بیرلیکده
 کوك ، سوزلرین صون سهسلیسی ایله تام او یغوندور • • بو دا
 ایجه گوسته ریور کی « سهس اویومو قورالی » یالیز تورکمن
 سوزلرین کولکرینه عاؤده گیل ، اکرینی ده قاپصاماق تادیر •

سهس اویومو قورالی باقیمیندان اکریسن بیر صیرا
 نوزه للیکلری ده واردیر ••• اکلردهن سوز آچیلرکن اونلارا
 اشارهت ایده جگیز •

بورادا ئونەملى بىر نۇقتەنى بەلگىلەشكە كىرگۈزۈش ، ئەرپ و
فارس دىللىرىدە ئاينىش و خالادا دىلېمىن سەس اويومو
قوراللىرى ايله اويغونلاشمايش سوزلەر باغلانغان اكلەر ،
سوزون سون سەلسىپىن قالين و يا اينچەلىكى ايله ايلگىلى
قالين ، يادا اينچە اولويور .

آما بو قورالى بىلەنك تىجەسىندە ئەرپ حرفلىرى
بايلىشىش يا پىتلارىمىزدا « ئۇرلىمىزدا » بويوك يانلىشلىقلار
ياپىلىشىدۇر . . . خالبوكى قونوشما سىراسىندا بو گىلى
يانلىشلىقلار اىچىدە راستلانمىور . ئورنەگىن ،

(باشىمەن ، باشىمەن ، گورمەسون ، ائىمەسون ،
سورماسون ، آغلارام ، قاشلار ، آياقلار ، اوزاقەن ، باشىمە ،
دولموردى)

آما بو سوزلر قونوشما سىراسىندا سەس اويومو قوراللىرى
اوياراق سويلەينور :

(باشىمەن ، باشىمەن ، گورمەسون ، ائىمەسون ،
سورماسون ، آغلارام ، قاشلار ، آياقلار ، اوزاقەن ، باشىما ،
دولموردو) .

۱۲ - سەسلىلەرلە سەسسىزلىرىن بىر بىرىنى

ايزلەمەلرى :

توركىن دىلېمىن ، سەس اويومو قوراللىرىن ان ئونەملى ،
بولوملىرىدەن بىرىدە :

سەسلىلەرلە سەسسىزلىرىن بللى قورال اوزەرە بىر بىرىنى
ايزلەمەلرىدۇر .

قالین سەسسیزله باشلانان سوزلرده قالین سەسلیر •
 اینجه سەسسیزله باشلانان سوزلرده اینجه سەسلیر قوللانیر
 ئورنەگین ،

« قالین و ئلین » سوزلری

بیرینجی سوز نسبی اولاراق قالین « ق » سەسسیزی ایله ،
 ایکینجی سوز نسبی اولاراق اینجه « گ » سەسسیزی ایله
 باشلانیدی ایچین بیرینجی سوزون سەسلیری قالین ایکینجی
 سوزون سەسلیری ایسه اینجه اولوشدور •

بو قورالین بیر بولوموده ، سەسسیز حرفلرله بیتەن بیر طاقیم
 تورکمن سوزلرینین بەلیرلی بیرلرده دەگیشمەسیدیر • بونلارین
 آن ئونەملیلری : -

۱ - « ت » حرفی ایله بیتەن چوق هجەلی و بعضی تک
 هجەلی سوزلر و فعل کوکلرینە سەسلیلە باشلانان « أك »
 آكلەنیر كەن « ت » حرفی « د » حرفینە چەویرلر •

ئورنەگلر : -

قوردو	قورت
دوردو	دورت
سوگودو	سوگوت

آما تک هجەلی سوزجوکلرین بیر چوغوندا « ت » حرفی
 دەگیشلمەز •

آتپور	آت
صاتیو	صات
قاتپور	قات
باتپور	بات

۲ - « ك » حرفى ايله بيتەن سوزجوكلره ، سەسلى ايله باشلانان « آك » اكلەنيرسە بو حرف « گك » يە چەوريلير .

ئورنەكلەر :-

كۈلەك	كۈلەك
اينەك	اينەك
الەك	الەك
اىپەك	اىپەك
دېرەك	دېرەك
يورەك	يورەك
دېلەك	دېلەك
ئورنەك	ئورنەك
پەتەك	پەتەك

أديياتمزدان ئورنەكلەر :-

گوردوم يوزلرئىندە دوغان

آيدىن كۈلەك شىغىنى

« عبداللطيف بندر اوغلو »

آرى صوسوز دۈنەر بال پەتەكئىنە

« صلاح نورس »

۳ - « ق » حرفى سوزجوكلرىن صونوندا گليرسە و

بونلارا « آك » اكلەنيرسە بو حرف آنجاق ايكى سەسلى

آراسىنا دۈشەرسە « قغ » سەسىنە چەوريلير .

نورنه ککر : -

قوناغی ، قوناغا	قوناق
ياناغي ، ياناغا	ياناق
اوجاغي ، اوجاغا	اوجاق
قاچاغي ، قاچاغا	قاچاق
ياناغي ، ياناغا	ياناق
دوراغي ، دوراغا	دوراق
قولاغي ، قولاغا	قولاق

أدياتمزدان نورنه ککر : -

سعدت نوز اوجاغيمزدا يه تيشی ، باشقاسينين باغجاسيندا

• یوخ

« آتا سوزلری »

بیزده کی باصیم قیتلیغی ، اديياتمزدا قورقونج اتکیلر

• ياراتدی

نوت

۱ - سوز جوکلریمز (ج ، ق ، ک ، ت) سرت حرفلردهن

بیری ایله بیتهرسه و صونلارینا بهسلی حرفله باشلایان بیر « اک »

تلیرسه بو حرفلر آشاغیدا بهلیرتیلدیگی گبی بوموشالار :

سرت بوموشاق

آغاچ = آغاچی	ج	چ
اوجاق = اوجاچی	غ	ق
بهتهك = بهتهگی	ك	ك
قورت = قوردو	د	ت

۲- تورکیه تورکچه سی گرامرینه گوره

۱- تورک سوزلری «ب، چ، د، گ» حرفلیه بیتمهز .
ب - آذری گرامرینه گوره یالنیز سوز «گ» حرفلیه
بیتمهز .

ج - عراق تورکمن دیلینده ایسه سوز «گ» حرفلیه
بیتمه دیگی حالدا بیر طاقیم سوزلریمیزده «د» حرفلیه اورطاقلیق
یاپار یعنی «د ایله ت» آراسیندا اولان بیر سه سی گوسته ریر .

۱ - گلیب ، گیدیپ ، آلیب ، قاجیب ، صاتیپ

۲ - گنج ، قلینج ، دینچ ، سونچ .

۳ - ئود «ئوت» ئوگوت ، سوگوت ، دات

۴ - دیرهک ، بورهک ، دیلهک ، بیلهک .

ادبیاتمزدان نوره کلر :-

طفل زمان قولای یاتماز

بشیکینی بهله بلبل

«عثمان مظلوم»

۱۳- صرف «مورفولوژی» :

سوزجوکلرین یاپیلما ده گیشمه لرینی قونو ایدهن بیلگی به
صرف و یا مورفولوژی ده نیر .

دیل بیلیمین نونه ملی بولوملریندهن بیری اولان «صرف»
سوزجوکلرین ده گیشمه سینی ، بیر سوزجوکدهن یه نسی بیر
سوزجوگون توره ننه سینی و ایله ملرین « فعللرین »
چه کیمله ننه سینی « تصریفینی » و بو ده گیشمه لرین قورالارینی
ایچینه آلیر .

فونە تېكىن آراشديرديغى قونوسەس ايگەن ،
مورفولوژىيەن آراشديرديغى سوزجوكدور .

سوزجوكلرين چوغو ايكى بولومدەن قورولودور . بيريىچى
بولومە تەل « اساس » ايكىىچى بولومە ايسە تە اولمايان
دەئيلير .

بوتون تورك ديل بيلگىنلىرى تەل اولان بولومە (كوك)
آدى ويرميشلر . تەل اولمايان بولومە توركيە ديل بيلگىنلىرى
(اك) آدى ويرەرلرگەن ، آذرى ديل بيلگىنلىرى (شكيلچى)
تدنىن ويرميشلردير .

آديياتمزدان ئورنەكلر :

آى دنىزلرى گنبرەن گوزار ،

آى مەطلو ئسقلردە پارلايان افق

آى ئوزلەنەن

سنىسەن بگلەنەن

گوزلر سەسەسەسنى آرادىم

ەر ياراغىن ىشىيىندە

نسرین اربىل

بو شعرده ، آلتىندان چىزگى چىزىلىشىش سوزلرين هر بىرى
ايكى بولومدەن قورولموشددور .

كوك	اك
دنىز	لرى
گنبر	ەن
گوز	لر

موط	لو
شفق	لر
پارلا	يان
سن	سين
بكله	نهن
گول	ومسه مه سيني
ياپراغ	ين
يشيل	ينده

۱۴ - كوك و اك :

دیل بیلگینلری كوك و اكی بو بیچیمده تانیلامیشلاردیر :

۱ - آنلاملی آن کوچوك دیل بیرلیگینه كوك ده نیلیر ••
 كوكلو بیر سوزجوگون آنلامی و یاپیسی سوزولمادان
 پارچالانمایان شكلیدیر • بوتون یاپی اكلی چیقاریلدیقدان
 سوزرا گه وده نین گری قالان آنلاملی قسمی (كوك) دور •

(قال ، گور ، دمیر ، قوش ، بیل)

گوسته ریلهن بو سوزلر داها کوچوك پارچالارا بولونمه یهن
 سوزلردیر • بو سوزلر بولونورسه و یا بیر حرفی دوشه رسه
 آنلام بیتهر • اشته بو گبی آنلام طاشیان و ده گیشلمه یهن
 سوزلره (كوك) ده نیلیر •

۲ - اك : باشلی باشینا بیر آنلامی اولمایان ، فقط بیر
 سوزجو گه اولان دیغی زمان اونون آنلامینی ده گیشتیره ن یا خود
 آنلامینی ده گیشتیره م ییب او سوزجو گو جمله ده کی گوره وینه
 گوره ، شكله ندرهن پارچاچیغا ده نیر •

۱۵- کوکلرین هجه باقیمیندان بولوملری :

۱ - دیلیسزده کوک سوزجوکلرینین چوغسو بیر

هجه لیدیر

آل ، اق ، صاج ، غوز ، یول ، گمول ، اوق ، گیت

گل (...)

۲ - ایکی هجه لیلرده واردیر

(اوقو ، گوزهل ، چیچک ، دهنیز ، قادین)

۳ - اوج هجه لیلرده واردیر ، اما بونلار چوق آزدیر .

(قارینجا ، باغیرساق ، باجاناق ، کله بهک)

۱۶- کوکون تورلری :

قورولوشونا گوره کوکلر اوجه بولونور *

۱ - یالین « ساده » کوک

۲ - تورهمه « دوزه لتمه » کوک

۳ - بیله شیک « مرکب » کوک

۱ - یالین کوک :

(باش ، قاش ، غوز ، قول ، چول ، یول)

و یا بونلارا بنزهر سوزلری داها کوچوک بولوملره بولمک

اولاناغی اولمادیغی ایچین و یا بولونمسه سی ممکن اولمایان بو گبی

سوزلره « یالین کوک » دهنیلیر .

* تورکیه دیل بیلگینلری ، یالین ، تورهمه ، بیله شیک ، آذری

دیل بیلگینلری ، ساده ، دوزه لتمه ، مرکب . دهرلر

۲ - تورەمە كوك

(گوزلوك ، قولجو ، قوللو ، قاشلى ، چوللوك ، كويلو ، يولجو)
 سوزلرينين هر بيرى ئوزەل بىر آنلام تاشيور . آما بو
 آنلاملار « گوز ، قول ، قاشس ، چول ، كوى و يول »
 آنلاملاريندان آيرىلىدۇر . و عىنى وقتدا بو سوزلرين
 قورولوشونو كوچوك بولوملره آيرماق اولانغىدا واردۇر .

كوك	كوك	تورەمە كوك
۱ - گوز	لوك = گوزلوك	
۲ - قول	جو = قولجو	
۳ - قول	لو = قوللو	
۴ - قاشى	لى = قاشلى	
۵ - چول	لوك = چوللوك	
۶ - كوى	لو = كويلو	
۷ - يول	جو = يولجو	

يوقارىدا گوستەردىگىمىز يىدى (كوك) ئورنەگى ، هر
 بيرى كىدى باشىنا بىر آنلام تاشيدىغى حالدا ، يىدى (كوك)
 ئورنەگى ھىچ بىر آنلام تاشىماماقتادۇر . آما يالين كوكە
 اولانيركەن سوزون آنلامىنىدا دەگىشىر . ايشتە بو گىبى سوزلره
 (تورەمە) كوكلر دەنىلىر . يعنى (يالين كوك) ايله سوزون
 آنلامىنى دەگىشەن (كوك) دەن قورولان سوزجوكلره
 (تورەمە) يادا (دوزەلتسە) كوكلر دەنىلىر .

۳ - يىلەشيك كوك

(آق صو ، قره تپه ، آق دهنيز ، آلتين كوپرو)

بو و بونا بنزه سوزلری ایکی آیری آنلامدا اولان بولومه
آییریرکه ن هر بولومون آیری - آیری مستقل آنلام طاشیدیغی
به لیدییر .

(۲)

آق + صو

قره + تپه

آق + دهنيز

آلتين + كوپرو

(۱)

آق صو

قره تپه

آق دهنيز

آلتين كوپرو

ایکینجی بولومده کی سوزلرین هر بیرى مستقل آنلام
طاشیدیغی حالدا بیر له شیرکه ن تام یه نی بیر آنلاملی سوزجو گون
بارادیلدیغی اورطایا چیثیور . بو گبی سوزجو کله (بيله شیک)
یا دا (مرکب) کوک ده نیلییر .

۱۷ - آنلاملاری باقیمیندان کوکلی :

کوکلی آنلاملاری باقیمیندان ایکی به آیریلرلار

۱ - آد کوکلی ۲ - ایله م (فعل) کوکلی

۱ - آد کوکلی :

آد صویوندان اولان (آد ، صفت ، ضمیر ، ظرف) گبی

سوزجو کلرین کوکلیدییر .

(گوز ، صاری)

۲ - ایله م (فعل) کوکلی :

ایله م صویوندان اولان سوزجو کلرین کوکلیدییر .

(باق ، گیت ، اوقو)

نوت :

بیر کوك هم آد کوكو هم ده ایله م کوكو اولماز .

۱۸ - اكلر « شكيلچيلر » :

اكرين ، باشلى باشينا بير آنلامى اولمايان ، فقط بير سوزجوگه اولانديغى زمان اونون آنلاميني ده گيشيتره ن ياخود آنلاميني ده گيشيترمه ييب او سوزجوگو جمله ده كى گوره وينه گوره شكلله نديره ن پارچاجيق اولدوغونو به ليرتديك ..

اڭ توم ديللرده واردير و گنه لليكله اوچ تورلودور :

۱ - نون اڭ

سوزجوگون باشلانغيچينا اكله نه ن اكلر

prefix

۲ - ايچ اڭ

سوزجوگون ايچينه اكله نه ن اكلر

infix

۳ - صون اڭ

سوزجوگون صونونا اكله نه ن اكلر

suffix

توركمنجه ميز و (بوتون تورك سيسته ملي ديللر) صون

اڭلى بير اكله ملي ديلدير . تورك ديل ييلگينلىرى بونسا

(ييتيشيكلى) يعنى (التصاقى) ديل آدينى و ير ميشلردير .

يايى باقيميندان بير يوزونده كى ديللر اوچ بولومه آيريلر :

۱ - تڪ هجھلی دیلر

۲ - بیتیشیکلی دیلر

۳ - چه کیملی دیلر

۱ - تڪ هجھلی دیلر :

بو دیلدرده بوتون سوزجو کړ تڪ هجھلیدیر ، سوز ایچینه ده گیشیکلیگه اوغرامازلار بیریرینه بهزیهن سوزجو کړی آیرماق ایچین چوق زنگین بیر وورگو سیسته می واردیر : چینجه ، تبه تچه ، ژاپونجا گبی

۲ - بیتیشیکلی دیلر :

بو دیلدرده سوزجو کړین کوکری ده گیشسهز ، توره مه ، چه کیم اکلره اولور . بو اکلهمده کوکله ده گیشسهز ، کوکلره اکلر آچیقا آریلایلیر : تورکچه ماجار جا گبی .

۳ - چه کیملی دیلر :

بو دیلدرده سوزجو کړ تورلو بیچیلر گوسته ریر .
توره مه ، چه کیم ، بو بیچیم ده گیشیکلیکلرینه گوره اولور .
هند اورپا دیلری ، عربچه گبی .

نوت :

۱ - دیلیزده سوزجوگون باشلانغیچینا اولانان کیسی تون اکلرده واردیر کی ، اولار عرب و یا فارس دیلرینه سدهن آیینان سوزجو کړده قولانیماقتادیر .

تورنه کله :

وجدان بی + وجدان = بی وجدان

مرد نا + مرد = نامرد

۲ - دیلمزده سوزجو گون صونونا اولانان بیر طاقیم
صون اکرده اورپا دیلمزدهن آیشش سوزجو کله
قوللانیمقتادیر *

نورنه کله :

سورال یزم = سورالیزم

سوسال یزم = سوسالیزم

رنال یزم = رنالیزم

سوسال یست = سوسالیست

رنال یست = رنالیست

۱۹ - اکرین چشیتلری :

اکله ، سوزجو کله رین گورونوشونو و گورونوشله
بیرلیکده ایچهریکلیگینی ده گیشه لری باقیمیشدان ایکی
بولومدور *

۱ - یاییم اکرلی « سوز دوزه لدیرجی شکیلچیلر »

۲ - چه کیم اکرلی « سوز ده گیشدیرجی شکیلچیلر »

۱ - یاییم اکرلی :

سوزجو کله اولاندیغی زمان یه نی آنلامدا سوزجو کله
توره ته یه یارار . یعنی سوزجو گون آنلامینی چشیدینی
ده گیشتیریر *

نورنه کلمر :

چشیدی	انلامی	اک	کوک
فعل	بازماق فعلینین کوکو		باز
آد	بازلمیش سوزلری افاده اییدن	ی	بازی
آد	بازیشی یازان	جی	بازیجی
صفت	بازبجینین آیشی	لیق	بازیجیلیق
آد	بازبنی یازان	آر	بازار
آد	باش		باش
آد ، صفت	ایشچی باشی	چی	باشچی
صنعت	باشچینین گوره وی	لیق	باشچیلیق
مفعول	بیر ایشه گیریشمک	لاماق	باشلاماق
فاعل	هر هانگی بیری باشلاماق	لاماق	باشلاماق
آلمیان فعل	بیر ایشین بیرشیین باشلانغیجی	گینچ	باشلانگیچ

اكرين صايىسى دىلىمىزده اولدوقچا چوقدور • بونلار
آدلاردا

ايلملرده « فعللرده »

صفتلرده

به ليرته چلرده « ظرفلرده »

ضير لرده « آديللاردا »

و صاييلاردا دا قوللانيلر •
ياپيم اكينه باشقا بير نورهك

كوك ياپيم اكي

توز + لوك = توزلوك

توزلوك + چو = توزلوکچو

توزلوکچو + لوك = توزلوکچولوك

دوز + جه = دوزجه

دوز + تون = دوزتون

دوزتون + لوك = دوزتونلوك

گنز + ي = گنزي

گنزب + جى = گنزبجى

گنز + مين = گنزمين

گنز + ينتى = گنزىنتى

اگله قايناشيش سوزجوكلره (گهوده) ده نير • يعنى

گهوده نيتە ليگينده كي بوتون سوزجوكلر تورمه ميشس

سوزجوكدور • بو باقىمدان نورهك ويريلهن سوزجوكلر هم

بیره ر گه وده دیر ، هم ده توره میس سوزجو کدور •
بیرکوکه بیردهن آرتیق اُک گیتریله بیلیر :

(گوز + لوک + چو + لوک) ته اولدوغو گبی بویلجه گوز
سوزجوگو آردی آردینا اوج اُک آلیش اولویور •

گوز سوزجو گوندهن توره میس اوج سوزجوگون هر بیری
بیره ر گه وده دیر :

گوزلوک ، گوزلوکچو ، گوزلوکچولوک

گه وده بی بویلجه تانیلا یا بیلرز :

گه وده = کوک + اُک •

یاپیم اکلری سوزجوک توره تیر اما بیر اُک هر چشیت
سوزجوگه گلمه ز • نوره گین ،

ادلاردان آد یادا ایله م « فعل » توره تن اکلره ، فعللردهن
آد یادا فعل توره تن اکلر باشقا باشقادیر • ادلارا گلن اکلری
فعللره ، فعللره گلن اکلری ادلارا گیترسه ک یا نلیش یاپمیش
اولوروز •

دورت چشیتلی اکلردهن نوره کله ر :

۱ - جی ، چی ، جو ، چو ، اکلری

سوزجوکره باغلانان بو اکلر صنعت صاحینی بیلدیریر •

۱ - آل : آلیجی

۲ - قاچاق : قاچاقچی

۳ - اودون : اودونجو

۴ - كورك : كوركچو

(آل) سوزجوگونه اولانان اَك فعلدهن (قاچاق ، اودون ،
كورك) سوزجوكلرينه اولانانلار ايسه آدلاردان صنعت
صاحيبي به ليرتهن آدلار توره تمشدير .

بو اكلرده كي سه سليلرين قالين ، اينجه دوز ، يووارلاق
اولملاري اكله نديكلري سوزجوكلرين صون سه سلسي ايله
ايلگيلدير .

آديياتزدان توره كلر : -

يولجولوغوم اوزون سورهر

نه يول بيتهر نه يولجولوق

خيرالله كاظم

* * *

سندن ايسته ديگيم بيرده باده دير

ايچهرهم آرادا صيرادا خانجي

اسعد نائب

* * *

گوره يديم جيفتچيلري بير باشينا گيده ركه ن

او كوزلري قوشاركه ن

بيرده چيگينده بلچه صو آكين ايچيته

لاله نركس آراركه ن

محسن كوثر

۲ - دورت چشیتلی (لی ، لو)

یاغ یاغلی

صو صولو

ئهو ئهولی

یوز یوزلو

بو سوزلرین سویله نیشینه دقت ایدیلرسه ، اولانان اکلر
سوزون سهلیسی ایله اوغونلاشمیشدیر .

(یاغلی و صولو) سوزلرینده کی سهسلیر قالین

(ئهولی و یوزلو) سوزلرینده کی سهسلیر اینجه دیر .

(صولو و یوزلو) سوزلرینده کی اکلرین سهلیسی

یووارلاق « دوداقلانان » دیر .

(یاغلی و ئهولی) سوزلرینده کی اکلرین سهسلیری

دوز « دوداقلانسیان » دیر .

آدیاتمزدان ئورنه ککر :

۱ - یارالی ایله دی بنی جرعه سی آغولو غمین

یارالی قویما یارینی ، دردینه ئور نه چاره دیر

عمادالدین نسیمی

* * *

خزان توتلرینده یشیل چمبرلی توللر

افلاطون بولو طلار

ابراهیم داغوقی

* * *

۲ - سنا بیر قاج سوزوم وار
قارشیدا دوران اسمر
سهویعلی داتلی دلبر

هاشم قاسم صالحی

۳ - فیصا توروشلو ده کی ، دائم توزار ایراغی
بشیر غزه نه سی

۴ - سوزون ان جانلی نقطه لرینده او کندینی اونوداراق
سوزه قاتیلماق ایستیور ...

اسعد نائب

۲ - دورت چشیتلی سیز ، سوز اکلری
بو آک آد ، صفت ، صایی و ضمیرلره اولاندیغی زمان بیر
نسنه نین آزیغینی و یا اولمادیغینی گوسته ریر و سوزون صون
سه سلیسی ایله او یغونلاشیر .

نورنه کلر :

قان	سیز = قانسیز
نه و	سیز = نه و سیز
سوز	سوز = سوز سوز
صو	سوز = صو سوز

بو سوزجو کلرین سوپله نیشینه دقت آیدیلیرسه ،
(قانسیز و صوسوز) سوزلرینده کی آکلرین سه سلیری قالین .
(نهوسیز و سوسوز) سوزلرینده کی آکلرین سه سلیری
اینجه دیر .

(قانسیز و نهوسیز) سوزلرینده کی آکلرین سه سلیری
یووارلاق .

(سوسوز و صوسوز) سوزلرینده کی آکلرین سه سلیری
دوز دور .

آدیاتمزدان تورنه کلر : -

۱ - کرکوک عراق چراغی

فتیسز بانار یاغی

بشیر غزه ته سی

* * *

۲ - دنیز دالفاسیز اولماز

گونول سئوداسیز اولماز

یاری توزه ل اولانین

باشی بلاسیز اولماز

خلق تورکولرینده ن

* * *

۳ - آیواه ! او اوپوب قورقلا دیغی یاورو دگل

جانسیز ، قانسیز ، نهسیز ، کهمکسیز بیر طوتام یا براق

علی صانب

* * *

۴ - اناسیز بویونه

باباسیز یاشایان

یارالی دوشهن

تیمارسیز نولهن

آج صوسوزچیپلاق قالان

چوجوغون نه صوجو وار ؟

محمد عبدالعزیز اسماعیل

۵ - یهلکه نسیز گیمی

صالی ویرمیور قورقونچ بولوطلار

دومانلار ، غملی روزگارلار

ایزسیز صحرا قوملارینین

هرتانهسی بیر حکایه

عدنان سلیمان

۶ - سنسیز دنیا گولسوز گولومسه مه زسیز

سن اولمازسان گوز یاشلاریمی کیم سیله جک

شکر نوری عبدالواحد

۲ - چه نیم اکلری

اولان دیققلاری سوزجو کلرین آناملارینی ده گیشتیرمه دن

اونلاری تومجه ده کی « جمله ده کی » گوره ولرینه گوره

شکلله ندرهن اکلردیر • یعنی سوزجوگون آنلامینی چشیدینی

ده گیشتیرمه ز ، تومجه ده کی گوره وینی به لیرتیر •

چە كېم اكلرېنە «طاقى» آدىدا وېرىلەر •
 طاقىلار ، صونونا گلدېكلرى سوزجوكلرى جىلە
 ايچىندەكى يىرلرېنە و گورەلرېنە گورە يېچىلەندىرلەر •
 طاقىلارنى يىرىندە قوللاناساق يا جىلەنن انلامى
 بوزولور ، يا مقصدىمىزى انلاتىمان يىر جىلە قورموش اولوروز ،
 يا دا آيفرى دوزەندە يىر جىلە ياراتىش اولوروز •

۱ - ئورنەكلەر :

طاقى	اكسىز	اكلى سوزجوك
دە	ئەو	ئەودە
دا	چارشى	چارشىدا
لر	دېل	دېللەر
لار	چوجوق	چوجوقلار
سى	تېە	تېەسى
دى	گل	گلدى
ىن	داغ	داغىن
دىم	يىل	يىلدىم

۲ - ئورنەكلەر :

ئورنەك اولاراق ايكى چىشىتلى جىع «چوغول» - اكلرى
 اولان «لر ، لار» ى گىرستەرىيوروز •
 آدىن صون سەسلىسى قالىن اولورسا «لار» اينجە
 اولورسا «لر» اكلەنەر •

آغاچ + لار = آغاچلار
 طاش + لار = طاشلار
 بوداق + لار = بوداقلار

ئەو + لر = ئەولر

گول + لر = گوللر

بەلگە + لر = بەلگەلر

أدبیاتمزدان ئورنەكلر :

۱ - جونوتلار ، لالەلر ، نەرگیزلر

• سیونجە صاریلدی .

عدنان سلیمان

۲ - آغاجلار یشیللەندی

ایکیلەمەلر :

بعضی یاییم اکلریلە قورولان ایکیلەمەلر

ایکیلەمە : آنلا تیم گوجونو آرتیرماق ، آنلامسی
پەکیشتیرەك ، قاورامی زنگینلە شیتیرمك آماجیلا ، عینسی
سوزجوگون « کلیمە نین » تکرار ایدیلمەسی ویا آنلاملاری بیر
بیرینە یاقین یاخود قارشیت اولان یادا سەساری بیربیرینە آندیران
ایکی سوزجوگون یان - یانا قوللانیلما سیدیر .

بعضی ایکیلەمە تورلری ، ئوزەللیکلە یاییم اکلریندەن دورت
چشیتلی (لی ، لو) یادا دورت چشیتلی (سیز ، سوز) اکلریلە
قورولور .

بو اکلرلە قورولان ایکیلەمەلرین بعضیلری عینی کولک

وبا گه وده دهن بعضيلرى دا آبرى كوك ويا گه وده لردهن
توره تيلير .

۱ - عيني كوك ويا گه وده دهن

ادبى ديل كر كوكو طوز لهجه لرى

سه سلى - سه سلى قونوشماق « قونوشماغ »
تاتلى - تاتلى آنلاتماق « آنلاتماغ »
يوزلو - يوزلو گولمك « گولمغ »
صولو - صولو پيشيرمك « پيشيرمغ »

۲ - عيني سوز جو كدهن قورولان بعضى ايكي لهجه لرده

سوز جو كردهن بيرينجيسى دورت چشيتلى (لى ، لو)
دان بيرىنى آير ، ايكنجيسى ايه ليك اكيندهن صوزا يونه لمه
دورومونا گيره بيلير .

بيرلى - بيرينه قوياق « قوياغ - كر كوك و طوز
لهجه لرى » باشلى - باشينا بير ايش .

كويلو - كويونه گيتك « گيتمغ - كر كوك و طوز
لهجه لرى »

۳ - عيني كوك ويا گه وده دهن دورت چشيتلى (لى ، لو)
و (سيز ، سوز) اكلرندهن بيريله بيرليكمده توره تيلميش
سوز جو كردهن ده ايكي لهجه لر قورولور .

بيرلى - بيرسيز قونوشماق « قونوشماغ » كر كوك و طوز
لهجه لرى

وقتلى - وقتسيز گلنك « گلنغ » كر كوك و طوز لهجه
لرى

۴ - آیری کۆك ویا گه وده لردهن قورولانلار

آنالی - بابالی یاشاماق « یاشاماغ - کرکۆك و طوز
لهجه لری »

ماللی - ملکلو آدم

آلی - یه شیلی گوملک

۵ - عینی کۆك ویا گه وده لردهن دورت چشیتلی

(سیز ، سوز) اکریله قورولان ایکیله مه لر

سه سیز - سه سیز آغلاماق « آغلاماغ - کرکۆك و طوز »

یوز سوز - یوز سوز گوروشمک « گوروشمغ - کرکۆك

طوز »

تاتسیز - تاتسیز - قونوشماق - « قونوشماغ کرکۆك و

طوز »

۶ - آیری کۆك ویا گه وده لردهن دورت چشیتلی

(سیز ، سوز) اکریله قورولان ایکیله مه لر قورولور .

سه سیز - صداسیز آغلاماق « آغلاماغ - کرکۆك و طوز »

یرسیز - یوردسوز یاشاماق « یاشاماغ - کرکۆك و طوز »

پاراسیز - پولسوز آدم

۲۰ - سوز جۆك :

بیر قاورام بیلدیره ن بیر و یا بیر قاچ هجه ده ن میدانا گلنه

آنلامی اولان ، جمله قورولوشونا یارایان . ناک باشییه

قوللانیلان سه س و یا سه سلر طویلر نوغوردر . سوز جۆکلر

انلاملى دىل بىرلىكلىرىدەر ، جانلى جانسىز وارلىقلارى ،
 قاوراملارى حرىكلىرى و اونلارنى حاللىنى قارشىلار . هر
 سوزجوگون باشلى باشىنا بىر انلامى اولمىقلا برابر (ايله ، كى ،
 و ، ده) گى باشلى باشلارينا انلاملارى اولمايان دىل بىرلىكلىرىنه
 ده سوزجوگ ديوروز . چونكو بونلار جمله قورمايا يارايدان ،
 جمله ايچينده انلام قازانان سوزجوكلردير .

بىر سوزجوگ بىر و يا بىردەن فاضلا سەس بىرلىگىندەن
 قورولور . آن كوچوك سوزجوگ تك سەسدەن قورولان
 سوزجوكلدور . سەس ياپىسى باقىمىندان سوزجوكلردە بىر
 طاقىم سەس بىرلىكلىرى اولدوغو گوزە چارپار بونلار هجەلردير .
 شكل ياپىسى باقىمىندان ايسە سوزجوكلر ، كوكلر و
 اكردەن ميدانا گلشىدير .

ديلمىزدە سوزجوكلر بايقىمىندان اوچ چىتىدير

۱ - يالنج ويا كوك سوزجوگ

آك آلامىش و يا باشقا بىر سوزجوگ ايله بيلهشمەيشىن
 سوزجوگون تەلىدير .

داغ ، گوز ، دوز ، يول . آق (بىر هجەلى)
 بارداق ، قادين ، گوزەل (ايكى هجەلى)
 دەگىرمەن ، پنجرە (اوچ هجەلى)

۲ - تورەمىش سوزجوگ

بىر كوك يا دا گەودەدەن اكىرلە يەنى بىر سوزجوگ
 ياپىمايا تورەتە يولو ايله آلدە ايدىلەن سوزجوكلرە تورەمىش
 سوزجوگ آدى وىرىلير .

دوزجه - دوزگون - دوزگونلوک ، دوزلوک

گنزی - گنزیجی گنزیگین - گنزیستی

۲ - بيلهشيك سوزجوک :

کندیسینی اولوشثوران سوزجوکلرین آنلاملاریندان آیری
بیر آنلاما گلمله لیدیر . بيلهشيك سوزجوکلر ، چشیتلی سوز
بولوکلریندهن بیری نیتلیگینده دیر .

دنیز آلتی ، قارنی یاریق

۲۱ - سوزجوک بولوملری :

سوزجوکلرین کوکلرینه دقت ایدیلیرسه ، اونلارین
ایچه ریکلیک « مضمون » باقیمیندان بیری بیری ندهن تام آیریلمی
اولدوغو گوزوکور .

زاهدین بیر پارماغین کنسسهن دونه حقدان قاجار

گور بو گرچک عاشقی سریا صویارلار آغروماز

عمادالدین نسیمی

بو بیتده کی سوزلرین آنلامینا دقت ایدیلیرسه گورونور
کسی :-

۱ - (زاهد ، پارماق ، حق ، عاشق) سوزلری به لیرلی بیر
نسنه بی آنلاتیر .

۲ - (بو) سوزو « ضمیر »

۳ - (گرچک) سوزو « صفت »

۴ - کئسەن ، دونه ر قاچار ، گور ، صوبارلار ،
آغروماز)

سوزلری « ایلەم - فعل » دیر . .

۵ - (سرپا) سوزو ایسه (صوبارلار) فعلینن نه درجهده

اولدوغونو به لیرتدیگی ایچین « به لیرته چدیر - ظرفدیر » .

بونلاردان آنلاشیلور کی ، سوزجوکلر ایچهریکلیک

« مضمون » باقیمیندان بیریریندهن آیریملیدیر « فرقلیدیر »

دیلمیزده کی سوزجوکلر آنلام باقیمیندان تورک دیل

ییلگینلری طرفیندهن چشیت - چشیت بولوملره بولونوشدور .

چاغداش دیل ییلمی باقیمیندان تورکیه دیل ییلگینلری

سوزلری « ۸ » سکیز . آذری دیل ییلگینلری ایسه (۱۱)

بولومه آیریمیشلاردیر .

تورکیه دیل ییلگینلرینین گوروشولرینه گوره بو طرزده

دیر :-

۱ - آد ۲ - صفت ۳ - ضمیر ۴ - ایلەم « فعل »

۵ - به لیرتهج « ظرف » ۶ - ایلگهچ « آدات » ۷ - باغلاچ

۸ - اوتلەم « ندا »

آذری دیل ییلگینلرینین گوروشونه گوره بو طرزده دیر :-

۱ - آد ۲ - صفت ۳ - صایی ۴ - ضمیر ۵ - فعل ۶ - ظرف

۷ - ندا ۸ - قوشما ۹ - باغلائیجیلار ۱۰ - آدات ۱۱ - مودال

سوزلر

نوت :

تورکيه تورکچه سينده صايي قوشما و مودال سوزلر
يوقدور • ياليز بونلار باشقا سوز چشيتلری ايچينده
گوستريليشدير •

سوزجوکلرده ايکيلهمه

۱ - « ياقلاشما - يونهلمه » دورومو

ايکيلهمهي قوران آدلاردان بيري يا دا ايکيسي ياقلاشما
« يونهلمه » دوروموندا اولاييلير • بونلار دا ياعينسي
سوزجوکلردهن يا دا آيري سوزجوکلردهن قورولاراق
يونهلمه دورومونا گيرميشلردير •

۱ - عيني سوزجوکلدهن قورولان ياقلاشمالی ايکيلهمه
پوتور ايکيلهمه لرده ياييرنجی سوزجوک يا دا ايکينجی سوزجوک
ياقلاشما دورومونا گيره •

(۱) گوزه - گوز آله - آل

دیشه - ديش قولا - قول

قانا - قان ديله - ديل

جانا - جان باشا - باش

(۲) يوز - يوزه گوز - گوزه

يان - يانا باش - باشا

ب - آيري سوزجوکلردهن قورولان ياقلاشمالی ايکيلهمه
هر ايکی سوزجوک ياقلاشما دوروموندا اولور •

ساغا - صولا ساپباق « ساپباغ - كركوكو و طوز
لهجه لری »

قوردا - قوشایم اولماق « اولماغ - كركوكو و طوز
لهجه لری »

۲ - « آریلما - چیقیشلیق » دورومو .

ایکیله مه بی قوران عینی یا دا آیری سوزجو کلمه دن ایکیسی
یا دا بیر آریلما - چیقما دوروموندا بولونما بیلیر :

۱ - عینی سوزجو کلمه دن قورولان آریلمالی ایکیله ملرین
بعضیلرینده ، ایکی سوزجو کلمه آریلما دوروموندا اولابیلیر .

• بونلار پک آزدیر .

ایچده ن - ایچده ن سیزلاماق « سیزلاماغ - كركوكو و طوز »
کناردان - کناردان گیتمک « گیتمغ - كركوكو و طوز »

ب - آیری سوزجو کلمه دن قورولان آریلمالی ایکیله مه
اوردان - بوردان طویلاماق « طویلاماغ - كركوكو و طوز
لهجه لری »

ساغدان - صولدان درله مک « درله مغ - كركوكو و طوز
لهجه لری »

۳ - « بولونما - یشریک » دورومو

ایکیله مه بی قوران عینی یا دا آیری سوزجو کلمه دن
ایکیسی و یا بیر بولونما یعنی قالما دوروموندا اولابیلیر .

۱ - عینی سوزجو کلمه دن قورولان بولونمالی ایکیله ملرده هر

ایکی سوزجوک ده بولونما دورومونا گیرمیش اولا بیلیسر •
بوللاردا پک آزدير •

اوردا - اوردا - دولاشماق « دولاشماغ - کرکوک -
طوز »

ب - آیری سوزجوکلردهن قورولان بولونمالی ایکیلهمهیی
قورانلارین هر ایکیسی ده بولونما دوروموندا اولاییر •

أوتهده - بهریده قونوشماق « قونوشماغ - کرکوک -
طوز لهجه لری »

آیدا - ییلدا گوروشماق « گوروشماغ - کرکوک - طوز
لهجه لری »

۴ - آیری سوزجوکلردهن قورولان - ایهلیکی ایکیلهمه

بوللار یالین دورومدا یالینیز ایهلیک اکیله قورولا بیلیر •

قولو - قانادی قیریلماق « قیریلماغ - کرکوک - طوز
لهجه لری »

آغزی - دیلی قوروماق « قوروماغ - کرکوک - طوز
لهجه لری »

۲۲- آد « اسم » :

وارلیقلارین آدلاری اولان سوزجوکلره ده نیر •

آدلار جانلی جانسیز بوتون وارلیقلاری و قاوراملاری تک
- تک و یا جنس جنس قارشیلایان سوزجوکلر دیر • و بو ،
دبلیسزده کی سوزجوکلرین آن ئونه ملی بولوملریندهن بیریدیر و
وارلیقلاری تا نیتماق ایچین ویریلنیش سوزجوکلر دیر •

۱ - داغلاری گئزنه آوجی ، جیلانیمی گوردونمو ؟

۲ - گور گور بابا ویر آتشی یاد یانسین

۳ - یوره گیمده یانیور دامارلار آتشی

۴ - ده نیزده گمی گئزهر

بو نوره کده آلتیندان چیزگی چه کیلیش سوزجوکلر بیرهر وارلیغین آدیدیر (داغ ، آوجی ، جیلان گورگور بابا ، آتشی ، یاد ، یوره ک دامار ، ده نیز ، گمی)

۲۳ - آ دلا رین تورلو باقیملاردان بولوملری :

۱ - وارلیقلارا ویریلیشیرینه گوره آدلاری تورکیه دیل بیلگینلری بو بیچیمده آیرمیشلار :

۱ - نوزهل آد ،

۲ - جنس آدی

ب - وارلیقلارین اولوشلارینا گوره ده ایکی چشیت

یاپمیشلار

۱ - صوموت « مشخص » آد

۲ - صوبوت « مجرد »

ج - وارلیقلارین صاییلارینا گوره ده ایکی چشیت

۱ - ته کیل آد

۲ - چوغول آد

نوت :

آذرى دىل بىلگىنلىرى ايسه كىدى گوروشلىرىنه گوره
باشقا بىچىمده اونلارى چىشيت و بولوملره بولوشلر .

بىز هم توركيه و هم ده آذرى دىل بىلگىنلىرىندهن
يارازلاراق بونلارى داها گنىش بىر بىچىمده گوسته رىموروز :

۱ - صوموت « مشخص » آد

وارلىغى دويولارلا آنلاشيلان و يا آنلاشلا بىلەن دوغادا
« طبيعت » ده به ليرلى وار اولان ، جانلى و جانسىز وارلىقلارين
آدلاريني آنلاتقان آدلاردير .

(تاش ، صو هوا ، گورگور بابا ، بغداد ، دجله ، كركوك
فرات ، ده نيز ، اركك ، قادين ، ياپراق)

۲ - صويوت « مجرد » آد

صويوتلار ايله آلدە ايدىلەن وارلىغى اشىادا گرچكلەشەن ،
بىر دويغو ، بىر دوروم ، بىر حال گوستەره ن و مادى بىر وارلىق
آنلاتمايان بەنى آل ايله طوتولمايان و ماده ديشينده بولونان
آنلاملارين آدلاريدير .

(سيوگى ، بويوكلوك ، چيركىنلىك ، ارکه كلىك ،
يىگىتلىك ، ئوزوتتو ، ئوزگورلوك ، گوزەللىك سئوينچ ،
دويغو) .

۳ - ئوزەل آد

بىر تك وارلىغا ويرىلمىش آددير .

(عراق ، اسيا ، داقوق ، بغداد ، كركوك ، دنيا ، توركمنجه
عربچه ، لاتينجه) •

۴ - جنس و يا گنهل آد

جنسه ، بير جنسدهن اولان وارليقلارين هپسینه ويريليش
آددير •

(شهر ، آلهو ، داغ ، دهره ، نهو)

۵ - تهكيل آد « تهكليك بيلديره ن آد »

بير وارليغي آنلاتمايا يارايان آددير •

(چيچك ، قلم ، قوش ، آنا ، چوچوق ، نوگره نجي)

۶ - چوغول آد « چوقلوق بيلديره ن آد »

بيردهن چوق وارليغي آنلاتمايا يارايان آددير •

(چيچكلر ، قلملر ، قوشلار ، آنالار ، چوچوقلار ،

نوگره نجيلر)

نوت :

بير طاقيم آدلار واردير كي اولارين صونوندا چوغسون

طاقيسي اولماديغي حالدا ، يينهده چوقلونغو آنلاتير •

ئورنه گين • ،

(اوردو ، سورو ، دسته ، ملوپلوم ، خلق) آما بو گبي

سوزجوكلره چوغول طاقيسي اكله نديگي زمان ينهده بو

سوزجوكلرين مضمونو ده گيشه ز •

۲۴- آدلارین چوغوالانماسی :

دیلمیزده آدلارین چوغول اشاره تی (لر ، لار) دیر بیر آدی چوغول یایماق ایچین اونون صون هجه سینین سه لیلیسی (اینجه) اولورسا ، « لر » قالین اولورسا ، « لار » آکینسی اکلریز .

اینجه سه للی سوزجو کله ئورنه ک :

چوغول	ته کیل
فلکلر	فلک
گوللر	گول
نغمه لر	نغمه
پرده لر	پرده
ایشله کله ری	ایشله ک
همتلری	هست
گوزلر	گوز

آدیباتزدان ئورنه کله ر : -

۱ - فلکلر یاندی آهیمدان مرادیم شیمی یانمازمی ؟

فضولی

۲ - گوللر اچمیشدیر عذار یاردا مثل بهار

جلال رضا افندی

۲ - بهار گلمیش خبر الدیق هوادان
دویولسون نغمه‌ار نه‌یدهن نوادان

اسعد نائب

* * *

۴ - توله‌کدهن آغیر دیر ، توزه‌لیم و اللهی هجران
بیر گون نه اولور توزلرینین رنگینه دالسام
عزالدین عبدی بیاتلی

* * *

۵ - قالین سه‌سلی سوزجوکلره توره‌کلر :

<u>چوغول</u>	<u>ته‌کیل</u>
قاپولار	قاپو
قارانلیقلار	قارانلیق
یوللار	یول
انسانلار	انسان
ییلدیزلار	ییلدیز

آدیباتمزدان توره‌کلر :

۱ - قومشو قاپولاری چالان بوستاچی

بنم ده قاپیما گله‌جک دیبه .

علی صائب

* * *

۲ - او قارائلیقلارا ارتیق نه اولور پرده لرایندیر

بیر عمر بو بونجا یاشاساق بیرده برابر .

توفیق جلال اورخان

۳ - ایشله کلری کار اولانین همتری وار اولانین

مللیمه یار اولانین چیچک بیتسهم یوللارینا

رشید علی داغوفلو

۴ - دوغو انسانلاریز بیز

دوغونون یوره گیندهن دوغان

انسانلاریز بیز

عبداللطیف بندر اوغلو

۵ - بریل بریل بیلدیزلار

گوکسومده نیشان

عدنان سلیمان

چوغول اکلری آدلاردان باشقا ایله ملرینده (فعللرینده)

• اوچونجو کیشی چوغولوندا قوللانیلیر .

گلمیشلر ، گورموشلر ، دورموشلار ، صورموشلار)

بونلاردان باشقا دیلیمزده دورت چشیتلی

(ليق ، ليك ، لوق ، لوك)

اكریده كيمي آدلارا اولانيركەن چوغول بيلديرير .

داغ + ليق = داغليق

أودون + لوق = أودونلوق

چيمەن + ليك = چيمەنليك

دوز + لوك = دوزلوك

بو سوزجوكلره چوغول اشاره تسي ده اكله نيركەن

(داغليقلار ، دوزلوكلر) . اولور .

۱ - نوت :

كركوك لهجه سينده ايسه بونلارداكى (ق) و (ك)

حرفلى (غ) حرفينه چه وريلير .

۲ - ديليمزده اركك آدلار يلا ديشى آدلار ينى آيىرت

ايدەجك يير (اك) يوقدور .

۲۵- آدلاردا ايه ليك = منسوبيت :

ديلمزده يير وارليغين و يا وارليقلارين كيمه عائد

(منسوب) اولدوغونو به ليرتمك ايچين او وارليغين و يا

وارليقلارين آدلار ينين صوتونا به ليرلى اكلر اولانير .

بونلارا توركيه ديل بيلگينلى ايه ليك آذرى ديل

بيلگينلى ايسه منسوبيت يعنى « صاحليك و يا ملكيت » آدى

ورميشلردير عرب ديل بيلگينلىرين يير قسى بو اكلرى

« النسبه والملكه » ديه آدلانديرميشلاردير .

دیلیزده کی ایلیک « منسویت » اکری آشاغیداکیلاردیر

۱ - بیرنجی کیشی تهکیل اولورسا

۱ - عائد اولان تک وارلیق سهسلی ایله بیتهرسه « م » اکی

قوللانیلیر •

قالین

بابا + م = بابام
آنا + م = آنام
باجی + م = باجیم

اینجه

دهده + م = دهدهم
گمی + م = گمیم

قالین یووارلاق

قوزو + م = قوزوم

اینجه یووارلاق

اوتو + م = اوتوم

گوزگو + م = گوزگوم

ب - عائد اولان تک وارلیق سهسسیزله بیتهرسه « م »

اکیندن ئونجه « ی » - (قالین و یا اینجه) یا دا ایکی تورلو او

« ا، ا، » سهسلیسیندهن بیر آرتیلیر •

چونکو هیچ بیر زمان دیلیزده ایکی سهسسیز یان - یانا

ویا بیر بیر آرقاسینجا گلمز •

يوردوم = ورد + وم

گوزوم = وم + گوز

خلق + يم = خلقيم

أل + يم = أليم

نوت :

عائد اولان وارليق چوغول اولورسا ، آد ايله اَك آراسينا
« لر ، لار » چوغول اكلري ده اولانير . يوقاريدا گوسته ريله ن
دورت اكدن يالئيز ايكي سي « يم ، يم » Im-im قوللانيلير

گيلير + يم = گيليريم اينجه

باجيلار + يم = باجيلاريم قالين

گوزلر + يم = گوزلريم اينجه

قوللار + يم = قوللاريم قالين

۲ - بيرنجي كيشي چوغول اولورسا

۱ - عائد اولان تك وارليق سه سلى ايله بيته رسه دورت

چشيتلي (« ميز ، موز ») - miz, miz, muz, müz (اكلري
قوللانيلير .

بابا + ميز = باباميز (قالين)

دهده + ميز = دهدهميز (اينجه)

قوزو + موز = قوزوموز (قالين يووارلاق)

گوزگو + موز = گوزگوموز (اينجه يووارلاق)

ب - عائد اولان تك وارليق سه سسيزله بيته رسه ، بيرنجي

كيشي ته كيلده اولدوغو گبي دورت سه سليده ن بيرى (اَك) ايله

(آدين) آراسينا گيچهر .

يورد + وموز = يوردوموز (قالين يوارلاق)

گوز + وموز = گوزوموز (اينجه يوارلاق)

خلق + يمیز = خلقيميز (قالين)

آل + يمیز = آلميز * (اينجه)

چ - عائد اولان وارليق چوغول اولورسا ، آد ايله اك
آراسينا « لر ، لار » چوغول اكلى اولانير .

لر - ايچين ميز miz لار - ايچين miz قوللانيلير .

گمی + لر = يمیز = گميريميز (اينجه)

باجی + لار = يمیز = باجيلاريميز (قالين)

گوز + لر = يمیز = گوزلريميز (اينجه)

قول + لار = يمیز = قوللاريميز (قالين)

۳ - ايکينجی کيشی ته کيل اولورسا

۱ - عائد اولان تک وارليق سه سلی ايله يتيرسه « ن » اکی
سوزون صونونا اولانير .

بابا + ن = بابان (قالين)

دهده + ن = دهدهن (اينجه)

قوزو + ن = قوزون (قالين)

گوزگو + ن = گوزگون (اينجه)

نوت :

عراق تورکمنلرينين مختلف لهجه لرینده بو آک آيريمليدير .

تورنه گين ،

(نوت)

کرکوک لهجه سینده « ن » بیرینه « و » اکی
 طوزخورماتو لهجه سینده « ی » اکی قوللانیر .
 یوقاریداکی سوزلر کرکوک لهجه سینده بو بیجیمده
 سویله نیر .

بابا + و = بابا^و

دهده + و = دهده^و

قوزو + و = قوزو^و

گوزگو + و = گوزگو^و

طوزخورماتو لهجه سینده ایسه

بابا + ی = بابای^ی

دهده + ی = دهده^ی

قوزو + ی = قوزوی^ی

گوزگو + ی = گوزگوی^ی

ب - عائد اولان تک وارلیق سهسسيزله بیتهرسه ، ایکی
 سهسسيزی بیر بیریندهن آیرماق ایچین « ن » حرفیندهن نونجه
 دورت چشیتلی (« ی ، او » I, i, u, ü) سهسسيزلریندهن
 بیرى اولانیر .

ادبی دیل	کرکوک لهجه سی	طوز لهجه سی
یورد	یوردو ^و	یوردوی ^ی
گوز	گوزوو ^و	گوزوی ^ی
خلق	خلقیو ^و	خلقی ^ی
آل	آلیو ^و	آلی ^ی

ج - عائد اولان وارليق چوغول اولورسا ، آد ايله اك آراسينا « لر ، لار » اكي اولانير يالنيز يوقاريدا گوستهريلمه ن دورت اكدن اكي سي قوللانيلير :

ادبي ديل	كر كوك لهجه سي	طوز خورماتو لهجه سي
گمي گميرين	گميريو	گميربي
باجي باجيلارين	باجيلاريو	باجيلاربي
گوز گوزلرين	گوزلريو	گوزلربي
قول قوللارين	قوللاريو	قوللاربي

٤ - ايكنجى كيشى چوغول اولورسا
 ١ - عائد اولان تك وارليق سه سلى ايله بيتهرسه ، دورت چشيتلى (« نيز ، نوز ») (niz, niz, nuz, nüz) قوللانيلير

ادبي ديل	كر كوك لهجه سي	طوز خورماتو لهجه سي
بابا + نيز = بابانيز	باباويز	بابايز
دهده + نيز = دهده نيز	دهده ويز	دهده ييز
قوزو + نوز = قوزونوز	قوزووز	قوزو يوز
گوزگو + نوز = گوزگونوز	گوزگوووز	گوزگو يوز

ب - عائد اولان تك وارليق سه سسي زله بيتهرسه ، ايكى سه سسي زي بير بيرينده ن آيرماق ايچين سوز ايله اك آراسينا « ي ، او - " I, i, u, ü ") سه سلرينده ن بيرى اولانير .

آدبی دیل کرکوک لهجهسی طوز لهجهسی

یورد + و + نوز = یوردونوز	یوردووز	یوردویوز
گوز + و + نوز = گوزونوز	گوزووز	گوزویوز
خلق + یب + نیز = خلقینیز	خلقیوز	خلقییز
آل + یب + نیز = الینیز	الیوز	الیییز

ج - عائد اولان تک وارلیق چوغول اولورسا ، آد ایله اک آراسینا « لر ، لار » اکلری اولانیر . ودورت اکدهن یالنیز ایکیسی قوللانیلیر .

آدبی دیل کرکوک لهجهسی طوز خورماتو لهجهسی

گمی + لر + ینیز	گمیلر + یویز	گمیلر + بییز
باجی + لار + ینیز	باجیلار + یویز	باجیلار + بییز
گوز + لر + ینیز	گوزلر + یویز	گوزلر + بییز
قول + لار + ینیز	قوللار + یویز	قوللار + بییز

ه - اوچونجو گیشی تهگیل اولاندا

ا - عائد اولان تک وارلیق ، سهسلی ایله بیتهرسه ، دورت تورلو (« سی ، سو » - - sl, si, su, sü) اکلری اولانیر .

ادبی دیل

بابا + سی = باباسی

دهده + سی = دهدهسی

قوزو + سو = قوزوسو

گوزگو + سو = گوزگوسو

دورت تورلو (سی، سو) اکلری کرکوک، طوز خورماتو
و بوتون عراق بولگه سینده یاشایان تورکمندر اراسینده ادبی
دیله قوللانیدنی گبی اولور .

ب - عاند اولان وارلیق سه سسیزله بیتهرسه ، سوز جوته
دورت تورلو (« ی ، او » - i , ii , u , ü) اکلرینده بیری
اولنیر .

یورد + و = یوردو (قالین)

گوز + و = گوزو (اینجه)

خلق + ی = خلقی (قالین)

أل + ی = آلی (اینجه)

بونلار عراق تورکمندرین توم لهجه لرینده عینی بیجیمده
قوللانیلیر .

ج - عاند اولان تک وارلیق چوغول اولورسا ، آد ایله آک آرا
سینا « لر ، لار » اشاره تلی آرتیریلیر . یوقاریدا گوستهریلن
دورت تورلو (ی ، او) دان یالنیز ایکسی قوللانیلیر .

گمی + لر + ی = گمیلری (اینجه)

باجی + لار + ی = باجیلاری (قالین)

گوز + لر + ی = گوزلری (اینجه)

قول + لار + ی = قوللاری (قالین)

نوت :

۱ - عراقداکی توم تورکمن لهجه لرینده بونلار عینیدیر .

۲ - اوچونجو کیشی ته کیل و چوغولو داها فاضلا
آچیقلاماق ایچین ، بیر قورال « قاعده » اولاراق

سوزجو کردهن ئونجه اونلارلا پیرلیکده کیشی
ضمیرلی « آدیلاری » قولانیلیر :

عراق تورکمن لهجهلری

اونون گوزلری
اولارین باجیلاری

ادبی دیل

اونون گوزلری
اونلارین باجیلاری

نوت :

آد طاقیملاریندا کیشی ضمیرلی « آدیلاری » : -

بیز - بیزیم نهویمیز	بن - بنم نهویم
سیز - سیزین نهوینیز	سن - سنین نهوین
اولارین نهولری	اونون نهوی

کرکوک لهجه سینده

بیزیم نهویمیز	منیم نهویم
سیزیو نهویویز	سنیو نهویو
اولارین نهولری	اونون نهوی

طوزخورماتو لهجه سینده

بیزیم نهویمیز	منیم نهویم
سیزیو نهویویز	سنیو نهویو
اولارین نهولری	اونون نهوی

۲۶- ایه لیک = منسوویت اکلرینی بو
چیزه لگه ده گنیش بیر بیچیمده صونویوروز :-

باق کتابین صونونداکی چیزلکه (۱ - ۴) ه

ادبیاتمزدان نوره کله :-

۱ - نازو عتابی عشوه سی یاخدی منی جفا ایله

نسیهی

۲ - فریاد و نالهم اینجیدیر اخوانی قورقورام

عبدالرزاق قدیم نورس

۳ - صفحهء بختیم آچارسام لیلدهن سنودا چیقار

حاصل عمروم جهاندا آه واویلا چیقار

عثمان مظلوم

۴ - توزوم یاشیلا ایصلانسا پریشان زولفون ای جانیم

بنیمده حسره تیم قالماز تولر قلبی پریشانیم

حسن توره م

۵ - هیروشیمایی ، قاییسی آچیلمايان

قورقولو قارا بولوتلار قابلا دی

عبداللطیف بندر اوغلو

٦ - باری طانی اولان دنیا
نیچین آجی اولسون گره که ؟

حسین علی مبارک

٧ - ای شعی روخون انجمن آرای قیامت

بدری مصطفی

٨ - ١٧ تموز ده وریندهن صونرا ، عراقین دیشی
پولیتیکاسیندا کوکلو ده گیشیکلیکلر اولدو ، آرتیق ایلك کهز
اورلاق بیلیمسهل تهملره دایانان ایلمریجی بر دیش سیاستین آنا
چیزگیلری چیزیلدی . عراق و عرب خلقینین چیقارلارینی گوز
ئونونه آلیب عراقین دیگر اولکه لرله اولان ایلیشگیلری او دولترین ،
عراق و عرب خلقلارینین چیقارلارینا و اونلارین قدهر صورونلارینا
قارشی اولان طوتوملارینا گوره ده گهرله نذیر بلمه یه باشلاندى

بورد غزه تهسی

٢٧ - آدلارین چه کیملری « حاللاری »

دیلمیزده کی آدلار تومجه لرده کی « جمله » لرده کی
گوره ولرینه گوره چشیتلی حاللردا بولونورلار . آنالامین
گره گینه گوره یا بیر طاقیم چه کیم اکلری آلیرلار . و یا هیچ بیر
چه کیم آکی آمازلار .

تورنه گين ،

۱ - نهو ياقيندير

۲ - نهو (ي) گوردوم

۳ - نهو (ه) گيديور

۴ - نهو (ده) اوقويور

۵ - نهو (دهن) گلييور

۶ - نهو (ين) قاييسي

آدلارين بويله اكلر قبول ائمه سي تومجه ايچينده اولور .
تورنهك :

اورهان اوقولدان نهوه گلدی

بورادا ، (اوقولدان) و (نهوه) سوزلرينين اكلري
(گلدی) ايله مينين « فعلينين » ايسته كي تيجه سينده اورطايما
چيقيشدير .

آدلارين بو گبي چشيت چشيت « اكلر » قبول ائمه سينه
آدلارين چه كيمله نهه سي « حالانماسي » ده نيلير .

تورك ديل بيلگينلري گنه لليكله ديليميزده آدلارين باشليجا
(۶) آلتی دورومدا اولدوغونو ايله ري سوروموشلر . آذري
تورکچه سينده « حال » قوللانيلماقتادير .

بیز بورادا هم تورکيه هم ده آذري ديل بيلگينلرينين
قوللانديقلاري تهريملي قوللانيلوروز .

۲۸ - یالین چه کیمی « آدلیق حالی » :

بو چه کیم ، سوز ایچینده بیر شی اولانی و یا یاپانی
گوستریر و هیچ بیر (ائک) آلماز . یالنیسز (کیم ؟ نه ؟)
صورولاریندان بیرینه جواب ویریر .

کیم گلدی ؟ اورهان نین قارداشی گلدی
نه قاجیور ؟ آت قاجیور .

۲۹ - یوکلهمه چه کیمی « تأثیرلیک حالی » :

آدین سوزده کی ایلمدهن دوغرودان دوغرویا اتکیلنمه
حالیدیر . بو چه کیمده کسی آدلار (کیمی ؟ نه یسی ؟)
صورولاریندان بیرینه جواب ویریر .

بو چه کیمین اکلری :-

۱ - آد سهسسزله بیتهرسه ، دورت چشیتلی (ای ، او) -

اکلری قوللانیلیر . (i, u, ii)

بغداد + ی = بغدادی (قالین)

اکمک + ی = اکمگی (اینجه)

توز + و = توزو (قالین یووارلاق)

گوز + و = گوزو (اینجه یووارلاق)

اکمگین توزو چوقدور

اورهانین گوزو قارادیر .

ب - آد سهسلی ایله بیتهرسه ، ایکی سهسلینی بیریریندهن

آیرماق ایچین (ائک) ایله (آد) آراسینا بیزده و آذریلرده « ن »

حرفی تورکیه تورکچه سینده ایسه « ی » حرفی آرتیریلیر .

آنا + ی + ی = آنایی

آنا + ن + ی = آنائی

دهده + ی + ی = دهدهیی

دهده + ن + ی = دهدهنی

صورغو + ی + و = صورغویی

صورغو + ن + و = صورغونو

ئولچو + ی + و = ئولچویی

ئولچو + ن + و = ئولچونو

(ئولچویی یاشارا ویردیم)

(ئولچونو یاشارا ویردیم)

ج - آد چوغول اولاندا ، ایکسی چشیتلی (ی)

اکلری قوللانیلیر :-

آنالاری (قالین)

دهدهلری (اینجه)

۳۰ - یاقلاشما چه گیاهی « یونلوك حالى »

یاقلاشما و گیرمهیی بیلدیریر ، یعنی ایش و حرکتین ایلهری یه دوغرو یونه لدیگینی آنلاتیر • (نیره یه ؟) سوروسونا جواب ویریر •

بو چه کیمین اکلری :

۱ - سه سسیزله بیتن سوز جوکلره (« آ ، ه ») - a, e

اکلری اولانیر •

بغداد + ا = بغدادا (قالین)

ئهو + ه + ه = ئهوه (اینجه)

قول + ا = قوللا (قالین)

سوز + ە = سوزە (اینچه)
اورهان بغدادا گیتدی .

ب - سەسلی ایله بیتەن سوزجوکلرە ، ایکی سەسلینی
بیربیریندەن آیرماق ایچین یوقاریداکى اکثرله بیرلیکدە « ی »
حرفی قوللانیلیر .

آنا + ی + ا = آنا یا (قالین)
دەدە + ی + ە = دەدە یە (اینچه)
صورغو + ی + ا = صورغویا (قالین یووارلاق)
ئولچو + ی + ە = ئولچویە (اینچه یووارلاق)
آدلار چوغول اولورسا ، یالئیز « آ ، ە ، a, e »

اکلری قوللانیلیر .

آنالارا (قالین)
گوزلرە (اینچه)

۳۱ - بولونما چه کیمی « یئرلیک حالی »

سوزجوکلر بو حالدا اولورکن ، ایش و حرکتین اولوس
بیری و یا وارلیقلارین اولدوغو بیری بیلدیریر . بو حالداکی
آدلار ، (کیمده ؟ ، نەدە ؟ ، نیرەدە ؟ صورولاریندان بیرنە
جواب ویریر .

صون هجەسی قالین سەسلی سوزجوکلرە « دا »
صون هجەسی اینچه سەسلی سوزجوکلرە « دە » دیر
آنا + دا = آنادا
گوز + دە = گوزدە

يول + دا = يولدا
 ئولچو + ده = ئولچوده
 صورغو + دا = صورغودا
 ئەو + دە = ئەوده

نوت :

توركيه توركچه سينده سوزجوك (چ ، ه ، ك ، پ ، س ، ش ، ت) سەسسيزلر يە يىتەرسە « دا - دە » يىرىنە « تا - تە » قوللانيلير .

يعنى (د) حرفى ، سەرت حرفلر دەن صورئا گىلىنچە (ت) اولور

۱ - اكمك + تە = آكەكتە = آكەكتە

۲ - آغاچ + تا = آغاچتا = آغاچدا

۳۲ - آيريلما چە ؟ چىقىشلىق حالى

بونا اوزاقلاشمادا دەئيلير . بىر حال ايشين ، اولوشون ، قىلىش چىقىدىغى ، قويدوغو يىرى بىلدىرير . يعنى نيره دەن باشلايدىغى ، كىندىن دەن اوزاقلاشدىغىنى گوستەرير .

آدلار بو حالدا اولاندا ، (نيره دەن ؟ ، كىمدەن ؟)

صورولاريندان يىرىنە جواب ويرير .

سەس اويومونا و سەسسيزلر بى نىزىشە سينە گورە دەگىشەرەك توركيه توركچه سينده (دەن ، دان ، تەن ، تان)

اولور

سوزون صون سەسلىسى قالين اولورسا (دان)

• سوزون صون مه سلیسی اینجه اولورسا (دهن) اولور •

آدا + دان = آدادان

دهده + دهن = دهدهدهن

• نونه کله :

۱ - اورهان او قولدان چیقدی •

• بن نهودهن تلییوروم

• علی دهن کتاب آلدیم

۲ - نه یانار کیمسه بنا آتشی دیلدهن نوزگه

نه آچار کیمسه قاپیم بادی صبادان غیرى

« فضولی »

۳۳ - ایلگی چه کیمی « ایه لیک حالی »

• بو چه کیم ایکی وارلیق آراسینداکی ایلگی بی ییلدیریر •
یعنی ایکی وارلیق آراسیندا ایه لیک یا صاحب لیک ایچهریکلیگینی
• به لیرتیر •

نسیمین نین دیوانی

کرکوگون بابا گورگورو

آلتیندان چیزگی چه کیلهن آکلر ، ایه لیک منسویست
• اشاره تله ریدیر •

کیمین دیوانی ؟ نسیمین نین دیوانی

نه یین بابا گورگورو ؟ کرکوگون بابا گورگورو

یعنی بو چه کیم (کیمین ؟ و نه یین ؟) صورولاریندان بیرینه

• جواب ویریر •

ایلگی چه کیمی آکی ، آدلارین سهس قورولوشو ایله
ایلگیلی بیچیمده ده گیشیر .

ا - آد سهس سیزله بیتهرسه ، دورت چشیتلی (« ین ، اون »
- (ln, in, un, ün) اکلری قوللانیلیر .

بغداد + ین = بغدادین (قالین)

ئهو + ین = ئهوین (اینجه)

توز + ون = توزون (قالین یووارلاق)

گوز + ون = گوزون (اینجه یووارلاق)

بغدادین هوامی سرنیدیر

ئهوین قاپیسی صاریدیر

ب - آد سهسلی ایله بیتهرسه ، ایکی سهسلینی بیریریندهن
اییرماق ایچین اکلرله آد آراسینا (« ن » حرفی ده اکلنیر .

آنا + ن + ین = آنانین (قالین)

دهده + ن + ین = دهدهنین (اینجه)

دوغو + ن + ون = دوغونون (قالین یووارلاق)

ئولچو + ن + ون = ئولچونون (اینجه یووارلاق)

دوغونون انسانلاری

ج - آدلار چوغول اولورکهن یالنیز ایکی تورلو (« ین » -

(In, in) اکلریندهن یارارلانیلیر . .

آنالارین ، یوردلارین ،

ئولچولرین ، دهدهلرین

دهدهلرین سوزلری اونودولماز

چیزلکه (۱)

بیرنجی کیشی ته کیل سه سسیز

چه کیملر	ادبی دیل
بالین چه کیمی آدلیق حالی	بولداش + یم = یولداشیم
یوکلهمه چه کیمی تأثیرلیک حالی	بولداشیم + ی = یولداشیمی گوردوم
یاقلاشما چه کیمی یونلوك حالی	بولداشیم + ا = یولداشیمدا کتابی ویردیم
بولونما چه کیمی بئرلیک حالی	بولداشیم + دا = یولداشیمدا کتاب وار
آیریلما چه کیمی چیقیشلیق حالی	بولداشیم + دان = یولداشیمدان کتابی آلدیم
ایلگی چه کیمی ایه لیک حالی	بولداشیم + ین = یولداشیمین کتابی

* بییزده « ادبسی دیلنده » و عراق

ترکمنلرین بوتون لهجه لرینده ، تورکیه و آذری تورکجه سینده ده
ده گیشیلهمز .

چیزلکه (۲)

ایکینچی کیشی ته گیل سه سینز

ادبی دیل	طوز خورماتو لهجه سی	کر کوک لهجه سی	چه کیملر
یولداش + ین یولداشین	یولداش + بی یولداشیی	یولداش + بو یولداشیو	بالین چه کیمی آدلیق حالی
یولداشین + ی یولداشیننی گوردوم	یولداشیی + ی یولداشییی گوردوم	یولداشیو + ی یولداشیوی گوردوم	یوکلهمه چه کیمی تائیرلیک حالی
یولداشین + ا یولداشیننا کتابی ویردیم	یولداشییی + ا یولداشیییا کتابی ویردیم	یولداشیو + ا یولداشیوا کتابی ویردیم	یاقلاشما چه کیمی یونلوک حالی
یولداشین + دا یولداشیندا کتاب وار	یولداشییی + دا یولداشیییدا کتاب وار	یولداشیو + دا یولداشیودا کتاب وار	بولونما چه کیمی یئرلیک حالی
یولداشین + دان یولداشیندان کتابی آلدیم	یولداشییی + دان یولداشیییدان کتابی آلدیم	یولداشیو + دان یولداشیودان کتابی آلدیم	آیریلما چه کیمی چیقیشلیق حالی
یولداشین + ین یولداشینین کتابی	یولداشیی + ین یولداشییین کتابی	یولداشیو + ین یولداشیوین کتابی	ایلگی چه کیمی ایه لیک حالی

چیزلگه (۲)

اوجونجو کیشی تکیل سه سسیز

گرکوک و طوزخورماتو لهجه لاری و ادبی دیل ،	چه کیملر
بولداش + ی = بولداشی	یالین چه کیمی آدلیق حالی
بولداشی + نی = بولداشینا گوردوم	بوکله مه چه کیمی تأثیرلیک حالی
بولداشی + نا = بولداشینا کتابی ویردیم	یاقلاشما چه کیمی یونلوك حالی
بولداشی + ندا = بولداشیندا کتاب وار	بولونما چه کیمی بئرلیک حالی
بولداشی + ندان = بولداشیندان کتابی آلدیم	آیریلما چه کیمی چیقیشلیق حالی
بولداشی + نین = بولداشینین کتابی	ایلگی چه کیمی ایه لیک حالی

چيزلگه (٤)

بيرينجي كيشي چوغول سه سسز

چه كيملر	كر كوك و طوز خورماتو لهجه لرى و ادبى ديل
بالين چه كيمى آدلىق حالى	ولداشى + ميز = يولداشيميز
بوكله مه چه كيمى تائيرليك حالى	يولداشيميز + ى = يولداشيميزى گوردوم
ياقلاشما چه كيمى يۇنلوك حالى	ولداشيميز + ا = يولداشيميزا كتابى ويرديم
بولونما چه كيمى بشريك حالى	ولداشيميز + دا = يولداشيميزدا كتاب وار
آيريلما چه كيمى چيقيشلىق حالى	ولداشيميز + دان = يولداشيميزدان كتابى آلديم
ايلگو چه كيمى ايه ليك حالى	ولداشيميز + ين = يولداشيميزين كتابى

چیزه لکه (۵)

ایکینجی کیشی چوغول سه سسینز

ادبی دیل	طوز خورماتو لهجه سی	کروک لهجه سی	چه کیملر
یز + یولداشین یولداشینیز	یز + یولداشیی یولداشییییز	یز + یولداشیویز یولداشیوییز	آدلیق حالی بالین چه کیمی
ی + یولداشینیز	ی + یولداشییییز گوردوم	ی + یولداشیویز	پوکلهمه چه کیمی تأثیر لیک حالی
ا + یولداشینیز کتابی ویردیم	ا + یولداشییییز کتابی ویردیم	ا + یولداشیویز کتابی ویردیم	یاقلاشما چه کیمی بونلوك حالی
دا + یولداشینیز کتاب وار	دا + یولداشییییز کتاب وار	دا + یولداشیویز کتاب وار	بولونما چه کیمی یشر لیک حالی
دان + یولداشینیز کتابی آلدیم	دان + یولداشییییز کتابی آلدیم	دان + یولداشیویز کتابی آلدیم	آیریلما چه کیمی چیقیشلیق حالی
ین + یولداشینیز کتابی	ین + یولداشییییز کتابی	ین + یولداشیویز کتابی	ایلگی چه کیمی ابه لیک حالی

چیزلگه (۶)

اوجونجی کیشی چوغول سه سسز

کرکوک و طوزخورماتو لهچهری و ادبی دیل	چه کیملر
بولداش + لاری = بولداشلاری	یالین چه کیمی آدلیق حالی
بولداشلاری + نی = بولداشلارینی گوردوم	یوکلهمه چه کیمی تائیرلیک حالی
بولداشلاری + ندا = بولداشلارینا کتابی ویردیم	یاقلاشما چه کیمی یونلوك حالی
بولداشلاری + نا = بولداشلاریندا کتاب وار	بولونما چه کیمی بشرلیک حالی
بولداشلاری + ندان = بولداشلاریندان کتابی آلدیم	آبرلما چه کیمی چیقیشلیق حالی
بولداشلاری + نین = بولداشلارینین کتابی	ابلگی چه کیمی ایه لیک حالی

چیزلگه (۷)

بیرینچی کیشی ته کیل سه سلیر

چه کیملر	کرکوک و طوز لهجه لری و ادبی دیل
بالین	بابام
یوکلهمه	بابام + ی = بابامی گوردوم
یاقلاشما	بابام + ا = باباما کتابی ویردیم
بولونما	بابام + دا = بابامدا کتاب وار
ایریلما	بابام + دان = بابامدان کتابی آلدیم
ایلگی	بابام + ین = بابامین کتابی

چیزه لگه (۸)

کیشی ته کیل سه سلیر

چه کیملر	کرکوک لهجه سی	طوزخورماتو لهجه سی	ادبی دیل
	بابا + و باباو	بابا + ی بابای	بابا + ن = بابان
یو کلمه	باباو + ی باباوی	باباو + ی بابایی گوردوم	بابان + ی = بابانی بابانی گوردوم
یا قلاشما	باباو + ا باباوا	باباو + ا بابایا	بابان + ا = بابانا بابانا کتابی ویردیم
بولونما	باباو + دا باباودا	بابای + دا بابایدا کتاب وار	بابان + دا = باباندا باباندا کتاب وار
ایرلما	باباو + دان باباودان	بابای + دان بابایدان کتابی آلدیم	بابان + دان = باباندان باباندان کتابی آلدیم
ایلگی	باباو + ین باباوین	بابای + ین بابایین کتابی	بابان + ین = بابانین بابانین کتابی

چیزلکه (۹)

اوجونجو کیشی تکیل سه سلیلر

کرکوک و طرزخورماتو لهجه لری و ادبی دیل	چه کیملر
بابا + سی = باباسی	یالین
باباسی + نی = باباسینی گوردوم	یوکلهمه
باباسی + نا = باباسینا کتابی ویردیم	یاقلاشما
باباسی + ندا = باباسیندا کتاب وار	یولونما
باباسی + ندان = باباسیندان کتابی آلدیم	ایرلما
باباسی + نین = باباسینین کتابی	ایلگی

چیزلگه (۱۰)

بیرینجی کیشی چوغول سه سلیلر

چه کیملر	کرکوک و طوزخورماتو لهجه لری و ادبی دیل
یالین	بابا + میز = بابامیز
بوکلمه	بابامیز + ی = بابامیزی گوردوم
یاقلاشما	بابامیز + ا = بابامیزا کتابی ویردیم
بولونما	بابامیز + دا = بابامیزدا کتاب وار
ایریلما	بابا میز + دان = بابامیزدان کتابی آلدیم
ایلگی	بابامیز + ین = بابامیزین کتابی

چیزه لگه (۱۱)

ایکینجی کیشی چوغول سه سلیلر

چه کیملر	کرکوک لهجه سی	طوز خورماتولهجه سی ادبی دیل
بالین	باباو + یز باباویز	بابای = یز باباییز
یوکلهمه	باباویز = ی باباویزی	باباییز + ی باباییزی گوردوم
یاقلاشما	باباویز + ا باباویزا	باباییز + ا باباییزا کتابی ویردیم
بولونما	باباویز + دا باباویزدا	باباییز + دا باباییزدا کتاب وار
ایریلما	باباویز + دان باباویزدان	باباییز + دان باباییزدان کتابی آلدیم
ایلگی	باباویز + ین باباویزین	باباییز + ین باباییزین کتابی

چیزلگه (۱۲)

اوچونجو کیشی چوغول سه سلیلر

چه کیمار	کرکوک و طوزخورماتو لهجه لری و ادبی دیل
بالین	بابا + لاری = بابالاری
یوکلهمه	بابالاری + نی = بابالارینی گوردوم
یاقلاشما	بابالاری + نسا = بابالارینا کتابی ویردیم
بولونما	بابالاری + ندا = بابالاریندا کتاب وار
ایریلما	بابالاری + ندان = بابالاریندان کتابی آلدیم
ایلگی	بابالاری + نین = بابالارینین کتابی

دقت :

(۱۲) چیزه لگه ده بیر سه سسیز و بیر قالین سه سلی ایله بیتن
سوزلردهن نوره کلر ویردیک *

بورادا عراق تور کمنلرین دلی ایله ، ادبی دیل آراسیندا
یالیز ایکنجی کیشیلرده (ته کیل و چوغول) لاردا فرقلر
واردیر *

أدیاتمزدان نوره کلر :

۱ - اویان ییری

آج سینه و اویان ییری

قیرخ ایل سئل گلسه اویماز

بیر غم اویان ییری

خوریات

۲ - او خوماغدان کور اولدو

گوزلریون قاراسی

ناصر بزرگان

۳ - سنیو باشیو باشیمدی

اکهمدی آشیمدی

مصطفی گولاقابا

۴ - حق عدالت بازاریندا

شهیدلریمیز مازاریندا

جمهوریت گولزاریندا

بلبل اولسام گوللرینه

رشید علی داقوقلو

۵ - یانایانا باقاریم

دیشلر کهن سوزلورینی

اویقودا اولسام بيله

اونوتمام گوزلورینی

عبداللطیف بندر اوغلو

۶ - صورنا بنی گورونجه اوداسینا گیردی

هاشم قاسم صالحی

۷ - خیال ایتدیم دون گیجه سنین آی جمالینی

خیاللا وصف اولویور قارا گوزلرین ای بار

احمد او طرفچی اوغلو

۳۴ - یاپیلیشلارینا گوره آدلار :

دیلمیزده کی آدلار یاپیلیشلارینا گوره اوجه آریلیر : -

۱ - یالین « ساده » آدلار

۲ - توره میس « دوزه لته » آدلار

۳ - بيله شیک « مرکب » آدلار .

۱ - یالین آدلار :

یالین آد ، او آددیر کی ، هیچ بیر اک آماز ، و هیچ بیر بولومه بولونمز . وارلیقلارین آدلارینی بیلدیریر و آدلارین آن قولای « بسیط » بیچیمی اولان کوکلردیر .

(يورد ، صو ، اكمك ، آرسلان ، قلم ، ئەو ، آورمان ،
طوپراق ، يول)

۲ - توره مېش آدلار :

توره مېش آد ، او آددير كى ، بير سوزه ، آد ، صفت ، صايى ،
ايله م « فعل » و به ليرلى اَك اولاماقلا باغلاماقلا توره نير .

ادبى ديل	كو كوك و طوز خورماتو
وار — ← وارليق	وار — ← وارليغ
گوز — ← گوزلوك	گوز — ← گوزلوغ
دوز — ← دوزلوك	دوز — ← دوزلوغ

بو آدلار اوج بولومه بولونور :

۱ - ديلمىزىن نوز اكلرى ايله آد ، صفت ، صايى و
ضميرلردن « ادبلاردان » قورولان آدلار . بو ادلارى توره تهن
اكلرين ان ئونه ملىرى بونلاردير : -

أ — ليق — ليك — لوق — لوک — — ilk, lik, luk, lük

بو اكلره نيته ليك « كيفيت » گوره و گىبى صويوت
« مجرد » آدلار و بير وارليغىن چوق اولدوغو بيرى بيلدیره ن
آدلار توره تير . كر كوك و طوز خورماتو لهجه لرینده (ليغ — ليغ
لوغ ، لوغ) قوللانيلير

آدلاردان آد توره تير :

(چيچكليك ، چايرليق ، كومورلوك ، ئوگره نجيليك ،
ئوگره تنه نليك ، باباليق ، آناليق ، دوستلوق .)

صايدان آد :

(چوقلوق ، بيرليك ، اولوق ، آزليق)

صفتلردهن آد :

(گوزهلليك ، صاريليق ، دوزلوك ، دوغرولوق ، قالينليق ،
بويوكلوك ، ايليك)

آديباتمزدان نورنهكلر :

۱ - ... و داها صورنا اقتصادى سياسيتميزده بوزوقلوق

و استقرارسيزليق باش گوستهرمهسين .

يورد غزهتهسى

۲ - يالنيز كولگهسينى فالديرميش اوموزوندا

يورغونلوعوندان تيترييور بيلهكلرى .

عبداللطيف بندر اوغلو

۳ - هيچلره اينانمايان وارليغينا اينانسين

هاشم رشاد آق صو

۴ - توركمانيم دهر ، نهدهن بيلمهز ديلينى

توركمانجيليق خوش ايديبدير گونلومو

فرمان حميد طوزلو

ب - دورت چشيتلى چى ، چو

بو آكلر توركسن و آذريجهده آن فاضلا قوللايليديغى

خالدا ، توركيه توركچهسينده دورت چشيتلى (جى ، جو)

بيچيمينده قوللانيلير يالنيز صونو سهرت سهسسيزله يتهن

سوزجو کله گلیرسه اکین باشینداکی (ج) حرفی
سه رتله شه رکه (چ) اولور .

بو آکلر یولو ایله ، مسلك « اوغراش » صنعت بیلدیره ن
آدلار توره تیر .

تورکمنجه و آذربجه تورکیه تورکجه سی

دمیر ← چی = دمیرچی « مسلك آدی » دمیرچی
فیرین ← چی = فیرینچی « مسلك آدی » فیرینچی
اودون ← چو = اودونچو « مسلك آدی » اودونچو
کومور ← چو = کومورچو « مسلك آدی » کومورچو
دیل ← چی = دیلچی صنعت دیلچی

خلق ← چی = خلقچی « اولکو بللی ایدهر » (خلقچی) آد و صفت
بالیق ← چی = بالیقچی « صنعت آدی » (بالیقچی)

شاقا ← چی = شاقچی « خوی بللی ایدهر » شاقچی
کیرا ← چی = کیراچی « چشیتلی آنلاملاردا » کیراچی
یول ← چو = یولچو « چشیتلی آنلاملاردا » یولچو
گوز ← چو = گوزچو « چشیتلی آنلاملاردا » گوزچو

بو آدلار ، باشقا بیر آددان ئونجه قوللانیلیرسا صفت
آنلامینی طاشیر .

اودونچو کمال
بالیقچی علی
ادبیاتمیزدان ئورنه کلهر : —
طاشیور سئوکی ایله اومید
امکچیلره ،

آجلارا ،

یوقسوللارا ،

دهوریمچی تورکولرین

بسته لرله .

عبداللطیف بندر اوغلو

مجاهده چيلرين ، امپريالست و سومورته چيله فارشسى
طوتوملارى بللدير .

يورد غزه تهسى

Li Li, Lu, Lii ج - دورت چشيتلى لى ، لو -

بو اكلر بير بيرله بير اولوس و عائله ايله اولان باغاتتیی
گوسترمك ، نیتلیك و ایهلیك آناملارینی ییلدیره ن آدلار و
صفتلر توره تیر *

عراق ← لى = عراقلى . عراقلى گلدی
بغداد ← لى = بغدادلى . بغدادلى گیتدی
بشیر ← لى = بشیرلى . بشیرلى ایشله دی
کوی ← لو = کویلو . کویلو چالیشدی
طوز ← لو = طوزلو . طوزلو ئوگره ندی
کرکوک ← لو = کرکوکلو . کرکوکلو باشادی
گوز ← لو = گوزلو . آچیق گوزلو اولماق گره کیر
نیشان ← لى = نیشانلى . نیشانلى گلدی
بیات ← لى = بیاتلى . بیاتلى او قودو
ئهو ← لى = ئهولى . ئهولى اولماق موتلولو قودور

د - داش :

آز ایشلهك بير اکدی . فکر ، مسلک ایچهریکلیگی
ییلدیره ن آدلار توره تیر . بو ائک تورکیه تورکچه سینده
« دهش » بیچیمینده ده قوللانیلیر *

بول ← داش = بولداش
یورت ← داش = یورتداش
چاغ ← داش = چاغداش

قان ← داش = قانداش
صوی ← داش = صویداش

تورگیه تورگچه سینده

ئهو ← دهش = ئه ودهش

ئوز ← دهش = ئوزدهش

۲ - عرب و اورپا دیلریندهن سیزمیش اکر بولو ایله
توره نهن آدلار :

۱ - یت :

بو آك یالنیز عربجه دن آیینمیش سوزجوکرده قولانیلیر
و صویوت « مجرد » آنلام طاشیان آدلار توره تیر .

حاکمیت ، جمعیت ، صمیمیت ، ملیت ، شخصیت ،
فعالیت ، رسمیت ، جدیت ، ضدیت ، خصوصیت .

ب - یزم

بو آك اورپا دیلریندهن آیینمیش سوزجوکرده
قولانیلیرکن ، دنیا گوروشو و اولکویو ییلدیره ن آدلار
توره تیر .

سوسیال ← سوسیالیزم

کاپیتال ← کاپیتالیزم

ماتیریل ← ماتیریلیزم

ج - یت

بو اکده اورپا دیلریندهن آیینمیش سوزجوکرده
قولانیلیرکن به لیرلی بیر فکر و دنیا گوروشونو ایزله یهن
انسانی ییلدیریر .

سوسیال ← سوسیالیست

کاپیتال ← کاپیتالیست

ژورنال ← ژورنالیست

مارکس ← مارکسیست

۳ - دیلیمیزین نوز اکلری ایله ایلهملرین کوکلریندهن تورهنه

آدلار .

بو اکلرین آن چوق قوللانیلارلاری : -

۱ - دورت چشیتلی (« یش ، و ش ») - Is, is, us, üs

اکلری :

بو اکلر چوق ایشلهك اکلردهندیر هر ایلهمین کوکونه ،
گه ودهسینه گلیر . ایش ، حال ، دوروم و حرکت ییلدیرهن آدلار
تورهتیر . اگر ایلهمین کوکو سهسسیزله بیتهرسه ، کوکده کسی
سهسلیلرین قالین ، اینجه ، یووارلاق و دوز اولماسیلا ایلگیلی
دورت اکدهن بیر ی قوللانیلیر .

صات ← یش = صاتیش (قالین دوز)

باق ← یش = باقیش (قالین دوز)

آل ← یش = آلیش (قالین دوز)

قاج ← یش = قاجیش (قالین دوز)

آجیل ← یش = آجیلیش (قالین دوز)

گل ← یش = گلیش (اینجه دوز)

گیت ← یش = گیدیش (اینجه دوز)

بیلدیر ← یش = بیلدیریش (اینجه دوز)

دور ← وش = دوروش (قالین یووارلاق)

دور ← وش = دوروش (قالین یووارلاق)

- اوتور ← وش = اوتوروش (قالین یووارلاق)
 اوج ← وش = اوچوش (قالین یووارلاق)
 گول ← وش = گولوش (اینجه یووارلاق)
 دون ← وش = دونوش (اینجه یووارلاق)
 ئوپ ← وش = ئوپوش (اینجه یووارلاق)
 ئوت ← وش = ئوتوش (اینجه یووارلاق)
 سوگ ← وش = سوگوش (اینجه یووارلاق)
 گورون ← وش = گورونوش (اینجه یووارلاق)

اگر سوزجوگون صونو سه سلی ایسه دیلیمیزده ایکسی
 سه سلی یان یانا گلمه دیگیندهن — آریا قایناشتیرما حرفلریندهن
 (ی) گیره

قالین	{	باشا ← بیش = باشایش
		اوقشا ← بیش = اوقشایش
	اینجه	{
بکله ← بیش = بکله بیش		
دوزله ← بیش = دوزله بیش		
- آدیاتمیزدان ئورنه کله :

چیخان آی چخیشیندهن بلیدی
کورون طوتوشو ، کهرین ووروشو

آتالار سوزو

- صفحه ۲۰ دا گیچهن (اوتو) سوزجوگونون یازیلیش طرزی ،
 کندی توروشلرینه اویغون اولارات (اوتی) بیچیمینده ده کیلیر .
 عطا ترزی باشی

اوشاقلارين بوش - بوش بيره دوغوشو
آرودلارين صايشماغى سوغوشو

حسين على مبارك

يينه صاقلاياجاغيم روزگارلارى آيوجومدا
يينه يهنى بير يارينين دوغوشونو

بکليه جگيم

عبداللطيف بندر اوغلو

* * *

ب - (يق ، يك ، اوق ، اوک) اکلری
بو اکلر آز ايشلهك اکلردير . مختلف آنلاملى آدلار
توره تير .

مصدر (آد فعل) كوك آد

بولمك بول بولوك « بير بوتوندهن آيرى
طوتولموش قسم »

بو بورماق بو بور بو بوروق

بو آد بو يروق ديه قوللانيلير

ج - (مه ، ما) اکلری

چوق ايشلهك اکلردهن اولان ، (مه ، ما) اکلری اولوش ،
قيليش آنلاملى آدلار توره تير .

مصدر (آد ايله م)	كوك	آد
دو گوشك	دو گوش	دو گوشمه
سوزمك	سوز	سوزمه
بولمك	بول	بولمه
يه تيشمك	يه تيش	يه تيشمه
بولوشمك	بولوش	بولوشمه
اوپوشمك	اوپوش	اوپوشمه
ووروشماق	ووروش	ووروشما
سيزماق	سيز	سيزما
قاوورماق	قاوور	قاوورما
آتیشماق	آتیش	آتیشما
ياریشماق	ياریش	ياریشما
باریشماق	باریش	باریشما
دولاشماق	دولاش	دولاشما
اولاشماق	اولاش	اولاشما
چارپیشماق	چارپیش	چارپیشما

أديياتميزدان نوره كلر :

... اوزمان بيزلر اولوسون انرژيلريني چارپيشما آلاينسا

براقيبوروز •

يورد غزه نه سي

* * *

د - آق ، اك ، ق ، ك ، اكلىرى

بو اكلىرىن ياردىمىلا چىشىتلى وارلىقلارنى آدلارنى بىلدىرەن
آدلار تۈرەنير .

مصدر (آد ايله م)	كوك	آد
ياتماق	يات	ياتاق
آله مك	آله	آله ك
تاراماق	تارا	تاراق
دوشه مك	دوشه	دوشه ك
ديله مك	ديله	ديله ك
دورماق	دور	دوراق

تۈرەنە كلىر : -

كندىم دە دويمادان اوتوبوس دوراغينا گلىورمىشىدىم

ستان سعيد

... هر بىرى كندى گونلۈندەن بىر دېلە كدە بولونور .

عطا تۈزى باشى

ه - دورت چىشىتلى (« يم ، وم » - - lm , im , um , ūm)

بو اكلىر اولاي ، ئولچو و باشقا باشقا ايچەرىكلىك

بىلدىرەن آدلار تۈرەنير .

مصدر (آد ايله م)	كوك	آد
يغماق	يىغ	يغيم
ايچمك	ايچ	ايچيم
يوتماق	يت	يودوم
ئولمك	ئول	ئولوم
اولماق	اول	اولوم
دونمك	دون	دونوم
دوزمك	دوز	دوزوم
چوزمك	چوز	چوزوم
كشمك	كس	كشم
دويماق	دوى	دويموم
دورماق	دور	دوروم
ئورنهك :		

... ميدان او قومالارلا فارشى قارشيا قالان عرب اولوسونون شيمديكى دورومو ايله گلهجكى زورونلو قيلماقتادير .

بور دغزه تهسى

* * *

و - دورت چشيتلى (تى ، تو)

بو اكلرين يولو ايله توره نهن آدلارين چوغوندا
ئونه مسيزليك ، سهويسيزليك آنلامى واردير . بو اكلر دوغا
طبيعت سهسلر دهن و بعضى صفتلر دهن دوزمه ليش ايله ملر دهن آد
توره تير .

مصدر (آد اېله م)	كوك	آد
۱ - باغیرماق	باغیر	باغیرتی
۲ - آغارماق	آغار	آغارتی
۳ - اینله مَك	اینیل	اینیلتی
۴ - کوتورمك	کوتور	کوتورتو
۵ - خورولداماق	خورول	خورولتو

- ۱ - باغیرتی : باغیرماسه سی *
- ۲ - آغارتی : اوزاقدان آنجاق سئچيله بیلەن ، بللی بلیرسیز بیر آقلیق *
- ۳ - اینیلتی : اینله مه سه سی *
- ۴ - کوتورتو : کوتور دیه چیقان سه سی *
- ۵ - خورولتو : خورولداماسه سی *

ز - (کی ، قی) ، (گئی ، غی) ، (گسو ، غو) و (کسو)
 قسو اکلری •

بو آکلر ایشلهك اکلرده ندير ، دار سه سلیدير • داها چوق
 بیر هجھلی ایلهم کوکلرینه گلسه کته دیر •

بو آکلر آيگیت « جهاز » ، صویوت آنلاملار و دوروملار
 بیلدیرهن آدلار توره تیر •

مصدر (آد ایلهم)	کوک	آد
ایچمک	ایچ	ایچکی
آتساق	آت	آتقی
سئومک	سئو	سئوگی
چالماق	چال	چالغی
سورمک	سور	سورگو
صورماق	صور	صورغو
طوتماق	طوت	طوتقو
ویرمک	ویر	ویرگی
باصماق	باص	باصقی

ادییاتمیزدان ئورنه ککر :

ایکینجی باصقیسینین ئون سوزونده گوزه چاربان ده گراسی
 سوزلر واردیر •

یورد غزه ته سی

انسانلارین فرقیل ساچان سیوگیسینی ، سیوینجینی
دیگدیم بیر چیچک گبی یوره گیمین دامارلاینا .

عبداللطیف بندر اوغلو

ج - (گین ، غین) ، (گون ، غون) ، (گین ، قین) و (کون ، قون) اکلری :

بو اکلر ایشلهك اکلرده ندير . ايکی هجه لی ايله م
کوکلرینه گلیر اولای و دوروم بیلدیره ن آدلار توره تیر . بو
آدلارین بیر پایی داها چوق صفت گبی قوللانیلیر .

آد	کوک	مصدر (آد ايله م)
دیزگین	دیز	دیزمک
یانغین	یان	یانماق
سوزگون	سوز	سوزمک
وورغون	وور	وورماق
کئسکین	کئس	کئسمک
طاشقین	طاش	طاشماق
کوسکون	کوس	کوسمک
طوتقون	طوت	طوتماق

ط - ایکی چشیتلی (ین - In, in)

آز ایشلهك اولان بو اکلر ايله ملرین و ده وینه نین « حرکتین »
آدینی بیلدیریر .

آد	توك	مصدر (آد ايله م)
آقین	آق	آقماق
یایین	یای	یایماق
باصین	باص	باصماق
اکین	اک	اکمک
ییغین	ییغ	ییغماق
أسین	أس	أسمک

أدیاتسيزدان ئورنه ککر :

امريکادا پول روبسونون شارقيلا ريبلا
طوبالانان زنجی یيغينلارينين

عبداللطيف بندر اوغلو

... چونکو یایین هر شيدهن ئونجه مادی امکانلارلا
ایلگیلیدیر .

فاضل بیات اوغلو

نه ایمش ، نیردهن ایلیور فوران
محتشم بو یيغین - یيغین ثروت

بهاء الدین صالحی

سحر روزگارلاری یوزومو اوقشایاندا
بیر أسین أسهنده

سنی دوشونوبوروم ، ییلار بویونجا

قاسم مهدی باباوغلو

ك - (يت ، وت) اكرى

بو اكرى بير و صويوت آدلار تورەتير

آد	كوك	مصدر (آد ايله م)
گنجيت	گنج	گنجمك
اوگوت	اوگ	اوغمك
اوموت	اوم	اومماق

I, i, u, ü

ل - دورت چشيتلى (« ي ، و ») -

اكرى

بو اكرى ئولچو ، ايشين و باشقا باشقا آنلاملارى بيلديرهن
آدلار تورەتير . بو آدلار ين بير پايى صفت گىي ده قوللانيلير .

آد	كوك	مصدر (آد ايله م)
يازى	ياز	يازماق
چكى	چك	چكمك
دولو	دول	دونماق
ئولچو	ئولچ	ئولچمك
آچى	آچ	آچماق
ديزى	ديز	ديزمك
قورقو	قورق	قورقساق
سورو	سور	سورمك

۴ - دورت چشیتلی («یچی ، وجو») - ICI, ici, ueu, üci

اکلری

بو اکلر ایش ایدینهن ، خوی ایدینهن اوستالیقلا یاپیلان صنعت صاحیبی بیلدیرهن آدلار توره تیر • عینی وقتدا صفتده توره تیر •

آد	كوك	مصدر (آد ایله م)
آیچی	آت	آتماق
صاتیچی	صات	صاتماق
سوروجو	سور	سورمك
قوروجو	قور	قورماق
گوروجو	گور	گورمك
آلیچی	آل	آلماق

نوت : سه سلی ایله بیتن کولره (ی) قایناشتیرما حرفی آرتیریلر •

آد	كوك	مصدر (آد ایله م)
دینله ییچی	دینله	دینله مک

ن - ایکی چشیتلی (« اچک ، آچاق ») ecek, acak

اکلری

چشیتلی آناملار توره تیر •

مصدر (آد ايله م) كوك آد

گلک	گل	گلجک
ویرمک	ویر	ویره جک
گیسه ک	گی	گیه جک
آماق	آل	آلاجاق

س - جه اکی

بو آک صوبوت آد توره تیر •

مصدر (آد ايله م) كوك آد

دوشونمک	دوشون	دوشونجه
اگلنمک	اگلن	اگلنجه

تورنه ک :

چو جوقلارا اویونجاق ، گنجره کیف و اگلنجه اختیارلارا
راحت و مطالعه لازمدیر دیشلر •

آفاق غزه ته سی

ع - دورن چشیتلی (« ینتی ، ونتو » - IntI inti, untu, üntü
اکلری

بو اکلر ، ئونه مسیز صاییلان ، کوچومسه نهن وارلیقلارین و
سه ویمسیز حاللرده توره نهن آدلار توره تیر •

مصدر (آد ايله م) كوك آد

قيرماق	قير	قيرينتى
سرپمك	سرپ	سرپينتى
بورماق	بور	بوروتتو
دوكمك	دوك	دوكوتتو

تورنهك :

طوپلاديم گوزگو قيرينتيلرينى

أودامين بير كوشه سينه

۳ - بيله شيك آدلار :

بو آدلار ايكى و يا داها فاضلا باغميسيز سوزجوكلرين
بيرلشمه سيندن تورنه ن آدلاردير . بونلارين آن نونه ميليرى :

۱ - ايكى آدين بيرلشمه سيندن تورنه ن آدلار :

آتا سوزو ، ملاعلى ، دده قنبر ، دده هجرى ، گور گور
بابا ، ايلك او قول .

ب - بير يالين صفت و بير آدين بيرلشمه سيندن تورنه ن
آدلار :

گون باتان ، اوزاق گورهن ، گون دوغان ، پاموق
آتان ، أودون ساتان ،

ج - ايكى آدان قورولان بيله شيك سوزجوكلر (ايله يك -
منسوييت) اكينى آلرلار :

بیلان بالینی ، اقسام اوستو ، قوزو قولاغی
۵ - یاقلاشما چه کیمی آلان بیر آد و بیر اسم فاعلسدهن
توره نهن بیله شیک آدلار :

گوزه گیردن ، سوزه گیددن ، گونه باقان

۶ - آنلامجا ایکی قارشیت « ضد » سوزجوگون
بیرلشمه سیندهن توره نهن آدلار :

صباح آقسام ، داغ داش ، دهره تپه ، وار یوق ، بیر گوک ،
آل آیاق ، گلیشس گیدیشس آلیشس ویریشس •

۷ - بیر آناملی بیرده آنلامسیز سوزن بیرلشمه سیندهن
توره نهن بیله شیک سوزلر :

آدام مادام ، قوزو موزو ، اوشاق موشاق ، دیل میل •

نوت :

۱ - گوسته ریلهن بیله شیک آدلارین کیمی صفت گبی ده
قوللانیا بیلیر •

۲ - بیله شیک بیر آدی چوغول یاپارکن بیرینجی پارچاسینا
ده گینه دهن ، ایکینجی پارچاسینا سهس اویومونا گوره (لر ،
لار) اولانیر •

۱ - آنا سوزو = آنا سوزلری

۲ - اوزاق گورهن = اوزاق گوره نلر

۳ - پاموق آتان = پاموق آتانلار

۴ - اودون ساتان = اودون ساتانلار

۵ - آقسام اوستو = اقسام اوستولری

- ۶ - گوزه گیره ن = گوزه گیره نلر
 ۷ - سوزه گیده ن = سوزه گیده نلر
 ۸ - گلیش گیدیش = گلیش گیدیشلر
 ۹ - آل آیاق = آل آیاقلار
 ۱۰ - آدام مادام = آدام ماداملار
 ۱۱ - اوشاق موشاق = اوشاق موشاقلار
 ۱۲ - قوزو موزو = قوزو موزولار *

۳۵ - کوچولتمه آدلاری :

بیر وارلیغین کوچوک اولدوغونو آنلاتماق ایسته یینجه
 آدینین ئونونه (کوچوک ، اوفاق ...) گبی نیتله ییجی
 سوزجوکلر گیتیریلیر *

کوچوک تپه

اوفاق قوش

چوق کز بو نیتله ییجی صفتلرین آنلامینی بیر (آک) ایله
 ده به لیرتمک اولاناغی واردیر *

کوچوک تپه = تپه جیک

اوفاق قوش = قوش چاغیز

بویوک و کوچوک سه سلی اویوملاری گره گینجه
 سوزجوکلرین صون هجه لرینه اویاراق :

(جیق ، جیک ، جوق ، جوک ، جگیز ، چاغیز) اولور
 سهرت سه سسیزلره بیتن آدلاردا اکین باش حرفی ،
 سهرتله شهره ک (چ) اولور *

۳۶ - آدلاردا قوشاچ « خبر اشاره تی »

قوشاچ ، یوکلهمی « خبر ، مسند » ئوزنه یه « فاعل مبتدا »
 یوکلهمی ن سوزجو کدور •

۱ - نهو یه نیدیر •

۲ - یورد گوزه لدر •

۳ - فلسطین فدائسی قهرماندیر •

۴ - اورهان یگیتدیر •

۵ - هوا سریندیر

بو تومجه لرده « جملرده » کی « دیر » هر بیری بیر
 قوشاچدیر •

تومجه لرده بو « دیر » اکی اولمازسا ، سویله نیله ن فکر
 آچیغا چیقماز •

۱ - نهو یه نی

۲ - یورد گوزه ل

۳ - فلسطین فدائسی قهرمان

۴ - اورهان یگیت

۵ - هوا سرین

سوزلرینن هیچ بیری تاماملانمیش بیرفکری آنلاتمینور ،
 بونون ایچین « دیر » اکی •

نهو ، یورد ، فلسطین فدائسی ، اورهان و هوا ،
 سوزلرینن ئوزنه اولماسینی ، یه نی ، گوزه ل ، قهرمان ، یگیت و

سرین سوزلرینین یوکلهم اولدوغونو گوسته ریور بونا و بونا
به زهر اکلره آذری دیل بیلیگیلری « خبر اشاره تی » تورکیه دیل
بیلیگیلری ایسه « قوشاچ » آدی ویرمیشلردیر دیگر اکلر گبی
قوشاچلار بیر قاق چشیندیر و کیشیلره گورده ده گیشیر •

بن ئوگره تمه نیم

سن ده وریمجین

أو ایشچیدیر

قوشاچلار :

بیرینجی کیشی ته کیل

ا - سوز سه سسیزله بیتهرسه ، سوزون صون
سه سلیسینن قالین ، اینجه ، دوز و یووارلاق اولماسی ایله
ایلیلی :

آدی دیلیمیز و تورکیه تورکچه سینده (« یم ، وم » -

Im, im, um, üm

آذری تورکچه سینده و کرکوک لهجه سینده یالنیز (آم ، هم

« - am, em) قوللانلیر •

ادبی دیلمیز و تورکیه تورکجهسی آذری ، کرکوک و طوز

قهرمان + یم = قهرمانیم (قالین) قهرمان + ام = قهرمانام

یازار + یم = یازاریم (قالین) یازار + ام = یازارام

تورکمن + یم = تورکمنیم (اینجه) تورکمن + هم = تورکمنهم

گوزهل + یم = گوزهلیم (اینجه) گوزهل + هم = گوزهلهم

قوش + وم = قوشوم (قالین) قوش + ام = قوشام

گول + وم = گولوم (اینجه) گول + هم = گولهم

ب - سوز سهسلی ایله بیتهرسه ، ایکی سهسلینی بیر

بیریندهن آیرماق ایچین یوفاریداکی اکثره « ی - ی سهسی

ده آرتیلیر .

بابا + ی + یم = باباییم بابا + ی + ام = بابایام

قوزو + ی + وم = قوزویوم قوزو + ی + ام = قوزویام

دهده + ی + یم = دهدهییم دهده + ی + هم = دهدهیهم

اوتوجو + ی + وم = اوتوجویوم اوتوجو + ی + هم = اوتوجویهم

۲ - بیرینچی کیشی چوغول

۱ - سوز سهسلیزله بیتهرسه ، سهسوزون صون

سهسلیسین قالین ویا اینجهلیگی ایله ایلیلیسی ، تورکیه

تورکجهسینده و ادبی دیلمیزده دورت تورلو (« یز ، وز » -

iz, iz, uz, tüz) آذریجهده « یق ، یق ، یق ، اولک ، « کرکوک

و طوزخورماتو لهچهلرینده ایسه دوت تورلو « یغ ، وغ » اکلری

قوللانیلیر .

كر كوكو و طوز خور مارتو لهچه سى

انسان + يى = انسانىغ
گوزهل + يى = گوزله يىغ
يورغون + وىغ = يورغونوغ
بويوك + وىغ = بويوگوغ

بابا + ي + يىغ = بابايىغ
دهده + ي + يىغ = دهده يىغ
اولو + ي + وىغ = اولويويغ
اوتوجو + ي + وىغ = اوتوجويويغ

ادرى

انسان + يىق = انسانىق
گوزهل + ياك = گوزله ياك
يورغون + وق = يورغونوق
بويوك + وك = بويوگوك
بويويوك

بابا + ي = بابايىق
دهده + ي = دهده يىك
اولو + ي + وق = اولويويق
اوتوجو + ي + وك = اوتوجويويك

ادبى ديلمىز و توركيه توركيچه سى

انسان + يز = انسانيز
گوزهل + يز = گوزله ييز
يورغون + وز = يورغونوز
بويوك + وز = بويوگوز

بابا + ي + يز = باباييز
دهده + ي + يز = دهده ييز
اولو + ي + يز = اولويوز
اوتوجو + ي + وز = اوتوجويوز

ب - سوز سەسلى ايله يتتەرسە ، اونون قالسىن و سا
اينجه ليكى ايله ايلگىلى يوقاريدا گوستوريلەن اكر له ييرايگە ، ايكى
سەسلىنى يير ييرىنمەن آييرماق ايچين « ي » سەسەسسى دە
آرتيريلير .

۲ - ایکنجی کیشی ته کیل

سه سلی و سه سیزله بیتن سوزلرین صون سه سلیسی
 قالین اولورسا ، دیلیمیزده و تورکیه تورکچه سینده دورت
 چشیتلی (« سین ، سون » - Sin, sin, sun sün
 آذری تورکچه سی ، کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده ایسه
 اریکی چشیتلی (سان ، سن) اکلریندهن یارارلانلیر .

ادبی دیل آذری ، کرکوک و طوزخورماتو
 یازار + سین = یازار سین یازار + سان = یازار سان
 یگیت + سین = ییگیت سین ایگیت + سن = ایگیت سن
 اولو + سون = اولوسون اولو + سان = اولوسان
 اوتوجو + سون = اوتوجوسون اوتوجو + سن = اوتوجوسن

۴ - ایکنجی کیشی چوغول

سه سلی و سه سیزله بیتن سوزلرده ، صون سه سلیریله
 ایلگیلی دورت تورلو (« سینیز ، سونوز » - sInIz, siniz,
 قوللانلیر آما کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده
 دورت چشیتلی « سوز ، سوز » قوللانلیر .

کرکوک و طوز خورماتو
 لهجه سی

ادبی دیلیمیز ، تورکیه و آذری
 تورکچه سی

بابا + سینیز = باباسینیز بابا + سیز = باباسیز
 یازار + سینیز = یازار سینیز یازار + سیز = یازار سیز
 یگیت + سینیز = ییگیت سینیز ایگیت + سیز = ایگیت سیز
 ترزی + سینیز = ترزی سینیز ترزی + سیز = ترزی سیز
 دولو + سونوز = دولوسونوز دولو + سوز = دولوسوز
 اوتوجو + سونوز = اوتوجوسونوز اوتوجو + سوز = اوتوجوسوز

۵ - اوجونجو کیشی ته کیل

سه سلی و سه سیزله بیتن سوزلرده ، صون سه سلی ایله
ایلیگی دورت تورلو (« دیر ، دور » - dir, dir, dur, dür
اکلری قولانیلیر . اما کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده ایسه
بو اکلرین « ر » حرفی دوشهر .

سوزجوك	ادبی دیل	کرکوک و طوزخورماتو لهجه لری
یازار	یازاردیر	یازاردی
دهده	دهدهدیر	دهدهدی
دولو	دولودور	دولودو
اودونجو	اودونجودور	اودونجودو
اوتوجو	اوتوجودور	اوتوجودو
بویوک	بویوکدور	بویوکدو

ادیاتمزدان نوره ککر :

زولفو اوزون قصیده دیر ، کمند ایریشمه ز اوجونه .
نسیمی

سلام ویردیم رشوه ت ده گیلدیر دبه آلمادیلار
حکم گوسته ردیم فایداسیزدیر دبه ملتفت اولمادیلار .
فضولی

چشمه حیوان ده گیلدیر ، عارفه گیردایدیر .
نوره سی قدیم

۶ - اوچونجو کیشی چوغول

اوچونجو کیشی ته کیلده کی اکلره ، سوزلین قالین و اینجه
اولاسیلا ایلیگیلی « لر - لار » اکلری ده اولانیر .

سوز ادبی دیل کر کولثو طوز خورماتو لهجه سی

کوله کوله دیر لر کوله دیلر

قورقاق قورقادیلر لر قورقادیلر

نوت :

قوشاچلار « خبر اشاره تلی » باغلانان آدلاردان ئونجه ،
بیرینجی و ایکنجی کیشیلرده ضمیر « آدیل » اوچونجو
کیشیلرده ایسه یا ضمیر یا دا اد قوللانیلیر .

بن باباییم ، بن باباییم

سن گنجسین ، سن گنجسین

بیز شاعریز

او ییگیتدیر

اونلار قهرماندیرلر

احمد ئوگره تمه ندیر

سیز فداکار سینیز

۳۷ - قوشاچ و اولومسوزلوقو :

دیلمیزده (قوشاچ) ین « خبر اشاره تینین » اولومسوزلوقو
(انکاری) یالنیز « ده گیل » سوزو ایله به لیر تیلیر . آما
قوشاچلار ، سوزون کندیسینه باغلانماز (ده گیل) اولومسوزلوق
اشاره تینه اولانیر .

ده ییلم	کوله ده گیل + یم
ده ییلسه ن	کوله ده گیل + سین
ده ییلدیر	کوله ده گیل + دیر
ده ییلیک	کوله ده گیل + یز
ده ییلسینیز	کوله ده گیل + سینیز
ده ییلدیر لر	کوله ده گیل + دیر لر •

ادیاتمزدان نوره کلر : —

۱ — راضی ده گیلز ایلسه ده عذرونو اقرار

غلامی عبدالقادر

۲ — کوله ده گیلز طوبراغیمز اوسته یاشارکن

ده لی ده گیلز جانیمیزی قوربان ایدهرکن

عبداللطیف بندر اغلو

۳ — کوله ده گیلسین یوردونا تاپسان

اوکان

کیشیلر	ته کیل	چو غول	
۱	انسانیم	انسانیز	سه سسیز قالین
۲	انسانسین	انسانسینیز	
۳	انساندیر	انساندیرلار	
۱	تور کمنیم	تور کمنیز	سه سسیز اینجه
۲	تور کمنسین	تور کمنسینیز	
۳	تور کمندیر	تور کمندیرلر	
۱	آتلیسیم	آتلییز	سه سلی قالین
۲	آتلیسین	آتلیسینیز	
۳	آتلیدیر	آتلیدیرلار	
۱	دهده نیم	دهده ییز	سه سلی اینجه
۲	دهده سین	دهده سینیز	
۳	دهده دیر	دهده دیرلر	
۱	صولجو یوم	سور و جودورلر	سه سلی قالین یووارلاق
۲	صولجوسون	صولجوسونوز	
۳	صولجودور	صولجودورلار	
۱	سور و جویوم	سور و جویوز	سه سلی اینجه یووارلاق
۲	سور و جوسون	سور و جوسونوز	
۳	سور و جودور	سور و جودورلر	

سوزجوك تورو باقىمىندان ايكيلاهه :

۱ - ئوزهل آدلاردان ايكيلاهه

حسن حسين

كنال كامل

۲ - جنس آدلارىندان ايكيلاهه

دمت - دمت چىكلر

دېزى - دېزى بونجوقلار

قاپى - قاپى دولاشماق

۳ - ضميرلردن ايكيلاهه

سن - سن

بن - بن

اونو - بونو آرا

ئوزو - ئوزونه باقسىن « باخسىن - كركوك و طوز »

كندى - كندينه آنلاتسىن

۳۹ - صفت :

وارلىقلارنى بىچىملىرىنى ، دوروملارنى ، رنكلرىنى ،
يىرلىرىنى نىجەلىكلرىنى بەلىرتەن سوزجوكلره دەنير • بىر
شىين نە حالدا و نە بىچىمدە اولدوغونو بىزه صفت بىلدىرىر •

دېلميزده صفتلرين ئوزەل اشاره تلىرى يوقىدور يالينز
جمله ده كى گوره ولرينه گوره آيىرت ايديلىر . ئورنه گين .
(دهوريمجى گلدى) تومجه سينده كى «دهوريمجى» سوزو
آددير .

(دهوريمجى انسان) تركييينده ايسه «دهوريمجى»
سوزو صفتدير . چونكو انسان سوزونون نيته ليگىنى بيلديري .
صفتلر اساسا ، نيجه ؟ ناصل ؟ صورولاريندان بيرينه
جواب ويريرلر و يالينز آد گى قوللانيلير كه ن چوغول اشاره تى
آيلار .
ئورنه ك :

كيرشان ايله آغارديلماز سياهلار

حسين على مبارك

نوت :

توركيه ديل بيلگىلىرى كندى گوروشلرينه گوره صفتلىرى
چشيت چشيت بولوملره آيىريرلار كه ن آذرى ديل بيلگىلىرى ده
اونلارى چشيت باقىملاردان به ليرتميشلردير .
بىز بونلارين هپسينده ن يارارلانديق .

٤٠ - آنلاملارينا گوره صفتلر :

آنلاملارينا گوره صفتلر ايكى به آيريلير :

١ - نيته له مه صفتلىرى

٢ - به ليرتمه صفتلىرى

۱ - نیتلهمه صفتلری :

وارلیقلارین انکلرینی ، بیچیملرینی ، دوروملارینی ،
حالرینی بیلدیریر .

صاری چیچک ، سیوری بورون ، یاراماز چوجوق ، یوکسک
دووار . یورغون انسان .

۲ - بهلیرتمه صفتلری :

وارلیقلارین بیرلرینی اشارهت ایدهر ، صاییلارینی بیلدیریر .
بیرلرینی صاییلارینی صورار ، دوروملارینی ، بیرلرینی
صاییلارینی بهللی و بهلیرسیز بیر شکلده بهلیرتیر .
بو آدام ، او گون ،

۱ - اشارهت صفتلری :

وارلیقلارین بیرلرینی اشارهت ایدهرهك بهلیرتیر . (بو
آدام ، شو چوجوق او گون ...)

۲ - صایی صفتلری :

وارلیقلارین صاییلارینی گوستهریر

۳ - صورتو صفتلری :

وارلیقلارین بیرلرینی ، صاییلارینی دوروملارینی صورتو
صورهتيله بیلدیریر .

(قاج تورلو ، هانگی کتاب ، ناصل انسان ، نه گون نیردهکی
...)

۴ - بەلگىسىز صفتلر :

وارلىقلارنى يىرلىنى ، صايىلارنى دوروملارنى بەلگىسىز
اولاراق گوستەرىلر .

(بىر آفتام ، بىر زمانلار ، كىمى انسان ۰۰)

نوت :

آذرى توركچەسىندە بو صفت (غىرى معین صايىلار) دىە
گىچمىشىدىر (باقىنىز صايى قونوسونا)

۴۱ - ياپىلىشلارنىنا گورە صفتلر :

بوتون سوزجوكلر گىبى صفتلردە ياپىلارى باقىمىندان

• اوچە آيرىلير .

۱ - يالنىچ صفتلر

۲ - توره مىش صفتلر

۳ - يىلە شىك صفتلر

۱ - يالنىچ صفتلر

بىر كوكدەن قورولان اويلە سوزدوركى ، وارلىقلارنى
رنگىنى ، اولومونو « جىمىنى » نىتەلىگىنى ، ئوزەللىگىنى ،
اولچوسونو ۰۰۰ بىلدىرىر .

دىلەمىزدەكى صفتلر ئىچەرىكىلىگى باقىمىندان ئونەملى
بولوملىرى اشاغىداكىلاردىر : -

۱ - رنك بىلدىرەن صفتلر : -

(يشىل ، صارى ، ماوى ، قىرمىزى ، آل ، پمبە ، آق ۰۰۰)

۲ - نیتەلیک بیلدیرهن صفتلر : -

(گوزهل ، ایی ، پیس ، بوش ، دولو ۰۰۰)

۳ - ئولچو و اولوم « حجم » بیلدیرهن صفتلر : -

یوجه ، آلچاق ، یوکسک ، قیصا ، بویوک ، کوچوک ، دار ،
گنیش ، اوزون ۰۰۰)

۴ - تات « داد » بیلدیرهن صفتلر : -

(آجی ، تاتلی ، اکشی ، شیرین ۰۰۰)

۵ - گورونوش بهلیرتی بیلدیرهن صفتلر : -

(کور ، صاغیر ، گنچ ، طویال ، اختیار ، چهوهل ۰۰۰)

۶ - اغیرلیق ، یونگوللوک ، صیجاقلیق ، صووقلوق

بیلدیرهن صفتلر : -

(آغیر ، یونگول ، صیجاق ، صووق ، سرین ۰۰۰)

۲ - توره‌میش صفتلر « دوزلتمه » صفتلر :

بیر آد و بیر آک و یا بیر ایله‌م و بیر اک‌دهن توره‌نه‌ن
صفتلر دیر . بو صفتلر توره‌مه بیرلرینه گوره ایکی‌به بولونور :

۱ - آددان توره‌نیش صفتلر

۲ - ایله‌مدن « فعلدهن » توره‌نیش صفتلر

۱ - آددان توره‌نمیش صفتلر

بو صفتلر آدلارلا ئوز دیلیمیزین اکری یولو ایله توره‌بیر

بو صفتلری توره‌ته‌ن اکرین آن ئونه‌ملیری بولاردیر :

1 - دورت چشیتلی (« لی ، لو ») - Li, Li, lu, Lti

بو آکلر ، آزلیق ، چوقلوق ، تات ، منسوویت ، بیر . . .
بیلدیرهن صفتلر توره تیر .

قان + لی = قانلی	تات + لی = تاتلی
ئونه م + لی = ئونه ملی	کیره چ + لی = کیره چلی
اویقو + لو = اویقولو	قورفو + لو = قورقولو
گونول + لو = گونوللو	موت + لو = موتلو

ایله م آدائی آد صفتائی صفت

قورق + و = قورقو + لو = قورقولو

دوز + وم = دوزوم + لو = دوزوملو

صور + وم = صوروم + لو = صوروملو

ئورت + و = ئورتو + لو = ئورتولو

دور + وم = دوروم + لو = دوروملو

یاز + ی = یازی + لی = یازیلی

بیچ + یم = بیچیم + لی = بیچیملی

آدیاتمزدان ئورنه کلر : -

گوزومدهن قانلی آقار صو

فضولی

هیروشیما فایسی آچیلمايان
قورقولو . قارا بولوتلار قابلا دی

عبداللطیف بنیر اوغلو

* * *

دهوریم یولو
دوشونجهلی ، دویغولو
گوزهل خویلو ، صایغیلی
ایشچیلرین ، چیفتچیلرین یولودور
اونه طانسی

نه موطلو

اونه فوتلو بیر یولدور

هاشم رشاد آق صو

اونون ایچین هر آن ، هر زمان صایغیلی ، آچیق گوز ،
اوزاق باقیشلی ، درین گوروشلو اولمالیز .

آفاق غزه تهسی

ب - دورت چشیتلی (« سیز ، سوز ») -

بو اکلرین یاردیمی ایله توره نه ن صفتلر « لی ، لو » اکلریله
توره نه ن صفتلرین تام ترس انلامینی ویریرلر و اونلارین اولومسوز
- دور .

کتاب + سیز = کتابسیز

گهو + سیز = نهوسیز

قول + سوز = قولسوز

توز + سوز = توزسوز

یوره گیم بیر آق گووه رچین ،

آشار او جسوز ، بو جاقسین

دنیز لری

عبداللطیف بندر اوغلو

ج - دورت چشیتلی « چی ، جو »

بو اکر تورکمن و آذربجه ده آن فاضلا قوللاندینی حالدا ،
تورکیه تورکجه سینده دورت چشیتلی « چی ، جو » بیچمینده
قوللانیلیر . یالینز صونو سهرت سه سسیزله بیتنه ن سوز جو کسره
گلیر سه اکین باشیندا کی (ج) حرفی سهرتله شه ره ک (چ) اولور .
بو اکر یولو ایله صنعت گوره و و نیته لیک آنلاملاری
ییلدیره ن صفتلر توره نیر .

ادبی دیلیمیز ، کرکوک و طوزخورماتو لهجه لری تورکیه تورکجه سی
و آذری تورکجه سی

دمیرچی	دمیر + چی = دمیرچی
آدیباتچی	آدیبات + چی = آدیباتچی
قاپیچی	قاپی + چی = قاپیچی
یاردیمچی	یاردیم + چی = یاردیمچی
دو گوشچو	دو گوش + چو = دو گوشچو
یالانچی	یالان + چی = یالانچی
یابانچی	یابان + چی = یابانچی

ئورنەك :

يالانچى نىن ئەوينە آتش دوشدو كېمىسە اينامادى

آتالار سوزو

د - ابكى چىشىتلى « كى »

آد و ضميرلرین « آدىللا رین » بولونما حالینە اكلە نەرەك ،
وارلىقلارین و اولایلارین ییرلرینی بیلدیرەن صفتلر تورە تیر •

آغاچدا + كى = آغاچداكى

یوردومدا + كى = یوردومداكى

أودامدا + كى = اودامداكى

سندە + كى = سندەكى

ئەودە + كى = ئەودەكى

ألدە + كى = ألدەكى

ادبیاتمیزدان ئورنەكلر :-

سیل گوز یاشلارینی آنە

اونوتما دیم وارلیغینداكى راحت اویقومو •

نسرین ارییل

گوز تیکمیشەم او جامداكى صورەتە

حسین علی مبارک

ببللرین دیلینده کی شرقیم
چیچکلرین آوجوندا کی قوقو بوم

هاشم رشاد آق صو

نوت :

۱ - بو اکر زمان بیلدیره ن یالین حالینا اولان اراق ، زمان بیلدیره ن صفتلر توره تیر :

صبح + کی = صباحکی آتشم + کی = آتشمکی
۲ - بو اکر زمان بیلدیره ن بعضی آدلارا اولانیر کسه ن اوج چشیتلی ده اولا بیلیر .

بوگون + کو = بوگونکو
دون + کو = دونکو
اوگون + کو = اوگونکو

نورنهك :

گله جگین بیرره قهرمانی اولاجاق بوگونکو کنجلیسیز ،
دهوریم یولوندا دونکونده داها فاضلا چالیشماقتا دیرلار .

۵ - دورت چشیتلی (« جیل ، جول » -)
آز ایشلهك اولان اکرده ن صایلیر . آندیرما ، چالیشا
آنلامینی به لیرته رهك خوی آنلاتیر .

ادبی دیلیمیزده تورکیه تورکچه سینده

نهو جیل	نهو + جیل = نهوجیل
آق چیل	آق + جیل = آقجیل
گوک چول	گوک + چول = گوکچول
ئولومچول	ئولوم + چول = ئولومچول

و - ایکی چشیتلی « جا ، جه »

بو اکرله تورهنن صفتلر سیومک آنلامی طاشیان
کوچولتمه بیلدیریر *

گوزهل + جه = گوزهلجه

قیزیل + جا = قیزیلجا

آلا + جا = آلاجا

تورهنهك :

اشیکده فیوریلیر آلاجا ییلان

صلاح نورهس

ز - دورت چشیتلی (« لیق ، لیک ، لوق ، لوك »)

بو اکر چوق ایشلهك اکردهندیر * ئوزگو اولماق و زمان
سورهسی بیلدیرهن صفتلر تورهتیر ، کرکوک و طوزخورماتو
لهجه لرینده (لیغ ، لیغ ، لوغ ، لوغ) اولور *

کیرا + لیق = کیرالیق

یاز + لیق = یازلیق

قیش + لیق = قیشلیق

دیرسهك + لیک = دیرسهکلیک

بورو + لوق = بورولوق

گون + لوك = گونلوك

گوز + لوك = گوزلوك « گوزلوك آکیم »

» - عرب و اورپا دیل لریندهن سیزمیش اکر بولو : ایله
تورهنن صفتلر *

۱- ی :

عرب دیلیندهن آلنیمیش بو آك یالنیز عرب سوزجو کلریله قوللانیلیر .

اقتصاد + ی = اقتصادی
غرب + ی = غربی
ادب + ی = ادبی
شرق + ی = شرقی
داخل + ی = داخلی
طب + ی = طبی
خارج + ی = خارجی
جد + ی = جدی

چ - صونو (ا) حرفیله بیتن عرب سوزلرینده (ا) حرفی دوشمهرهك بیرینه (وی) اکی قوللانیلیر .

دنیا + وی = دنیوی

معنی + وی = معنوی

د - اتی .

اورپا دیلریندهن آلنیمیش بو آك عینی دیلردهن سیزمیش سوزجو کلرین باشلانغیچینا گله رهك ترس و قارشیت آنلامسی ییلدیره ن صفتلر توره تیر .

آتی فاشیست

آتی امپریالیزیم .

۲ - ایله مدهن توره نیمیش صفتلر

دیلمیزده کی صفتلرین بویوک بیر پایی ایله م کوکونه به لیرلی « معین » اکلر اولاماقلا توره تیر . بونلار دیلمیزده اولدوقچا چوقدور . تورك دیل ییگینلری بو صفتلری (۵) بیش بولومه آیرمیشلاردیر .

نوت :

آذرى دىل بىلگىنلىرى صفتلىرىن بو بولوملىرىنى گىشىس بىر
بىچىمدە آراشتىر مشالدر .

۱ - اسم فاعل واسم مفعول بولومو

« آن ، ان ، يەن ، يان » اكلرى : en, an, yen, yan

بو اكلر بەلىرلى ايله ملىن اولوملو و اولومسوز كوكلىرىنە
اولانىر . اولوملولارىندا ايشى ياپان ، اولومسوزلارىندا ايشى
ياپمايان آنلامىنى قاتار .

<u>اولوملو</u>	<u>اولومسوز</u>
گورەن گوز	گورمە يەن گوز
گولەن آدام	گولمە يەن آدام
ياشا يان ايشچى	ياشاما يان ايشچى
چالیشان چىفتچى	چالیشما يان چىفتچى
أديياتمىزدان ئورنەكلر :	

چوخ گىزەن چوخ بىلى ، چوخ ياشىيان چوخ بىلمەز
شىق شىق ايدەن نالچادى ، ايش بىتىرەن آقچادى .

آنالار سوزو

عرب اولوسو ، كندىسىنى پارچالاماقدان قورتاران ،
يوردونون بوتونلوگونو بىر داها گرچكلىشتىرەن ، سومورگە جىلىك
عليهدارى مجادله سىنى و پارلاق بىر گله جگىن اوغروندا
خارجادىنى چابالارى بىرلەشتىرەن بىر پارتى يا بوئوك بىر احتىياج
دويماقدا ايدى .

يورد غزەتەسى

نوت :

۱ - بو اکر یالنیز اسم فاعلله اکلہ نیر بونلارین اکلہ نمہ سی فعل کوکونون صون سه سیله ایلگیلیدیر . عینی اکر ادیلگهن فعللرین « مجهول فعللرین » اولوملو و اولومسوز کوکلرینه آرتیریلیر و اسم مفعول آنلامی ویریر .

آتیلان قورشون	آتیلمایان قورشون
چالینان قاپی	چالینمایان قاپی
یقیلان یابی	یقیلمایان یابی

۲ - نوره کلردن آنلاشیلدیغینا گوره ایلهم کوکونون اولوملو بیچیمینده دورت چشیتلی ، اولومسوز بیچیمینده ایسه یالنیز ایکی چشیتلی « یه ، یان » اکلریندهن یارارلانیلیر . بونون نهدهنی ایسه اولومسوز کوکون یالنیز « مه ، ما » ایله بیتمه سیدیر .

۲ - فعلین گیچمیش و گله جک زمانی ایله ایلگیلی صفتلر

۱ - دورت چشیتلی (« میش ، موش » - اکلری .

بو اکر هم اتکهن « معلوم » هم ده ادیلگهن « مجهول » فعل کوکلرینین اولوملو و اولومسوزونا اولان اراق بیر چشیت صفتلر توره تیر کی ، اولاردا اسم فاعل و اسم مفعول آنلامی اولدوقچا آزدیر و یالنز گیچمیش زمانی انلاتیر .

اوقوموش قیز	اوقومامیش قیز
یوقولموش آغاج	یوقولمامیش آغاج
چوروموش آغاج	چورومامیش آغاج

آدیاتمیزدان ئورنه کلر :

بیردهن بیره گنچمیش گونلرده اوقوموش اولدوغو
رومانلاردان بیر پارچا خاطرلادی .

آفاق غزه تهسی

وقتسیز آغارمیش ، دوکولوش صاچلاریملا ، بوروشموش
چهرهمله ، گهوشه میش بیرتنله . . سنین آز و یاقوق . . .

بشیر غزه تهسی

بوزو صارارمیش ، توزلری یاشلی صاچلاری بیللار دیر تاراق
تورمه میش

حمزه حمامچی اوغلو

ب - « آر ، آر ، ز » اکتری :

بو آکلردهن (آر ، آر) اولوملولوغو « ز » ایسه
اونومسوزلوقو بیلدیریر اتکهن و ادیلگهن (معلوم و مجهول)
فعل کولکرینه اولاناراق ئوز گولوک « خاصیت » و گله نهک
بیلدیرهن صفتلر توره تیر . بو صفتلر توم زمانی بیلدیریر آما
اونلاردا گله چک زمان آنلامی داها گوجلودور .

(آقارصو ، گوله ر یوز ، آشیلمازداغ ، سیلینه زلکه . . .)

آدیاتمیزدان ئورنه کلر :

عزیزیم فصلی تولدور بو آقار صولار بولانمازی

فضولی

بیتمهز و توگه‌نمهز فواند و محسناتی بلا تفریق بالمعوم افراده
شامل بیر « هلال احمر »

آفاق غزه‌ته‌سی

تورکمنلر ، عراق خلقینین و ده‌وریم بیغینلرینین پارچالانماز
بیر بولومودور

یورد غزه‌ته‌سی

ج - (اجك ، آجاق ، به‌جك یا‌جاق)

« ecek, acak, yecek, yacak » اکلری :

بو اکلر چوق ایشله‌ك اکلرده‌ندیر . آنلام گره‌کیرسه ، هر
ایله‌مین کوکونه ، گه‌وده‌سینه گلیر . ایله‌م تابانی سه‌سلی ایله
بی‌تیورسا ، ایکی سه‌سلینین آراسینا قایناشتیرما حرفسی اولاراق
« ی » گلیر . کرکوک و طوزخورماتو له‌چه‌لرینده « آجغ ، آجاغ ،
یه‌جغ ، یا‌جاغ » اولور .

اتکه‌ن وایدیلگه‌ن ایله‌ملرین اولوملسو و اولومسوز
بی‌چیلرینه اولاناراق ، بوتون زمانلاری و ئوزه‌للیکله گله‌جک
زمان آنلامینی بیلدیره‌ن صفتلر توره‌تیر .

گله‌جک ییل ، ده‌نیله‌جک سوز

آتیلاجاق آدییم ، اوقوناجاق کتاب

سیلینه‌جک یازی ، باقاجاق آدام

آدیاتمیزدان ئورنه‌کلر :

يالانچیلیق ... صاحبین شرف و حیثیتینی پایمال ایده جک
سلینمهز بیر لکه دیر .

آفاق غزه تهسی

بو تنقیدلر ، تریجیلر و آزانلارین ایشلرینه یارایاجاق زمانا
تصادف ایتمه مه لیدیر .

یورد غزه تهسی

ایکیندی وقتی نه وه گلینجه ، صاتیلاجاق اکمکری حاضر سو
لوبوردو .

اسعد نائب

افریقا چوللرینین انسانلاری ایسه ، گوتدهن دوشه جک
آکه ک بکله مکده .

حمزه حمامچی اوغلو

۳ - گله جک زمان دوشونجه سی توره تن صفتلر

۱ - مهلی ، مالی (méli malI) اکلری :

بو آکلر ، فعل کوکلرینین اولوملو و اولومسوز تورو نه
اولانیرکن توره تدیگی صفتلر وارلیقلارین اوزه ربنده بیر ایشین
یاپیلما سینین گره کدیگینی انلاتیر .

ئوگونمه لی ده وریم

ایچیلمه لی صو

اوقونمالی شعر

باشامالی بیر

بو صفتلر ترکیب ایچیندهن چیقارسا ایلهم اولور :

خلقیمز دهوریسمیزله ئوگونه لیدیر

بو شعر اوقونمالیدیر

ییز بو بیرده یاشامالیز

هر گون صو ایچیلمه لیدیر •

ب - (اسی ، آسی ، یهسی ، یاسی) اکلری

بو اکلر فعل کوکلرینین اولوملو تورونه اکلر نیر کهن توره تدیگی

صفتلر وار یقلارین اوزه رینده بیر ایشین یاپیلما سینین گره کدیگینی

ییلدیریر و داها فاضلا ذیلهك آنلاملی صفتلر توره تیر •

ده نیلهسی سوز « اونون ده نیلهسی سوزو وار »

ییقلاسی ئه و « او ییقلاسی ئه و دیر »

بو صفتلر ترکیب دیشینده ایلهم اولولار •

بو ئه و ییقلاسی دیر = بو ئه و گرهك ییقلسین •

۴ - (مه ، ما) اکلری

بو اکلر چوق ایشلهك اکلر ده ندر ، اتکهن و ایدیلگهن

(معلوم و مجهول) فعللرین کوکلرینه اولانیرسا نیتلهمه صفتلر

توره تیر •

دونه دولاپ

یازما کتاب

آلینما سوز

۵ - ایلهم و زمان آنلامی طاشیمایان صفتلر

بو صفتلر نه اسم فاعل ، نه اسم مفعول نه ده زمان آنلامی
طاشیمازلار . بو صفتلری توره تهن اکلرین ئونه ملیلری :

۱ - (گهن ، گان ، آغان) اکلری

بو اکلر سوره کلی ئوز گولوك « خاصیت » بیلدیره ن صفتلر
توره تیر .

آر + گهن = آرگهن

چه کین + گهن = چه کینگهن صوقول + گان = صوقولگان

اول + آغان = اولآغان

وور + آغان = ووراغان

دور + آغان = دورآغان

اولآغان ایش ،

نوت :

« اسم فاعل و اسم مفعول بولومونده » گوسته ریلهن « آن »
ایله بیتن صفتلر آنلامجا بو صفتلره یاقین اولدوقلارینسا رغما
بونلاردان فرقله تیر .

ب - (کهن ، قان) اکلری

بونلاردا بیله ئوز گولوك و نیته لیک بیلدیره ن صفتلر توره تیر .

دو گوش + کهن = دو گوشکهن

چالیش + قان = چالیشقان

ج - (قی ، آق ، آق) اکلری

بونلاردا نیته لیک و ئوز گولوك بیلدیره ن صفتلر توره تیر .

صفت	كوك	مصدر
أقصاق	أقصاصا	أقصاماق
اوركەن	أورك	اوركەك
قورقاق	قورق	قورقماق

د - (گین ، غین) ، (ئون ، غون) ، (كین ، قین) ، و
(كون ، قون) اكلری

ایله مین کوکو یومو، ھاق سەسسیزلە بیتەرسە (گین ، غین ،
گون ، غون) سرت سەسسیزلە بیتەرسە (کون ، قون) (کین ، قین)
قوللانیلیر . بو اکلر یولو ایله دوروم نیتەلیک بیلدیرەن صفتلر
نورەنیر .

گەر + گین = گەرگین
آز + غین = آزغین

اوز + گون = اوزگون
بوز + غون = بوزغون

کئس + کین = کئسکین
شاش + قین = شاشقین

کوس + کون = کوسکون
طلوت + قون = طلوتقون

کوسکون چوجوق
طلوتقون ئوگرەنجی

أدیياتمیزدان نورنه کلر :

چهره سوزگون
اوزگون اوزگون
سانکی کوسکون
آی دوغوبور

توفیق جلال اورخان

وبونالتیچی بیر صیجاق .
یالین آیاقلاری
قیزغین بیر دمر گبی
یاقاجاق ، یاقاجاق ، یاقاجاق

عبدالخالق بیاتلی

گولر آجهیوردا ، ببلر جوشقون
دوغوبور فلکله بختیمیز اویفون
حالیمیز صورارسان بوتون گون بورغون
گیجه لر گوز یاشی چوق صاچار اولدوم

رشیدعلی داغوفلو

۴ - دورت چشیتلی (یچی ، وجو) اکلری
بو اکلر چوق ایشلهک اکلرده ندیر . صفت ، مسلك ، خوی
ایدینه ن واوستالیقلا یاپیلان صفتلر توره تیر .

صدر (آد ايله م)	كوك	آد
كه سمك	كه س	كه سيچي آلت
يير تماق	ييرت	يير تيچي قوش
يوزمك	يوز	يوز وجو گنچلر
بوزماق	بوز	بوز وجو سوزلر

آديياتمىزدان ئورنه كلر :

يير تيچي قورتلارين توزلرى ايزمده

عبداللطيف بندر اوغلو

بو يودو توم شهر بنا او قدهر جان صيقيچي او قدهر

مسكين گورونوردو كي ...

سنان سعيد

آنا و قارداشيني چاليشمادا كنديسينه ياردىچي اولماق

ايچين چاغيردى .

يورد غزه تهسى

انساني جاندان اوصانديرىچي اولايلا و اردير سنين بسو

ياز يلا ريندا .

و - (يق ، يك ، اوق ، اولك) اكلرى

بو اكلر دوروم و نيته ليك توره تن صفتلردير

صفت	كوك	مصدر (آدايله م)
آچيق	آچ	آچماق
قىرىق	قىر	قىرماق
يىرتىق	يىرت	يىرتماق
كئسيك	كئس	كئسماق
أزىك	أز	أزماق
يىتىك	يىت	يىتماق
صولوق	صول	صولماق
طوتوق	طوت	طوتماق
قوپوق	قوپ	قوپماق
سوكوك	سوك	سوكماق
چوزوك	چوز	چوزماق
دوكوك	دوك	دوكماق

۱ - يىرتىق گوملك

۲ - كەسيك پارماق

۳ - طوتوق آدام

۴ - سوكوك پالتو

ز - ایکی چشیتلی (ونچ) اکلری •

بو اکلر دوروم و ئوز گولوك آندیران صفتلر توره تیر • آما
تورکیه تورکچه سینده (ونچ) اولور •

صفت	کوک	مصدر (آد ایله م)
-----	-----	--------------------

قورقونج	قورق	قورقماق
---------	------	---------

گولونج	گول	گولمک
--------	-----	-------

آدیاتمیزدان ئورنهك

بو دیلله بیر کیشی اوغراشسا ، یازسا بیر اوتکونج اولور

او یازدیغی او تکونجو اورطالیقدا گولونج

ج - (ج) اکی

بو اکلر دوروم و ئوز گولوك آندیران صفتلر توره تیر • بیزده

و آذریلرده (ج) اولور کهن تورکیه تورکچه سینده (ج)

اولور • بو اکل یالنیز (ن) حرفی ایله بیتن کوکون صونونا

اولانیر •

صفت	کوک	مصدر (آد ایله م)
-----	-----	--------------------

ایگره نج	ایگره ن	ایگره نیک
----------	---------	-----------

قیصقانج	قیصقان	قیصقانماق
---------	--------	-----------

ک - (دیک ، دیک ، دوق ، دولک) اکلری

بو اکلر ایله م کوکونه بیتشه ندهن صونرا کیشی اشارتلی

آلاراق صفت توره تیر •

(دىق ، دوق) اكلرينده كى « ق » حرفى ايكى سەسلى
آراسىنا دوشەرسە « غ » يە ، (دىك ، دوک) اكلرينده ايسە
« ك » حرفى « گك » يە چەوريلير .

كركوك و طوزخورماتو لهجه سينده ايسە بو دورت اك
(دىغ ، دوغ) اولاراق قوللانيلير .

(دوز ، قالين و اينجه) سەسلىردە « دىغ »

(يووارلاق قالين و اينجه) سەسلىردە « دوغ » قوللانيلير .

بو اكلرين اولومسوزو

(مادىق ، مەدىك) داها چوق قوللانيلير

ايشيتسەدىك ، گوروشسەدىك ، چالشمادىق آرامادىق .
بىلدىگىم شى ، گورمەدىگىنيز شهر . قاجيرمادىغىنيز .

كركوك و طوزخورماتو لهجه لرينده ايسە :

(مادىغ ، مەدىغ) دىر .

کی کوکو طوز خور مازو لهجه لری	آذری تور کجهسی	تور کیه تور کجهسی	ادبی دیلمینز	کیشی اشار هتی	اک	کوک	مهمم آد ایلمم
یه دیقیم	یه دیقیم	یه دیقیم	یه دیقیم	بسم	دیک	یه	بیمک
باز دیقیم	باز دیقیم	باز دیقیم	باز دیقیم	بسم	دیسق	باز	بازماق
بیلدیقیم	بیلدیقیم	بیلدیقیم	بیلدیقیم	بسم	دیسک	بیل	بیلیمک
اوتل و غوم	اوتل و غوم	یوتل و غوم	یوتل و غوم	دوم	دوق	بورت	یوتماق
اصدیقیم	اصدیقیم	اصدیقیم	اصدیقیم	بسم	دوق	اصس	اصماق
گورد و غوم	گورد و غوم	گورد و غوم	گورد و غوم	دوم	دوک	گورد	گورماق
آجدیقیم	آجدیقیم	آجدیقیم	آجدیقیم	بسم	دیسق	آج	آجماق

اقودوغم سياسي كونا يلارين اتكيسي
التيندا فالاراق شعورده آنلايشيم ده گيشدى

عبداللطيف بندر اوغلو

چكديگيم المير ، ايتديگيم سينتم

صلاح نورهس

مختلر و گوردوگو اولابلاز اونو بير شاعر يابميشدير .
خير الله كاظم

۲ - بيله شيك صفتلر

ديليميزده ايكي سوزجوگون بيرله شمه سيندهن توره نهن

صفتلره « بيله شيك صفتلر » ده نيلير .

آچيق گوز چوجوق

بيله شيك صفتلر توره تمه بيرلرينه گوره ايكي بولومدور .

۱ - ديليميزين ئوز سوزجوكلريندهن توره نهن صفتلر

۲ - عربچه و فارساچادان آلميش بيله شيك صفتلر

۱ - ديليميزين ئوز سوزجوكلاريندهن توره نهن بيله شيك

صفتلر

۱ - ايكي يالينج صفتين تکرارلانماسى ايله توره نهن صفتلر :

گوزهل گوزهل قيزلار

اوزون اوزون حكايله لر

قيصا قيصا سوزلر

چيرکين چيرکين عاده تله ر .

انسان اوغلو ایچدهن دوغان حسلری اینجه اینجه سوزلرله
آنلانمیش .

آفاق غزه تهسی

ب - ایکی نوزدهش آنلاملی و یا آنلاملاری یاقسین اولان
توره نیش صفتلرین تکرارلانماسی ایله توره نهن صفتلر .

گوللو چیچکلی یوللار

دیلمی آغیزلی اوشاقلار

باغلی باغچالی کویلر

ج - بیر یالینچ صفت و بیر آددان فورولوش (قورالسی
بیله شیک صفتلر) .

یوجه بویلو گلین ، گنیش باغچالی اوقول

اوزون صاحلی قادین ، اوزون بویلو گنج

قارا گوزلو سئوگیلی ، آچیق پنجره لی اودا

آلا گوزلو یار

د - بیر یالینچ صفت و بیر آددان توره نهن صفتلر :

قاراقاش قیز

گوك گوز چوجوق

اوقودوغم سیاسی کتابلارین انکیسی آلتیندا قالاراق
شعرده آنلاییشیم ده گیشدی .

عبداللطیف بندر اوغلو

ه - بیر ایله‌مدهن توره‌نمیش صفت و بیر آدلا میدانا گلن
صفتلر :

کسکین سوز شاعر

آچیق گوز چوجوق

ز - ایه‌لیک اگلی بیر آد و بیر آددان توره‌نمیش صفتلر :

گوز قانلی خیرسیر

اوستو نورتولو مسأله

ح - ایه‌لیک اگلی بیر آد و بیر ایله‌مدهن توره‌نن صفتلر :

قانی قاقمیش چهره

آلنی آچیق ایشچی

ط - بیله‌شیک ایله‌ملردهن توره‌نن صفتلر :

حل اولونموش مسأله

گوزه گیرمیش چوجوق

ی - (دهن ، دان) اگری ایله قوللانیلان بیر آد و بیر صفتدهن
توره‌نن صفتلر :

گوزدهن اوزاق

داشدان یوموشاق

ک - بیر صایی و بیر آد ایله توره‌نن

ایکی قات نهو

ل - بیر صایی و بیر توره‌نمیش صفتدهن

بیش قاتلی یایی

اوج تئلی ساز

۲ - عربچه و فارسچادان آیینمیش بیله‌شیک صفتلر

۱ - بیر صفت و بیر آددان توره‌نهن : -

بدبخت آدام

خوش بخت عائله

ب - بیر آد و بیر فارسچا اولان فعل کونوندهن آیینان .

دیل باز اورهان

اویون باز حسن

ج - آدلارین صونونا « دار » سوزو اولاماقلا توره‌نهن

ملك + دار = ملكدار = ملکی چوق اولان

ئهو + دار = ئه‌ودار = ئه‌وینه ئونه‌م ویره‌ن

د - آدلارین صونونا « کار » سوزونون آرتیریلماسیلا توره‌نهن

چیله‌کار ، صنعت‌کار ، گونا‌ه‌کار

نوت :

گوسته‌ریله‌ن بو عرب و فارس دیلرینه‌ن آیینمیش

بیله‌شیک صفتلر ، اسکی ادبیاتمیز گیشس بیر شکلده

قوللانیلدیغی حالدا ، چاغداش ادبیاتدا اولدوقچا آز

قوللانیلماقتادیر .

۴۳ - تومله نهمیش صفتلر :

ایکی و یا داها چوق سوزجوگون بيله شمه سیندهن دوغان
صفتلر دیر .

یوردونا باغلی انسان
ئه وه یاقین اوقول
بوغازینا دوشکون چوجوق
سوزوندهن دونمهز آدام

۴۴ - توبه کله شهمیش صفتلر :

اصیل صاییلارلا قورولان طاقیمیلار به لیرتیجی بیر صفت
توبه گی « طاقیمی » اولور .

بیش کیلو شکر ، بیدی دونوم تارلا

۴۵ - صفتلرین درجه لری :

دیلمیزده کی صفتلرین درجه لری حقیقدا تورک دیل
بیلگیلری مختلف دوشونجه ایله ری سورموشلر بو دیل
بیلگیلرینین بیر چوغو دیلمیزده (۵) بیش صفت درجه سینین
اولوشونو صاپتامیشلاردیر « تثبیت ایتیمشلردیر » تورکیه دیل
بیلگیلرله آذری ، دیل بیلگیلرینین بو درجه لره وپردیکلری
آدلار بیر بیریندهن ابریملیدیر . بیز بونلارین اکیسینده نده
یارارلا تاراق کندی گوروشوموزه گوره بو بیچیمده
آدلاندریوروز :

۱ - دوز گولو « اعتیادی » درجه

۲ - ئولچوشتورمه درجه سی

۳ - اوستونلوك درجه سی

۴ - په كیشتیرمه درجه سی

۵ - کوچولتمه درجه سی

۱ - دوز گولو درجه

بو صفتلر وارلیقلارین علامت و نیتلیگینی اعتیادی بیر بیچیمده بیلدیرر . بو صفتلرده نه ئولچوشتورمه نه بویوتمه نه ده کوچولتمه یوقدور .

دهوریجی انسان

قهرمان فدائی

۲ - ئولچوشتورمه درجه سی

۱ - بو درجهده بیر علامت ایکی وارلیقدا ئولچوشتورولور

بو درجهنین علامتی صفتدهن ئونجه گلن « داها » سوزودور .

داها بویوك ، داها کوچوك

داها گیش ، داها دار

۲ - (داها) سوزوندهن باشقا ، بو درجه « دهن ، دان »

اکلری ایله ده آنلایلیر و اگ علامتین آز اولدوغو وارلیقین آدینا

اولانیر .

اورهان یوکسلدهن یاشلیدیر

بو اوندان بویوکدور

او بوندان کوچوکدور

۳ - کیمی کهز اگدهن صونرا « چوق ، داهای » سوزلریده
آرتیریلیر .

قیش گووزدهن داهای صوقدور
کرکوکده نفت بصرهده کی نفتدهن داهای چوقدور

۳ - اوستونلوك درجهسی

بو درجه بیر ئوزه للیگین بیر وارلیقتا باشقالارینسان
اوستون اولماسینی گوسته ریر . بو درجه نین اشاره تلی « آن ،
چوق ، اولدوقچا ، پک ، فاضلا » و بو سوزلرین بیر له شمه سیندهن
قورولان سوزلر دیر .

چوق گوزهل ، آن ده گهرلی
داهای فاضلا ، اولدوقچا یارارلی

پک اییدیر .

ادیاتمیزدان ئورنه کله :

آن نشوهلی ، آن عشوهلی ، آن شیوهلی ، آن شن
سنسین بوگون ای سیودجیگیم ای گوزه لیم سن

راسخ

★ ★ ★

آتالار سوزونو ایچینه آلان پک چوق تورکچه اثرلر

یایمیلانمیشدیر .

عطا ترزی باشی

★ ★ ★

خلقه و انسانلیقا داها اوستون و داها توزهل بیر یاشانتی
صاغلاماق ...

طارق عبدالباقی

★ ★ ★

یحیی کمالین « آچیق دهنیز » قصیده سینده بو خصوصدا
داها آچیق ، داها اوربجینال و داها کنیش ئولچوده خولیا عالمینه
اولان بیر آقین حسی بولا بیلیریز .

بشیر غزه تهسی

★ ★ ★

۴ - په کیشتیرمه « شده تله ندرمه » درجهسی

بو درجه علامتین اعتیادی دورومدان چوق چوق آرتیق
اولدوغونو بیلدیریر ۱۰ - بعضی نیتله مه صفتلرینین ایلك
سه سلی حرفینه قدر اولان قسمی (م ، پ ، ر ، س) حرفلریندهن
یا قیشانی ایله بیر ئونهك (بیر کلیسه نین باش طرفینه گلنهن آك)
بیچیمینه گلرهك صفتین باشینا آكله نیر :

بم بیاض ، قیپ قیزیل ، تهر تمیز .

دوس دوغرو ، یم یشیل ، آپ آچیق ،

دوم دوز ، بوم بوش ، صاپ صاری

قاس قاتی ، اوپ اوزون ، بام باشقا

۲ - بو بیچیمده په کیشنه ندرده وار ...

صاپا صاغلام ، دوپه دوز ، چیریل چیللاق .

۳ - صفتلر کندیلریندهن یاپیلیشس بو گونه کلرله
په کیشتیریلدیکلری گبی بینه لئمه (ایکیله مه) یولو ایله ده
په کیشتیرلر :

قارا قارا گوزلر ، اری اری نارلار
مینى مینى چوققلار ، قیزیل قیزیل آتلار
أدیياتمیزدان ئورنه کلر : -

مینى مینى چوققلارین گولوشوبله

اویانديراجاغیم سیزلری

عبداللطیف بندر اوغلو

★ ★ ★

•• و شو دنیانین

بوم بوش اولدوغونو آنلادیم •

عبدالخالق بیاتلی

★ ★ ★

جاده لر چیریل چیپلاق ، درین بیر سه سسیزلیک، ایچینده

ده پهرله نیور •

حهزه حمامچی اوغلو

★ ★ ★

مهتاب گبی آیدین ایت گوروله یهن یوللاری

ای دومانی که سیلمه یهن قوس قوج او جاق

طالب سمین دا قوقلو

★ ★ ★

طوبلانان سیم سیاه بولولارین باغریندان یاییلان گوز ایچی
ییلدیریملار .

آفاق غزه تهسی

قوپ قورو بیرده اوطوروب اغلیورلار

یورد غزه تهسی

۵ - کوچولتمه درجهسی

بو درجه وارلیقلارداکی علامتلرین اعتیادی درجهدهن آز
اولدوغونو گوسته ریر . بیر صفتین کوچوک اولدوغونو آنلاتماق
ایچین قالین هجه لی صفتلرین صونونا (جیق ، جا) اینجه هجه لی
صفتلرین صونونا ایسه (جیک ، جه) اکلنیر .

۱ -

۱ - قیصا + جیق = قیصاجیق
۲ - اولغون + جا = اولغونجا

یوموشاق

۳ - گوزهل + جه = گوزه لجه

یوموشاق

۴ - کوچوک + جیک = کوچوجیک

« ك » حرفی دوشهر

۵ - اوفاق + جیق = اوفاجیق

« ق » حرفی دوشهر

کوچولتمه درجه لری :

۲ - یمسی ، یمتراق ،

۱ - ماوی = ماویمتراق = ماویه چالار

۲ - اکشی = اکشیمیسی = بیر آز اکشی

۳ - یشیل = یشیلیمیسی = یشیله چالار

(ى) سەسلى حرفلە يىتەن صفتىن سو نونا بو اك
اكلە نىرسە اكەكى بو حرف دوشەر .

صفتلردەن ايكيلەمە

دېلېمىزدە صفتلردەن قورولان ايكيلەمەلر چوق ايشلە كدير .
بونلارن بعضيلرى عىنى صفتن تكرارى ايله بعضيلرى دە آيرى
صفتلردەن قورولور .

۱ - عىنى صفتدەن قورولان ايكيلەمە

عىنى صفت بير آدين ئونوندىه تكرار ايدىلەرەك ايكيلەمە
قورولور :

گوزەل - گوزەل چوجوقلار

يشىل - يشىل بوداقلار

ماوى - ماوى گوزلر

۲ - آيرى صفتدەن قورولان ايكيلەمە

اگرى - بوگرو سوقاق

يورغون - آرغىن ايشجى

دەلىك - دەشىك دوشەكلر

۴۶ - صايى :

صايى ، صايما ، ئولچمە ، تارتما گبى ايشلرین صونوندا
بولونان بيرىملرین قاج اولدوغونو آنلاتان سوزدور . و سوز
چىتىلرینن ئونەملىرىندەن بيرى اولان بوسايى ، وارلىقلارى
نيجهلىك « كمىت » باقىمىندان بەلىرتير .

تورکيه ديل بيلگينلری صاييلاری « صايی صفتلری »
باشلیغی آلتیندا صفت قونوسونا آلاراق گوره‌ولری باقیمیندان
(۵) بیشه آیرمیشلار :

- ۱ - آصیل صاييلار
- ۲ - صیرا صاييلاری
- ۳ - اوله‌شتیرمه صاييلاری
- ۴ - کسیر صاييلاری
- ۵ - طولوق صاييلاری

آذری ديل بيلگينلری ایسه کندی گوروشلرینه گوره
صايی بی باغیمسيز « مستقل » بیر سوز چشیددی اولاراق
اینجه‌له‌میشلردیر .

قوشقوسوز « شبه‌سيز » کی صاييلاردا هم آدلارداکی
هم‌ده صفتلرده کی بعضی ئوزه‌لیکلر واردیر . ئورنه‌گین .

صاييلار آد گبی چه‌کیمله‌ندیگی زمان ، صفتلر گبی‌ده
آدلاری به‌لیرتیر . آما ینه‌ده صاييلارین بیر طاقیم ئوزگو ئوزه
لیکلری ده واردیر کی ، سوز چشیتلرینین هیچ بیرینده اولاری
بولماق اولاناغی یوقدور . ئورنه‌گین ،

صاييلاردا ، صیرا و کسیر صاييلاری اولدوغو حالدا ، نه
آدلاردا نه ده صفتلرده بو ئوزه‌لیک یوقدور . ایشته بو
نه‌ده‌نلرده‌ن دولایی آذری ديل بيلگينلرینین اینجه‌له‌مه‌لرینی و
آراشتیرمالارینی اویغون گوره‌ره‌ک صايی بی باغیمسيز « مستقل »
بیر سوز چشیددی گبی بورادا گوسته‌ردیک .

دیگر باشقا قونولاردا یارارلانديغییز گبسی صایسی
قونوسوندا دا هم تورکیه هم ده آذری دیل ییگنلیرینین
یوردیکلری ییگیلردن یارارلانديق « فایدالانديق » .

۴۷ - صاییلارین گوره ولری باقیمیندان بولولماری :

۱ - آصیل مقدار صاییلاری

بو صاییلار اوبور صاییلارین تمهینینی اولوشتورور .
یایلیشلارینا گوره ایکی چشیتدیر : (یالینچ و یله شیک)
یالینچ :

بیردهن اونا ده کین (۱ - ۱۰)

و اونلوقلار (ییگرمی ، اوتوز ، قیرق ، اللی ، آلتیش ،
یهتمیش ، سکسن ، دو قسان ، یوز) چونکو بیر کوك سوزدهن
اولوشوشلار .

یله شیک ایسه :

(أون ییدی ، اللی آلتی ، یوز ییگرمی دورت ، بین آلتی
یوز آلتیش ، بین دو قوز یوز یتمیش بئش) بونلار ایکی و یا
بیر قاچ کوك سوزدهن اولوشموش صاییلاردیر .

دیلیمیزده آدلار صاییلاردان صونرا چوغول اشاره تسی
آلیرلار . و بیرچوق حاللاردا صاییلار ایله آدلار آراسیندا
« دسته ، چفت ، دانه ، پارچا ، نفر ، باش ، داملا ، قتهر ، دوزوم ،
صیرا ، قالب ، گوز ، سورو ، تیکه ، نسخه ، جلد ، قاشیق ،

طوپ طاقیم ، « و بو گبی سوزلردهن بیر قسوللانیر .
ئورنه گین .

بیر دسته قلم ، اوج چفت آباق قابی
بیدی دانه نار
آلتی پارچا قوماش
دورت نفر عسکر
اوج باش قویون
اون داملا صو
ایکی قتر دهوه
بیر دوزوم اینجی
سکیز صیرا ئوگره نجی
دوقوز قالب صابون
ایکی گوز نهو
اون سورو قوزو
بیر تیکه نهت
ایکی نسخه کتاب
بیش جلد کتاب
بیدی قاشیق سوت
بیر طوپ قوماش
ایکی طاقیم چای
ادیاتمیزدان ئورنه کلر :

قدحدر بوسه سیز گیچدی ، قضاسین ایستهره م بیر بیر
بیر ، ایکی ، اوج ، دورت ، بیش ، آلتی گیچمه م ساقیابیرده
فائض عبدالقادر

★ ★ ★

نوت :

آصیل صاییلار (نیجه ، قاج) سوروسونا جواب ویریر .
ایچه ریکلیک نه ده نیله چوغولو بیلدیردیکلری ایچین چوغول
اکلری آلمانلار . آما بونلار آدلانیر که ن چوغول اکسری (لر ،
لار) آلیرلار : -

(یدیلر • قیرقلار ، بینر ، بیگیمی آلتیلار ، دورتلر)

۲ - صیرا صاییلاری

وارلیقلارین صیرالارینی به لیرتهن صاییلاردیر •

بو صاییلار دورت چشیتلی « ینجی ، ونجو ، اکلری ایله
• توره نیر •

سه سلی ایله یتهن سوزجو کلرده ایکی سه سلینین یان یانا
گلمه سه سی ایچین اکین باشینداکی (ی) حرفی دوشهر •

بیر + ینجی = بیرینجی

ایکی + ینجی = ایکینجی « ی » حرفی دوشدو

اوج + ونجو = اوچونجو

دورت + ونجو = دوردونجو

یش + ینجی = یشینجی

آلتی + ینجی = آلتینجی « ی » حرفی دوشدو

یئدی + ینجی = یئدینجی « ی » حرفی دوشدو

سکیز + ینجی = سکیزینجی

دوقوز + ونجو = دوقوزونجو

اون + اونونجو = اونونونجو

اونبیر + ینجی = اونبیرینجی

آلی + ینجی = آلینجی « ی » حرفی دوشدو

یوز + ونجو = یوزونجو

یوزیئدی + ینجی = یوزیئدینجی « ی » حرفی دوشدو

بىن دو قوز يوز يىتمىش بىشىنچى يىلدا •
 آديياتمىزدان ئورنەك :

توزەللىگىن دەنيزىندە او قىز بىر اينجى ايدى
 تونول ئونوندىدە بللىدى قىز بىرىنچى ايدى

راسخ

نوت :

بو صاييلار ، (نيچەنجى « قاچىنچى ») سوروسونا جواب
 ويريرلر وصفت ئوزەللىكلرىدە كۈچلۈدور •

۲ - كسىر صاييلارى

وارلىقلار بولوملر ينى بەليرتير • و آصيل صاييلاردان
 تۈرەنەرەك اونلار ينى سوروسونا جواب ويرير •

كسىر صاييلارى ، سەسليلر ينى اويومونا و سەسىزلر ينى
 بەنزەشمەس ينى گۈرە دەگىشىر و بو اكلردەن (دە ، دا) دەن
 يىرىنى آلىر •

(سەس اويومونا گۈرە) تۈركىيە تۈركچەسىندە هم (دە ،
 دا) هم دە (تە ، تا) دا قوللايلىر •

$$\frac{3}{4} \text{ (دورتتە) دورتدە اوچ}$$

$$\frac{6}{10} \text{ اوندا دو قوز}$$

$\frac{12}{100}$	یوزده أون ایکی
$\frac{4}{1000}$	بینده دورت
$\frac{6}{40}$	(قیرقتا) قیرقدا آلتی

۴ - بهلگیسیز « غیری معین » صاییلار

وارلیقلاری تام اولاراق ده گیلده ، آشاغی یوقاری بهلیرتهن صاییلاردیر کی آن فاضلا نیجه لیک « کمیت » بیلدیریر .

(آز ، چوق ، بوقدهر ، بونجا ، اونجا ، نیجه ، اوقدهر بیر نیجه « بیر قاچ » بوتون ، بعضی « کیمی » ، بیر چوق ، آز چوق ، اولدوقچا ...)

بونلارا بهلگیسیز « غیری معین » صاییلار ده نیلیر . سو صاییلار ، وارلیقلارین بهلگیسیز نیجه لیگینی « کمیتی » بیلدیردیگی گبی ، صفت ، ایش ، حال و ده وینیمین « حرکت » ده بهلگیسیز اولدوغونو گوسته ریر ، بو دورومدا صاییلار ظرف ایشینی گوره رلر .

(چوق یازدی ، آز قونوشدو ، بیر آز دایاندی) .

بهلگیسیز صاییلاردان (آز و چوق) سوزلری آن فاضلا قوللانیلان سوزلردیر . بو ایکی سوز بیر طاقیم اکرده قبول ایدهرلر .

آزالماق — آزلیق — آزدان — آزی
جوغالماق — چوقلوق — چوقدان — چوغو

★ ★ ★

ادیاتمیزدان تورنه ککر : —

مشغول هر کس صحبتته ، کیم ساده لرله الفته
صرف ایلوور هپ عشره ته ، هر کیمده وار بیر قاج وریم
فائض عبدالقادر

★ ★ ★

بو دنیادان نیجه شاعر نیجه عاشق تولوپ گیجدی
سیوگنین تادینی بیلهن توز یاشینی سلپ گیجدی
عبداللطیف بندر اوغلو

★ ★ ★

نیجه توزلر یوللارا او میدله باقدی دالدی
نیجه بیللار سیوگی بی سیوگیده قابدی آلدی
نیجه تنجین الی بوش توزو آردیندا قالدی
نسرین عطا اریبل

★ ★ ★

۵ — اوله شتیرمه (بولوشتورمه) صاییلاری
وارلیقلارین نه شیت بولوملره آیریلدیغینی به لیرتیر • بو
صاییلار « آر ، آر » اکلرینین اصیل صاییلارا اولانماسی ایله
توره نیر •

۱ - سەسيزلە بيتەن آصیل صاییلارین صونونا « آر »
گلییر .

۲ - قالین هجەلردەن صونوا « آر » اولور .

۳ - سەسلی ایله بیتەن صاییلاردا ، ایکی سەسلینین یان یانا
گلمەمەسی ایچین آریا قایناشتیرما حرفی اولارات « ش » گلییر .

۱ - آوج + آر = اوچەر

دورت + آر = دوردەر

دوردهر آرقاداش

۲ - اوتوز + آر = اوتوزار

دوقوز + آر = دوقوزار

۳ - ایکی + ش + آر = ایکیشەر

ایکشەر دینار

یاریم + ش + آر = یاریشار

أدیياتمیزدان نورنه کلر :

۱ - ... صونوا بیرەر بیرەر اودادان چیقیدیلار وگیجه

یارسینا دوغرو ایکشەر ایکشەر ایسته دیکلری بیرە واردیلار .

۲ - آناویزی درت بسن ، یاریمشاردان دورت بسن .

« خلق دەیمی »

۶ - طوبلولوق صاییلاری

بو صاییلار ، یالنیز ، انسان و حیوانلاردا دوغوم ایله

ایلگیلی وارلیقلارین آنلامینی انلاتیر .

سەس اویومونا گوره (یز ، وز ...) اکی آلیرلار .

ایکی + یز = ایکیز
اوج + وز = اوچوز

۴۸ - آدیللار « ضمیرلر »

ضمیر آد اولمادیغی حالدا ، آد بیرینه قوللانیلان ، آدین
بیرینی طوتان کلیمه لره ده نیر . ضمیرلر ، وارلیقلارین دیلده کی
گرچک قارشیلیقلاری ده گیلدیر . فقط گره کینجه اونلارین
بیرینی طوتا بیلیر . ضمیرلرین کلیسه اولاراق آنلاملاری یوقدور .
ضمیرلر ، وارلیقلارین آدلاری ده گیل ، گره کینجه . گیچی
اولاراق او آدلارین بیرینی طوتان کلیمه لر دیر .

ضمیرلر بیرلینی طوتدوقلاری وارلیقلارا و طوتوش
توزه لیکلرینه گوره :

۱ - کیشی ضمیرلری

۲ - ایم « اشارهت » ضمیرلری

۳ - سور و ضمیرلری

۴ - به لگیز ضمیرلر

۵ - به لیرتمه ضمیرلری

۱ - کیشی ضمیرلری

کیشیلری گوسته ریر و یا کیشی آدلاری بیرینه قوللانیلیر .
دیل باقیسیندان انسانلار اوچه آریلیر

۱ - سوز سویله یهن کیشی ، بیرینجی کیشی

۲ - کندیسینه سویله نهن کیشی ، ایکینجی کیشی

۳ - آنیلان کیشی ، اوچونجو کیشی

بونلاری گوز تونونه آلاراق کیشی ضمیرلری

ایچه ریکلیکلی و بیچیلرینه گوره اوچه بولونور .

۱ - تمهل كيشى ضميرلرى :

بو ضميرلر بيرينجى ، ايکينجى و اوچونجو كيشينين ته كيل
و چوغولونو گنهل بير بيچيمده بيلديرير .

• بو ضميرلر بونلاردير .

بن - بيز

سن - سيز

او - اونلار

بن : بيرينجى كيشى ته كيل - بيز : بيرينجى كيشى چوغول

سن : ايکينجى كيشى ته كيل - سيز : ايکينجى كيشى

چوغول .

او : اوچونجو كيشى ته كيل - اونلار : اوچونجو كيشى

چوغول

نوت :

عراق تورکمن لهچهلرينده (کرکوک طوز)

بن = من • اونلار = اولار •

آديياتميزدان تورنه کلر : -

بنى جاندان اوصانديردى ، جفادان يار اوصانمازى ؟

فضولى

★ ★ ★

اول نه بيلير بورمى کيم ، ظن و گمان ايچينده دير

نسيه

★ ★ ★

نمەل كېشى ۋەمىرلى آد كى چە كېمەلەنېر .

۲ نچى كېشى		۲ نچى كېشى		۱ نچى كېشى		
چوغول	تەكىل	چوغول	تەكىل	چوغول	تەكىل	
اونلار	او	سىز	سەن	بېر	بىن	بالىن دورومو
اونلارى	اونو	سىزى	سەنى	بېرى	بېنى	يو كەمە دورومو
اونلارا	اوندا	سىزە	سەنغا	بېرە	بېنغا	ياقلاشما دورومو
اونلاردا	اوندا	سىزده	سەندە	بېردە	بېندە	بولونما دورومو
اونلاردان	اوندان	سىزدەن	سەندەن	بېردەن	بېندەن	آيرىلما دورومو
اونلارىن	اونون	سىزىن	سەنىن	بېرىن	بېنىن	ايلىق دورومو

۳۸۱

كر كوك لهجه سينده :

ايكينچى كيشى ته كيل و چوغولون ايلگى چه كيمينده

(سنيو° - سيزيو°) بيچيمينده اولور

اوچونجو كيشى چوغولدا ايسه « ن » حرفى دوشهر

(اولار ، اولارى ، اولارا ، اولاردا ، اولاردان ، اولارين)

اولور *

ب - ايلگى كيشى ضميرلى :

بو ضميرلر تهل كيشى ضميرلر ينه ايلگى چه كيم اكلرى

باغلاماقلا توره نير :

بنيم ، بيزيم ، سنين ، سيزين ، اونون ، اونلارين بو ضميرلر

چه كيم اكلرى آلمازلار *

ايلگى كيشى ضميرلر ينه دورت چشيتلى « كى ، كو »

اكلرى اولان اراق ايه ليك - منسويت قاورامينى داها گوجلجو

گوستهره ن يه نى چشيتلى ضميرلر توره نير :

۴۹ - چیزه لگه :

ادبی دیل	کرکوک	طوز خورماتو لهجه سی
بنیم + کی = بنیمکی	منیمکی	منیمکی
بیزیم + کی = بیزیمکی	بیزیمکی	بیزیمکی
سنین + کی = سنینکی	سنیوکی	سنیوکی
سیزین + کی = سیزینکی	سیزیوکی	سیزیوکی
اونون + کو = اونونکو	اونونکو	اونونکو
اونلارین + کی = اونلارینکی	اولارینکی	اولارینکی

بو ضمیرلر هم چه کیم هم ده چوغول اکلری آلیرلار .

چیزه لکه « بیرنجی کیشی »

چیسه و عاند وارلیق ته کیل	کیشی و عاند وارلیق ته کیل	چه کیملر	
بیزیمکی	بیمکی	بالین	۱
بیزیمکینی	بیمکینی	بوکلهسه	۲
بیزیمکینه	بیمکینه	باقلاشما	۳
بیزیمکینده	بیمکینده	بولونما	۴
بیزیمکیندهن	بیمکیندهن	آیریلما	۵
بیزیمکینین	بیمکینین	ایلگی	۶
چیسه و عاند وارلیق چوغول	کیشی ته کیل عاند وارلیق چوغول	چه کیملر	
بیزیم کیلر	بیم کیلر	بالین	
بیزیم کیلری	بیم کیلری	بوکلهسه	
بیزیم کیلره	بیم کیلره	باقلاشما	
بیزیم کیلرده	بیم کیلرده	بولونما	
بیزیم کیلردهن	بیم کیلردهن	آیریلما	
بیزیم کیلرین	بیم کیلرین	ایلگی	

دیدیلر : عزرائیل اوشاق پایلیری

دیدیم اوزونکو اوزویچون بیزیمکینه ده گمه سین

« خلق دهیمی »

ایگتیجی گتشی

چه کیمتر	گتشی و عائد واریق ته کیل		گتشی چوفولو واریق ته کیل	
	ادبی دیل	کر کوک لهجه سی	ادبی دیل	کر کوک لهجه سی
۱	سین + کی	سینو + کی	سزین + کی	سزیرو + کی
۲	سینین + گتی	سینو + گتی	سزینین + گتی	سزیزو + گتی
۳	سینین + گتیه	سینو + گتیه	سزینین + گتیه	سزیزو + گتیه
۴	سینین + گتیه	سینو + گتیه	سزینین + گتیه	سزیزو + گتیه
۵	سینین + گتیه	سینو + گتیه	سزینین + گتیه	سزیزو + گتیه
۶	سینین + گتیه	سینو + گتیه	سزینین + گتیه	سزیزو + گتیه

کیشی و عائد واریق چوغول		کیشی نه کیل عائد واریق چوغول		چه گمبل
گر کوک لهجهسی	ادی دبل	گر کوک لهجهسی	ادی دبل	
کیر + سیزو	کیر + سیزین	کیر + سنیزو	کیر + سنین	۱
کیری + سیزو	کیری + سیزین	کیری + سنیزو	کیری + سنین	۲
کیره + سیزو	کیره + سیزین	کیره + سنیزو	کیره + سنین	۳
کیرده + سیزو	کیرده + سیزین	کیرده + سنیزو	کیرده + سنین	۴
کیردهن + سیزو	کیردهن + سیزین	کیردهن + سنیزو	کیردهن + سنین	۵
کیرین + سیزو	کیرین + سیزین	کیرین + سنیزو	کیرین + سنین	۶

اوچونجو کیشی

کیشی چوغول عاقد وارلیق ته کیل		کیشی و عاقد وارلیق ته کیل	جه کیملر
کرکوک و طوز لهجه لری	ادبی دیل	ادبی دیل کرکوک و طوز لهجه لری	
کی + اولارین	کی + اولارین	اوون + کو	۱
کیشی + اولارین	کیشی + اولارین	اوون + کوکو	۲
کیشا + اولارین	کیشا + اولارین	اوون + کوشا	۳
کیندا + اولارین	کیندا + اولارین	اوون + کوندا	۴
کیندان + اولارین	کیندان + اولارین	اوون + کوندان	۵
کینین + اولارین	کینین + اولارین	اوون + کونون	۶

کیشی و عائد وارلیق چوغول		کیشی نه کیل عائد وارلیق چوغول		جه کیملر
گر کوک و طوز لهجهلری	ادی دیل	ادی دیل گر کوک و طوز لهجهلری		
کیلاز + اولارین	اونلارین + کیلاز	اوزون + کولار	۱	
کیلازی + اولارین	اونلارین + کیلازی	اوزون + کولاری	۲	
کیلازا + اولارین	اونلارین + کیلازا	اوزون + کولارا	۳	
کیلازدا + اولارین	اونلارین + کیلازدا	اوزون + کولاردا	۴	
کیلازدان + اولارین	اونلارین + کیلازدان	اوزون + کولاردان	۵	
کیلازین + اولارین	اونلارین + کیلازین	اوزون + کولارین	۶	

« کی » اکی ایله چه کیملنه آدلاردا دا اولور .

کیشی جو قول و عائد وارلیق ته کیل	کیشی و عائد وارلیق ته کیل	چه کیملر
ادبی دیل ، کرکوک و طوز لهجه لری	ادبی دیل ، کرکوک و طوز لهجه لری	
آدام + لار + یئگی	آدام + لار + یئگی	۱
آدام + لار + یئگینی	آدام + لار + یئگینی	۲
آدام + لار + یئگینا	آدام + لار + یئگینا	۳
آدام + لار + یئگیندا	آدام + لار + یئگیندا	۴
آدام + لار + یئگیندان	آدام + لار + یئگیندان	۵
آدام + لار + یئگینین	آدام + لار + یئگینین	۶

گیشی و عائد واریق چوغول	گیشی ته کیل ، عائد واریق چوغول	
ادبی دیل ، کرکوک و طوز لهجه لری	ادبی دیل ، کرکوک و طوز لهجه لری	چه کیمل
آدام + لار + ینگیلار	آدام + لار + ینگیلار	۱
آدام + لار + ینگیلاری	آدام + لار + ینگیلاری	۲
آدام + لار + ینگیلارا	آدام + لار + ینگیلارا	۳
آدام + لار + ینگیلاردا	آدام + لار + ینگیلاردا	۴
آدام + لار + ینگیلاردان	آدام + لار + ینگیلاردان	۵
آدام + لار + ینگیلارین	آدام + لار + ینگیلارین	۶

ج - ئوز « كندى » ايله توره نەن كيشى ضميرلىرى

توركيە تور كچه سينده « كندى » سوزونون ياردىمى ايله توره نەن بو ضميرلر ، عراق تور كمنلرى و آذرى تور كرينده « ئوز » سوزونون ياردىمى ايله توره نير و آذرى ديل بيلگينلرى طرفيندهن « قايدىش شخص ضميرلىرى » آدلانيلير . بو ضميرلر « ئوز » سوزو ايله ايه ليك - منسويت اكريندهن توره نير .

كيشلر تەكىل	عراق تور كمنلرى و آذرى تور كچەسى	تور كيه تور كچەسى	كوك ايهچەسى	طوز ايهچەسى
۱ نجى	ئوزوم	كنديم	ئوزوم	ئوزوم
۲ نجى	ئوزون	كندىسى	ئوزو	ئوزويوز
۳ نجى	ئوزو	كندىسى ، كندى	ئوزو	ئوزولرى
چوغل				

أديياتمیزدان نورنهك :

ريحانيم قوخلا مني

بس مونجا اوخلا مني

طبييلر درديم بيلمهز

كل نوزوو يوخلا مني

علي معروف اوغلو

بو ضمير لر ين چه كيمله نهنه سي
 ادبي ديل و آذرى تور كچه سي
 چيزه لگه « ۱ »

اوللار	سييز	ييز	او	سن	بن	
توزلرى	توزوتوز	توزوموز	توزو	توزون	توزوم	۱
توزلر يشى	توزوتوزو	توزوموزو	توزوتو	توزونو	توزومو	۲
توزلر ينه	توزوتوزه	توزوموزه	توزوته	توزونه	توزومه	۳
توزلر ينده	توزوتوزده	توزوموزده	توزوتده	توزونده	توزومده	۴
توزلر يندهن	توزوتوزدهن	توزوموزدهن	توزوتدهن	توزوندهن	توزومدهن	۵
توزلر ييتين	توزوتوزون	توزوموزون	توزوتون	توزونون	توزومون	۶

تورکجه

گرکوله لهجهسی

توزلی	توزوروز	توزموز	توزو	توزوو	توزوم	1
توزلیش	توزوروزو	توزوموزو	توزونو	توزووو	توزومو	2
توزلیشه	توزوروزوه	توزوموزوه	توزونه	توزووه	توزومه	3
توزلیشده	توزوروزوده	توزوموزوده	توزونده	توزووده	توزومهده	4
توزلیشدهن	توزوروزودهن	توزوموزودهن	توزوندهن	توزوودهن	توزومهدهن	5
توزلیشدهن	توزوروزودون	توزوموزودون	توزوندون	توزوودون	توزومهدهن	6

تورکجهسی

تورکجه

کندیلری	کندیلیر	کندیلیر	کندیلیسی ؟ کندلی	کندیلین	کندیلیم	1
کندیلیریش	کندیلیریشی	کندیلیریشی	کندیلیریشینی	کندیلیریشینی	کندیلیریشینی	2
کندیلیرینیه	کندیلیرینیه	کندیلیرینیه	کندیلیرینینیه	کندیلیرینینیه	کندیلیرینینیه	3
کندیلیرینده	کندیلیرینده	کندیلیرینده	کندیلیریندهده	کندیلیریندهده	کندیلیریندهده	4
کندیلیریندهن	کندیلیریندهن	کندیلیریندهن	کندیلیریندهدهن	کندیلیریندهدهن	کندیلیریندهدهن	5
کندیلیریندهن	کندیلیریندهن	کندیلیریندهن	کندیلیریندهدهن	کندیلیریندهدهن	کندیلیریندهدهن	6

نوت : بو ضمیر دلیلمزده هم «توز» هم ده «کندی» گئیده قواللایلیر .

۲ - چيزه لگده گورولدوگوکبی ، ادبی تورکمن ديلينده بو
ضميرلر ، يالين چه کيمدهن باشقا ديگر قالان چه کيملرده (۲ نجی
و ۳ نجو) کيشی ته کيلده عینی بيچيمده قوللانيليور .

۳ - بو ضميرلر (کی ، کو) اکلری ايله ده ايشله نير : -

بنم = منم نوزمونکو . بيزيم = بوزمونکو
سنين = سنيو نوزونونکو . سيزين = سيزبو نوزونوزونکو
اونون = اونون نوزونونکو . اولارين = اولارين نوزولرينينکی

۴ - تهمل کيشی ضميرلری ، بو ضميرلر ايله بيرليکده
قوللانيليرکهن ، کيشی ضميرلری ايله کيم چه کيم اکی آليرلار .
بو گبی چه کيملرده کيشی ضميری غینی بيچيمده قالاراق يالينيز
(« نوز ») ضميری چه کيمله نيور :

۵۰ - ادبی دیلمیز

چەگەملەر	بیرینچى كىشى	ایکینچى كىشى	اۋچونچو كىشى
بالىن	بېشىم ئوزوم	سىنىن ئوزون	اوتون ئوزو
توگەلمە	بېشىم ئوزومو	سىنىن ئوزونۇ	اوتون ئوزونۇ
ياقلاشما	بېشىم ئوزومە	سىنىن ئوزونە	اوتون ئوزونە
بولونما	بېشىم ئوزومدە	سىنىن ئوزوندە	اوتون ئوزوندە
آيرىلما	بېشىم ئوزومدەن	سىنىن ئوزوندەن	اوتون ئوزوندەن
ايلىقى	بېشىم ئوزومون	سىنىن ئوزونون	اوتون ئوزونون
بالىن	بېشىم ئوزوموز	سىنىن ئوزونوز	اوتون ئوزونوز
توگەلمە	بېشىم ئوزوموزو	سىنىن ئوزونوزو	اوتون ئوزونوزو
ياقلاشما	بېشىم ئوزوموزە	سىنىن ئوزونوزە	اوتون ئوزونوزە
بولونما	بېشىم ئوزوموزدە	سىنىن ئوزونوزدە	اوتون ئوزونوزدە
آيرىلما	بېشىم ئوزوموزدەن	سىنىن ئوزونوزدەن	اوتون ئوزونوزدەن
ايلىقى	بېشىم ئوزوموزون	سىنىن ئوزونوزون	اوتون ئوزونوزون

گر کوک لهجهسی

اوچونجو کیشی	ایکینچی کیشی	بیرینچی کیشی	چه کیملر
اونون ئوزو	سینو ئوزوو	مئیم ئوزوم	بالین
اونون ئوزونو	سئین ئوزوو و	مئیم ئوزومو	بوکلهمه
اونون ئوزونه	سئین ئوزووه	مئیم ئوزومه	بالا قاشما
اونون ئوزونده	سئین ئوزوروده	مئیم ئوزومده	بولونما
اونون ئوزوندهن	سئین ئوزورودهن	مئیم ئوزومدهن	آیریلما
اونون ئوزونون	سئینا ئوزو وون	مئیم ئوزومون	ایلگی
اولارین ئوزلاری	سئیزو ئوزو ووز	بئیزیم ئوزوموز	بالین
اولارین ئوزلارینی	سئیزو ئوزو ووزو	بئیزیم ئوزوموزو	بوکلهمه
اولارین ئوزلارینه	سئیزو ئوزو ووزه	بئیزیم ئوزوموزه	بالا قاشما
اولارین ئوزلارینده	سئیزو ئوزو ووزده	بئیزیم ئوزوموزده	بولونما
اولارین ئوزلاریندهن	سئیزو ئوزو ووزدهن	بئیزیم ئوزوموزدهن	آیریلما
اولارین ئوزلارینین	سئیزو ئوزو ووزون	بئیزیم ئوزوموزون	ایلگی

تۈزۈلۈش | تۈزۈلۈش

تۈزۈلۈش مەنىسى بىر تۈزۈلۈش ئۈچۈن تۈزۈلۈش.

- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش
- تۈزۈلۈش سىزىنى تۈزۈلۈش

نه زمان ؟ نه وقت ؟ نه تورلو ؟ نه چشیت ؟ نه ایچین ؟
نه قدر ؟ نه سبدهن ؟ نه بیجیم ؟ نه یه گوره ؟ نه دهن اوتورو ؟
نه سبه گوره ؟ گبی بیله شیک صورو ضمیر لری ده توره تیر •

ادیاتمیزدان ئورنه کلر :

قایی وورولدو ...

- کیم او ؟ دیدیم

- دیدی بن

- سن کیمسین ؟

عبداللطیف بندر اوغلو

... هانگی دیلده یازیلدیشینی بیلکم ایچین او کتابی اوفوماق
گرهك .

یورد غزه نه سی

۴ - بهلگیسیز « بللی اولمایان - غیر معین » ضمیرلر

بو ضمیرلر ، بللی اولمایان بیروارلیغین آدینی بیلدیره
سوزلرین بیرنه قوللانیلیر •

۱ - کیم ؟ ضمیرنه اک اولماقلا و یا بیر سوز آرتیرماقلا
توره نیر :

کیمی ، کیمسی ، بیر کیمسه ، هر کیم ، هیچ کیمسه ، کیم
ایسه بونلاردان « کیم ایسه ؟ » دهن باشقا دیگر قالانلاری چه کیم
اکی آلیرلار •

کیمی ده ، کیمسینه ، کیمسیندهن ، هر کیمه ، هر کیمدهن
هیچ کیمسه یه ، هیچ کیمسه دهن •

ادبیاتمیزدان نوره کله :

ایله سهن طوتی به تعلیمی ادایی کلیمات
نطقی انسان اولور اما نوزو انسان اولاماز

توستهرن ساعتده دورانی فلک بیر انقلاب
هم نوزو فانی اولور ، هم لشکری ، هم کشوهری

کیمه کیم ، دردیمی اظهار فیلدیم ایستیوب درمان
نوزومدهن هم بتهر بیر درده اونو مبتلا گوردوم .

فضولی

۲ - اشارت ضمیرلری

وارلیقلاری اشارت ایدهرهک آدلارینین بیرینی طورتارلار .
یاقین و اوزاقدا اولان وارلیقلاری گوسترمک ایچین قوللانیلیر .

اشارت ضمیرلری

ادبی دیل کرکوک و طوزخورماتو تورکیه تورکچه سینده

بو	بو	— بو — یاقین ایچین
شو	او	شو — آزیجیق اوزاق ایچین
او	او	بونلار — یاقین ایچین
بونلار	بولار	او — داها اوزاق ایچین
شونلار		شونلار — آزیجیق اوزاق
اونلار	اولار	اونلار — داها اوزاق
بويله	بتله	(بو ، شو ، او) بويله
اويله	تله	دان گلیشهن اويله
شویله		اشارت ضمیرلری شویله

اذرى تورکچه سينده

بو ، بونلار ، اونلار

بئله

اشارهت ضميرلى آد گبى چه کيمله نير و چوغول
اشاره تلى قبول ايده لر •

نوت : -

(بو ، او) ضميرلى چه کيمله نه نده ، ايکى سه سلىنى يير
بيريندهن آيرماق ايچين ، چه کيم اکى ايله ضمير آراسيندا « ن »
قايناشيريجيسى قوللانيلير •

بونو ، بونا ، بوندا ، بوندان ، بونون

آديياتميزدان تورنه کلر : -

آمان او چشم ، و او پرچم ، او خال ، او خط ، او جبين
او رخ ، او زلف ، او زرخدان ، او بيل ، او بوى ، او بويون
فانص عبدالقادر

بغدادين سوقاقلاريندان

آرايب بولدولار بير فاج تانيق

چکدي لر سورغويا اونو •

عبداللطيف بندر اوغلو

بيلازدير دوشموشم بن بو کدهره

صلاح نورهس

۳ - صورتو ضمیرلری

وارلیق ادلارینین بیرینی صورتو یولو ایله طوتان ضمیرلره ده نیر •

ادبی دیل	کرکوک و طوز لهجه لری	آذری تورکجه سی
کیم ؟	کیم ؟	کیم ؟
نه ؟	نه ؟	نه ؟
نیره یه ؟ نیره دهن	هارا ؟ هارادان	هارا ؟ هارادان
هانگیسی ؟	هانسی ؟	هانسی ؟
هانگی ؟	هانسی ؟	هانسی ؟
قاچ ؟	نیچه ؟	نیچه ؟
ناصل ؟	نیچه ؟	نیچه ؟
هانسی ؟	هانسی ؟	هانسی ؟

بو ضمیرلر دهن کیم ؟ نه ؟ نیره ؟ هانگیسی ؟ ضمیرلری

چه کیم و چوغول اکتری آلیرلار •

کیم ، کیمی ، کیمه ، کیمده ، کیمدهن ، کیمین

نه ، نهیی ، نهیه ، نهده ، نهدهن ، نهیین

نیره یه ، نیره یی ، نیره یه ، نیره ده ، نیره دهن ، نیره نین

هانگیسی ، هانگیسینی ، هانگیسینا ، هانگیسیندا ،

هانگیسیندان ، هانگیسینین

کیملر ؟ نه لر ؟ نیره لر ، هانگیسیلار

بو ضمیرلر دهن باشقا (نه ؟) ضمیر یاردیمی ایله :

نه زمان ؟ نه وقت ؟ نه تورلو ؟ نه چشیت ؟ نه ایچین ؟
نه قدهر ؟ نه سبدهن ؟ نه بیچیم ؟ نه یه گوره ؟ نه دهن اوتورو ؟
نه سبیه گوره ؟ گبی یله شیک سورو ضمیرلری ده توره تیر .

أدیاتمیزدان تورنه ککر :

فای وورولدو ...

— کیم او ؟ دیدیم

— دیدی بن

— سن کیمسین ؟

عبداللطیف بندر اوغلو

... هانگی دبلده یازیلدیفینی بیلمک ایچین او کتابی اوفوماک
توره ک .

یورد غزه ته سی

۴ — بهلگیسیز « بللی اولمایان — غیر معین » ضمیرلر

بو ضمیرلر ، بللی اولمایان بیر وارلیغین آدینی بیلدیره
سوزلرین بیرنه قوللانیلیر .

۱ — کیم ؟ ضمیرنه اک اولماقلا و یا بیر سوز آرتیرماقلا
توره نیر :

کیمی ، کیمسی ، بیر کیمسه ، هر کیم ، هر چ کیمسه ، کیم
ایسه بونلاردان « کیم ایسه ؟ » دهن باشقا دیگر قالانلاری چه کیم
اکی آلیرلار .

کیمی ده ، کیمسینه ، کیمسیندهن ، هر کیمه ، هر کیمدهن
هر چ کیمسه یه ، هر چ کیمسه دهن .

۲ - بو ضمیرلرین بیر طاقمی دا « نه ؟ » ضمیرینه « ایسه »
اولاماقلا و یا « هر » سوزونو آرتیرماقلا توره نیر .
نه ایسه ، هر نه .

۳ - بو ضمیرلر چوغول اشاره تی آملازلار . بونلارین بیر
قسمی ده « بیر » سوزونون یاردیمی ایله توره نیر .

بیری ، بیرسی ، هیچ بیر ، هیچ بیری ، هر بیر ، هر بیری .

۴ - بو ضمیرلر ده « هیچ بیر و هر بیر » یندهن باشقا ،
قالانلاری چه کیمله نیر . آما چوغول اشاره تی آملازلار .

بیرینده ، بیریندهن ، بیرسینه ، بیرسینده
هیچ بیرینده ، هیچ بیریندهن ، هر بیرینده ، هر بیریندهن

آدیاتمیزدان ئورنه کلهر :

کیمه نین ایپیدهن فویوا انه .

آنلار سوزو

وفا هر کیمه ده ن ، کیم ایسته دیم ، اوندان جفا ئوردوم
کیمی کیم ، بی وفا دنیا دا ئوردوم ، بی وفا ئوردوم
فضولی

کیمیسین اضلال ، کیمیسین لطف ایله مسعود ایله .
قابل محی الدین

کیمیمیز فیز سیوهر ، کیمیمیز قادین
ملیت قوبهوشوز ، بونوندا آدین

حسن گوره م

و هر بیرده دوغاجاق توش
پارچالایاجاق فارانلیقلاری

عبداللطیف بندر اوغلو

کیمی شعر سوبلیور ، کیمی شارفی .

حمزه حمامچی اوغلو

انسانلار باشقا باشقا
کیمی دوشمان
کیمی یار .

عبدالخالق بیاتلی

۵ - بو ضمیرلرین بیر قسمی ده « کس » سوزونون یاردیمی
ایله توره نیر .

هر کس ، بیر کس ، فلان کس

بو ضمیرلرچه کیمله نیر ، آما بونلاردان یالینز « فلان کس »
چوغول اشاره تی آلیر .

هر کسه ، هر کسدهن ، بیر کسده ، بیر کنسی

فلان کسه ، فلان کسدهن ، فلان کسلره

۶ - بونلاردان باشقا نیچهسی «فاچی»، بعضی ، بعضیسی ،
بعضیرلی ، هپسی تپی بللی اولمایان ضمیرلرده واردیرکی ، ینده
چه کیمله نیر .

هپسینه ، هپسینده

ادیاتمیزدانلا ئورنه ککر :

چوقلاری ذوق آلیر سازدان کماندان
بعضیسی بحث ایدر توزدان دوماندان

حسن گوره م

تون دوغارکن

آچدیم تاریخین ییراقلارینی

گوردوم هپسینده

فانلا یازیلان انسان مجاده له سینی .

عبداللطیف بندر اوغلو

هپسینه سونسوز صایغیلاریمیزی صونارکن ،

هپسینده موطلو یارینلارلا یاشامالارینی اوماریز .

۵ - به لیرتمه ضمیرلری

بو ضمیرلر ، تومجه لرده « جملهلر » آدلاردان ئونجه
گلیر و آنلام باقیمیندان به لگیسیز ضمیرلرده ن فرقلی اولدوغو
حالدا صفت ایچهریکلیگی طاشیر .

۱ - بهلگیسینیز ضمیرلر ، بللی اولمایان وارلیقلاری
بیلدیردیگی حالدا ، بونلار بللی اولان وارلیقلاری بیلدیریرلر .

۲ - بو ضمیرلری جمله ایچینده هر هانگی بیر صفتله
ده گیشمک اولاناهسینیزدیر . و ان نونهملیرلی بونلاردیر : -

(بوتون ، ئوز ، هر ...)

• بونلاردان « ئوز » سوزو کیشی ضمیرلریندهن صایلیز .
• نوت : « باقینیز - ئوز » کندی « ضمیرلری قونوسونا » .
• آما بوراداکی « ئوز ضمیری » ایله کیشی ضمیری
آراسیندا تمهلی آیریم « فرق » واردیر .

۳ - کیشی ضمیری اولان « ئوز » نوزوندهن صورنا کلهن
آدی بهلیرتیره بیلهمز . آما بهلیرتمه ضمیری اولان « ئوز »
نوزوندهن صورنا کلهن آدی بهلیرتیر .

بو ایکی تومجهیه باقینیز :

۱ - بوراسی بنیم ئوز نه ویمدیر (بهلیرتمه ضمیری)

۲ - بن ئوزوم نه وه گتدیم (کیشی ضمیری)

۴ - کیشی ضمیری اولان « ئوز » سوزونو هیچ بیر وقت
صفتله ده گیشمک اولاناغی یوقدور . آما بهلیرتمه ضمیری هر بیر
صفتله ده گیشیله بیلیر .

بوراسی بنیم گوزهل نه ویمدیر .

۵ - « ئوز » کیشی ضمیری اولورکهن چه کیمله نه بیلیر .
• آما بهلیرتمه ضمیری اولورکهن چه کیمله نه میز .

أديياتميزدان ئورنه ككر :

دهيم بن درديمى كنديسم ، صورانلار آنلاسين بيلسين
ظلم گوردوم بوتون بيرده ، مكدرد اولدو وجدانيسم
حسن گوردم

بوتون مصراعلاريم توگه ندى .

نسرین عطا اربيل

۵۱ - ايله م « فعل »

بير اولوش ، بير ايش ، بير ده وينيم « حرکت » بيلديره ن
سوز جو ككره ده نير . ايله م تومجه نين آنا ئوگه سى ، تمه ليدير .
تومجه نين بوتون ياپيسى ايله م اوزه رينه قورولور ، ديگر
بوتون ئوگه لر ايله مين چه وره سينده طويلانان اونو ده سته كله ين ،
اونو تما مالا يان يارديجى ئوگه لردير . جمله نين تمه ل ئوگه سى
اولان ايله م هر وقت صوندا بولونور . يارديجى ئوگه لر ين
كه سين بير صيراسى يوقدور . به ليرتيليك ايسته نمه درجه لر ينه
گوره ايله مه ياقلاشتير يلاق قوللانيلير .
(ايله م وارليقلارين ياپديقلارى ايشلرى ، ده ويملىرى ،
قيليشلارى يا دا اولارلا ايلگىلى اولوشلارى ، يارگىلارى زمانا
و كيشى به باغلا يارق آنلاتان سوزجو كدور)

بوتون بيتنه ايشى يارينا قويما

فاجيرما بوتونو الدهن افندى .

فرارى يوق چرخين اونا موطلانما

آچما قورشاقيني بئلدن افندى

فلك اوغلو

بو شعرده : (قویما ، قاجیرما ، موطلانما ، آچما) فعللرینین
آنلاملارینا دقت ایدیلیرسه گوروجه گیز کی ، بونلار به لیرلی
داورانیش ، دهوینیم و دوروملاری جانلاندیریور .
بو گبی سوزجو کله ایله م « فعل » ده نیلیر .

اورهان اوقویور (اوقوماق بیر ایشدیر)
یئل آسه ر (آسه ک بیر ده ویسدیر)
آفق قیزاریور (قیزارماق بیر اولوشدور)
روزگار صارصیور (صارصماق بیر قیلیشدیر)
تان قیزیللیغی نه گوزهل بیر کفندی . کفندیر (بیر یار گیدیر)
بونلارین هپسینه بیرده ن قیصاجا (نه دیم) ده نیر
نه دیملر ، ایله ملرین ، کوک یا دا گه وده آنلامیدیر .

دیلمیزده فعللر ، قورولوش ، چشیت و تورمه باقیمیندان
دناین آن زنگین دیلرینده ن بیریدیر . دیلمیزین فعللری بیر صیرا
ئوزهل اشاره تکرله دیگر سوز چشیتلرینده ن فرقله نیر .

۵۲ - فعللرده اولومسوزلوق

۱ - بیر ایشین یا بیلمادیغینی ، اولمادیغینی بیلدیره ن فعللره
(اولومسوز) ده نیر .

۲ - اولومسوزلوق اکی آلمایش بوتون فعللر (اولوملودور)
گلدی ، دینله دی ، اوقودو ، یازدی

۳ - بونلارین اولومسوزلاری :

گل + مه + دی = گلمه دی « مه » آکی
« اینجه » } دینله + مه + دی = دینلهمه دی « مه » آکی
أوقو + ما + دی = اوقومادی « مه » آکی
« قالین » } یاز + ما + دی = یازمادی « ما » آکی

۴ - اولومسوزلوق قاورامی فعللره « مه ، ما » اکتریلسه

فاتیلیر و فعل تابانلارینین صونلارینا کلیر .

۵ - فعل اینجه سهسلی اولورسا « مه »

۶ - فعل قالین سهسلی اولورسا « ما » اکی قوللانیلیر .

تورمک - تور - تورمه (اینجه)

وورماق - وور - وورما (قالین)

۷ - کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده :

(ری) طاقیسی گلینجه « مه ، ما » نین صونلارینداکی گنیش

سهسلیلر دارلاشیر ، اکلر « می ، می » اولور :

(گلمه غ) = گلمهک - گل - گلمه = گلگیری

(دالماغ) = دالماق - دال - دالما = دالمیری

۸ - آذری تورکجه سینده :

(ر) طاقیسی گلینجه « مه ، ما » نین صونلارینداکی گنیش

سهسلیلر دارلاشیر ، اکلر (می ، می) اولور :

گلمک - گل - گلمه = گلگیری

دالماق - دال - دالما = دالمیر

۹ - ادبی دیل و تورکیه تورکچه سینده : -

(یور) طاقیسی گلینجه «مه ، ما» نین صونلارینداکی گنیش
سه سلیلر دارلاشیر ، آکلر (می ، می) اولور :

گلمک - گل - گلمه = گلشیور

دالمق - دال - دالما = دالمیور

۱۰ - دیلمیزده « نه » اولومسوزلوق اشاره تی ده واردیر .

نه او قویور ، نه یازیور ، نه چالیشیور ، نه ده اویویور
کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده :

نه او خورو ، نه یازیری ، نه چالیشیری نه ده اویورو .

یا تماق }
یا تماغ } (یاتیری) قوللانیلیر .

اویوماق }
اویوماغ } (اویورو) سوزجو گو یرینه آن فاضلا -
قوللانیلیر .

۵۳ - گنچیشلی و گنچیشسیز فعللر

(متعدی و لازم) عربچه

(تأثیرلی و تأثیرسیز) آذریجه

مفعول به « نسنه » آلیب آلمادیقلارینا گوره فعللر ایکی سه

آیریلیر

۱ - گنچیشلی فعللر :

فعلین بیلدیردیکی ایش نسنه یه تأثیر ایده رسه و فعلین

نسنه سی وارسا او تورلو فعله گنچیشلی فعل ده نیر .

اوكان قاپى يى اچدى .

بو تومجهده ، ايشين صونوجو ، ايش گوره ندهن ديشارى
چيقيديغى ايچين بو فعل « متعدى » اولدو .

توركيه توركچه سينده « گنجيشلى »
آذرى توركچه سينده « تاثيرلى » ده نيلير .

۲ - گنجيشسز فعللر :

فعلين ييلديرديكى ايش نسنه يه تاثير ايتمه زسه ، نسنه ده
يوقسا او گبى فعله گنجيشسز فعل ده نيلير .

طلوب پاطلادى

بو تومجهده ، ايشين صونوجو ، ايش گوره نده قالدغي
ايچين بو فعل « لازم » اولدو .

توركيه توركچه سينده « گنجيشسز »
آذرى توركچه سينده « تاثيرسز » ده نيلير .

گنجيشلى فعللر ، هر وقت يوكله مه چه كيمينده بير تومله چ
« مفعول » آليز تاكى ايشين صونوجو اونون اوزه رينه
دوشسون . بو تومله چ ، (كيمي ؟ نه يى ؟ ونه ؟) صورولاريندان
بيرينه جواب ويرير .

نوت :

بو فعل اوج صورودان بيرينه جواب ويريرسه ،
گنجيشلى دير جواب ويرمه زسه گنجيشسز دير .

عشقه دوشدون اى گونول بيهوده افغان ايله مه
اشبو افغان ايله خلقى زارو تريان ايله مه

صافي

بو شعرده ، يوكلمه چه كيميبنده كي « خلقي » سوزجوگو
« گريان ايله مه » فعلينين تومله جيدير . چونكو كيمي
صوروسونا جواب ويريور . و عيني ايشين صونوجو بو
سوزون اوزه رينه دوشويور .

نوت

بیر طاقیم فعللر کیمی کز گنجیشیلیدیر کیمی کزده
گنجیشیزدیر تورنه گین ،

ایشچیلر ایشی باشلادیلار

یاغور باشلادی

بیرنجی تومجده کی « باشلادیلار » فعلی گنجیشلی
ایکینجی تومجده کی ایسه گنجیشیزدیر .

★ ★ ★

گنجیشلی فعللر ایکی چشیتدیر : ۱ - بونلارین کیمیبنده
هیچ بیر توزهل اشارهت یوقدور .

یاز ، سات ، اوقو ، وور ، قور ، دور .

۲ - کیمسی ایسه به لیرلی اکلر یاردیمی ایله گنجیشلی فعل
اولور .

یات - یاتیرت ، آق - آقیت ، یاشا - یاشات .

۵۴ - گنجیشسوز فعللرین گنجیشلی اولمالاری

گنجیشسوز فعللرین بیر طاقمی بلیرلی اکلرین یاردیمیلا

گنجیشلی اولاییلیر . بو اکلرین آن تونه ملیرلی -

۱ - سه سلی ایله بیتن گنجیشسز فعلرین کوکونه ((ت))
حرفی گلمه کله گنجیشلی اولور .

قورو ← قوروت ، یورو ← یوروت ، اوقشا ← اوقشات ،
بنزه ← بنزهت ، آجی ← آجیت .

قوروتماق ، یوروتماق ، اوقشاتماق ، بنزهتمک آجیتماق .

۲ - ((ال ، آل)) اکلری ایله توره نیش گنجیشسز فعلرده
((ت)) حرفی گلمه کله گنجیشلی اولور .

اینجهل ← اینجهلت - اینجهلتمک

آزال ← آزالت - آزالتماق

۳ - سه سسز ایله بیتن کیمی گنجیشسز فعلرین کوکونه
((یت ، وت)) اکلری اگله مکله گنجیشلی فعلر توره نیر :

آق ← آقیت . آقیتماق

قورق ← قوروقوت . قورقوتماق

ئورک ← ئورکوت . ئورکوتماق

۴ - ((له ، لا)) اکلری ایله توره نیش گنجیشسز فعلره
((ت)) اگله مکله بینده گنجیشلی فعلر توره نیر :

ایشله ← ایشلهت . ایشلهتمک

اینله ← اینلهت . اینلهتمک

دینله ← دینلهت . دینلهتمک

آنلا ← آنلات . آنلاتماق

باشلا ← باشلات . باشلاتماق

۵ - سه سسزله بیتن تک هجلی گنجیشسز فعلره ایکی
چشیتلی ((آر ، ور)) ویا ((آرت ، ورت)) اکلری

اگله مکله گنجیشلی فعلر توره نیر .

چیق ← چیقار ← چیقارت

قوپ ← قوبار ← قوبارت

دوش ← دوشور ← دوشورت . دوشورتەمەك

اوج ← اوچور ← اوچورت . اوچورتەماق

۶ - سەسسیزله بیتەن کیمی گنجیشسیز فعللرین کوکلرینه

ایکی چشیتلی «یر» اکلری گیتەرملکه گنجیشلی فعللر تورەنیر .

فەقەت

آرت ← آرتیر آرتیرماق

یت ← یتیر یتیرمەك

بیت ← بیتیر بیتیرمەك

یات ← یاتیر - یاتیرت یاتیرماق ، یاتیرتەماق

قاج ← قاجیر - قاجیرت قاجیرماق ، قاجیرتەماق

۷ - دورت چشیتلی «دیر ، دور» اکلری دبلیمیزده تورلو

تورلو گورەولر طاشیماقتادیر . بونلاردان بیریدە گنجیشلی

فعللرە اتکی درجەسینی آرتیرماق و یا بللی - گنجیشسیز

فعللردەن و ایشدەشلیک فعللردەن گنجیشلی فعللر تورەتەمەك .

اویان ← دیر = اویاندیر . اویاندیرماق

سئوین ← دیر = سئویندیر . سئویندیرمەك

گول ← دور = گولدور . گولدورمەك

جوش ← دور = جوشدور . جوشدورماق

یاق ← دیر = یاقدیر . یاقدیرماق

باق ← دیر = باقدیر . باقدیرماق

یاز ← دیر = یازدیر . یازدیرماق

وور ← دور = ووردور . ووردورماق

دوک ← دور = دوكدور . دوكدورمەك

کوس ← دور = کوسدور . کوسدورمەك

نوت

تورکيه تورکچه سينده بو اکلر ، سهرت سسسيزله
بيتهن فعللره گليرسه اکين باشينداکي (د) حرفي سهرتله شورهک
« ت » اورلو .

جوش ← تور = جوشتور . جوشتورماق
ياق ← تير = ياقتير . ياقتيرماق
دولک ← تور = دوکتور . دوکتورمک
کوس ← نور = کوستور . کوستورمک

۸- کيمي کز گنجيشسيز فعل کوکلرينه « دهر ، دور » اکلري
اکله نيرکهن گنجيشلي فعللر توره تير .
دون ← دهر = دوندهر .
سون ← دور = سوندور .

۹- کيمي گنجيشسيز فعللر دهن اکلر يولويلا گنجيشلي فعللر
توره تمک اولماز .
گتندی ، آپاردی ، گلدی
گتيردی ، گوتوردو .

۵۵ - ايله مين « فعلين » ياپيسي

آدلار و صفتلر گبي ، فعللر ده ياپيلارينا گوره اوچله
آيريلير .

- ۱- يالينچ (اصیل) فعللر
- ۲- توره ميش فعللر
- ۳- ييله شيك فعللر .

۱ - یالینچ فعللر

بونلار ، اصلیندان فعل اولان ، باشقا بیر سوزجو کسندن
توره مه میش بيله شسه میش فعللر دیر .

۱ - قاج ، گور ، آل ، طوت ، بیل ، بول
دور ، قوش ، گل ، گیت ، سات ، وور

بیر هجه لی
ب - اوقو ، اوغرائس ، دوشون ، باغیر
ایکی هجه لی
آرا ، قاورا ،

۲ - توره میش فعللر

آد ، صفت ، صایی و ظرفله ائک طاقاراق فعل قیلیغینا
گیتریله ن فعللره توره میشس فعللر ده نیر . (ایشله مک ،
مورارماق ...)

بو اکلرین آن نونه میلیری : -

۱ - (له ، لا) اکلری

بو اکلر چوق ایشله ک اکلر ده ندر . آنلام گره گتیریرسه
بوتون آدلارا ، صفتلره ، صاییلارا و ظرفله گله ره ک اونلاری
آیله مله شتیریر « فعلله شتیریر » .

توره میش فعل	اٲک	سوزچشیدی
ایشله . ایشله مک	له	ایش
یوکلله . یوکلله مک	له	یوک
دیشله . دیشله مک	له	دیش
گورله . گورله مک	له	گور
باشلا . باشلاماق	لا	باش
پاتلا . پاتلاماق	لا	پات
باغلا . باغلاماق	لا	باغ
اولا . اولاماق	لا	آو

كر كوك و طوز لهجه لرینده بو بیچیمده گیچهر (ایشله مغ ،
باشلاماغ ...)

ادیاتمیزدان فورنه ککر :

... وار فوتلاریلا اونو دستکله میس و یوکسه لته میشلر دیر .
رفت یولجو

آچان نرگیس لاله یی

دسته له ییب صونالیم

خیر سیوه ر انسانلارا .

عبد اللطیف بندر اوغلو

نوت

۱ - بیر طاقیم فعللر واردیر کی ، اونلاردا « له ، لا » آک
دگیل دیر . فعلین کو کودور .
آغلا ، سویله ، آتلا ...

۲ - بو فعللر دهن « له ، لا » آتیلیر سا ، قالان سوز ، یا
باشقا آنلام طاشیر یا دا آنلام سیز قالیر .

ب - (له ن ، لان) اکلری

بو اکلرین یاردیمی ایله آد و صفتلر دهن توره میس فعللر
یاپیلیر .

توره میس فعل	آک	سوز چشیدی
ئوله ن . ئه وله نیک	له ن	ئه و
سوسله ن	له ن	سوس
دوزله ن	له ن	دوز
گوچله ن	له ن	گوچ
ساللان	لان	سال

ج - (لهش ، لاش) اکلری

بو اکلر ، آد ، صفت و صاییلاردان (توره میشر فعللر)
توره تیر •

توره میشر فعل	اڭ	سوزچشیدی
سوزلهش • سوزلهشمک	لهش	سوز
درتلهش	لهش	درت
بیرلهش	لهش	بیر
یوزلهش	لهش	یوز
پایلاش	لاش	پای
قوجاقلاش	لاش	قوجاق

تورنهك

دوستونلا ، قادراشینلا بیرلهشسهن ، آل اله ویرسهن
یه نیلمه یهن بیر گوج اولورسون •

عبداللطیف بندر اوغلو

د - (آل ، آل ، ل) اکلری

بو اکلر یولو ایله صفت و صاییلاردان فعللر توره تیر • بو
فعللرده کؤک سه سلی ایله بیتهرسه ، سه سلی دوشهر و ایکی
هجه لی صفتلرین صونلاریندا (ك) حرفی وارسا ، او حرفده
دوشهر •

توره‌میش فعل	اك	سوزچشیدی
دوزه‌لمهك • دوزه‌لمهك	أل « هل »	دوز
یونه‌لمهك • یونه‌لمهك	أل « هل »	یون
صاغال	آل	صاغ
بوشال	آل	بوش
یوكسهل « ك » حرفی دوشدو	ل	یوكسك

هـ - (ار ، آر ، وار) اکلری

آز ایشلهك اولان اكلردهن صاییلان بو اكلر ، آد و صفتدهن توره‌میش فعلر قورار • سوز سه‌سلی ایله بیتهرسه ، او سه‌سلی دوشهر •

توره‌میش فعل	اك	سوزچشیدی
گوگر گوگرردی	أر « دهر »	گوك
بوزار بوزارماق	آر	بوز
قارار (آ) دوشدو	آر	قارا
صووار	وار	صو

نوت :

بو ایله‌ملرین آدلاردان اولانلاری گنجیشلی ، صفتدهن اولانلاری گنجیشیزدیر •

ئورنهك :

آقشام اولورکهن هوا قاراردی

۴ نجو تورنه كده :

« نه زمان يانارام ؟ ياناريم » ؟ شام و سحر •

۵ نجى تورنه كده :

« نه وقت ديميشدين ؟ » دون •

۶ نجى تورنه كده :

گنج گونوللر ناصل قوجالير ؟ ياواش - ياواش

بونلاردان آنلاشيلديغينا گوره :

آديم - آديم ، داملا - داملا ، اگری ، دوز ، شام و سحر ،

دون ، ياواش - ياواش سوزلری ظرفدير •

نوت (۱)

ظرفلر يالنيز فعللره ده گيل ، فعللدهن توره نه ن صفتلر

واولاچلارادا « باغ - فعللرده » عائد اولاييليرلر •

(۲) كيمي ديللرده ظرفلرين نوزهل اشاره تلى واردير •

بونون ايچين اونلارى جمله ايچينده وديشيندا قولاييلاقلا آييرت

ايتمك اولور •

(۳) آما ديليميزده ظرفلرين هيچ بير نوزگو « خاص »

اشاره تى يوقدور ، بونون ايچين بونلارى يالنيز جمله ايچينده

بهليرتمك اولور •

(۴) بو چتينيلىك ، ديليميزده كيمي آدلار ، صفتلر

وصايلارين ظرف گيى قوللاييلماسينا يول آچار • بو

چتينيلىكلرى يوق ايتمك ايچين ظرفلرى ابي بير بيچيمده بهليرتمك

و - دورت چشیتلی « یلدا ، ولدا » اکلری

بو اکلرله تورده میشلر ، کوکلرینده کی سه سین اولوشونو
آنلاتان گنجیشسیز فعللر دیر . بونلار ئونلهم « نداء » و دوغا
سه سلرینده ن یاییلیر .

فعل	آك	ئونلهم (نداء)
شیریلدا . شیریلداماق	یلدا	شیر
اینیلده . اینیلده مک	یلده	این
گورولده . گورولده مک	ولده	گور
خورولدا . خورولداماق	ولدا	خور
پاریلدا . پاریلداماق	یلدا	پار

کرکوک و طوز لهجه لرینده بو بیچیمده گیچهر :

(شیریلداماغ ، اینیلده مغ ، گورولده مغ ، خورولداماغ ،
پاریلداماغ)

ز - (یرمک ، یرماق ، ورمک ، ورماق) اکلری

یانسیمالاردان فعل تورده تیر

گه گیرمک	یرمک	گهک
چاغیرماق	یرماق	چاغ
أوفورمک	ورمک	أوف
قودورماق	ورماق	قود

کرکوک و طوز لهجه لرینده بو بیچیمده گیچهر :

(گه گیرمغ ، جاگیرماغ ، او فورمغ ، قودورماغ)

(امهك ، آماق) اكلری

سوزجوك	اله	فعل
به نيز (به نيز)	آمهك	به نزه مك
أويون (اوين)	آماق	أوينامق
تون	آمك	تونه مك
قان	آماق	قانامق

كر كوك و طوز لهجه لرینده بو بیچیمده گیچهر :

(به نزه مغ ، اوینامغ ، تونه مغ ، قانامغ) •

۳ - بیله شیک فطرلر

بیر یاردیمچی فعل ایله بیر آدین و یا بیر فعل شکلینین

میدانا گیتردیگی سوز گورو بودور • تورنه گین •

(گلنك) فعلی باغیمسيز حالدا نوزهل آنلام طاشیور •

آما بو فعل آیری آیری آد و یا صفتله بیرلیکده قوللائیلیرسا ،

چشیت چشیت آنلاملار میدانا گتیریر •

یولا گلنك ، گوزه گلنك ، رنگه گلنك

باشا گلنك ، آله گلنك ، دیله گلنك

تهنگه گلنك ، دیزه گلنك ، عشقه گلنك

میدانا گلنك ، اویقوسو گلنك ، شبهه یه گلنك

صیرا گلنك ، قانا گلنك ، راست گلنك

بنا اویله گلیر کی ، یاغمور گلیر ، (قار ، قیش ، یاغمور ،

صو ، بهار ، یاز گلیر) ، ایشیم دوز گلدی ، ایشین صونونا گلنك ،

قاجا گلدی ، گل زمان گیت زمان • بنا گلینجه ...

گوسته ریلەن ئورنە کەدەن ایجە آنلاشیلیور کی ،
دیلمیزدە کی بیله شیک فعللر اولدوقچا زنگین قاورام و آنلاملار
طاشیماقتادیر .

نوت :

۱ - تورکیه دیل بیلگینلری بو بیله شیک فعلی اوچسه
آیرمیشلار

۱ - یتەرلیک ۲ - تئزلیک ۳ - سورەرلیک آدلاری
ویرمیشلر .

۲ - آذری دیل بیلگینلری ایسه بو تورلری (فعلین گنهل
بیچیملری) ایچینده گوسته ریمیشلردیر :

۱ - باجارتقی ۲ - تئزلیک ۳ - سورەرلیک .

۳ - یوقاریداکی اوچ بولومو (فعلین گنهل بیچیملری)
قونوسوندا آیریتیلی بیر طرزده گوره بیلرسینیز .

۵۶ - دیلمیزدە کی بیله شیک فعللر

۱ - (ایدی ، ایمیش ، موش)

بونلار مستقل آنلام طاشیمادیقلاری ایچین یاردیجسی
فعلدیرلر . وفعللرین بوتون زما یلارینا (بویورما دیشاری اولماق
شرطیله) قاتیلاراق سویله تئی « روایت » آنلامی طاشیان و
گیچیمشی بیلدیره ن (بیله شیک فعللر) توره تیر .

گلمیش ایدی ، گلیورموشس . گله جک ایمیشس ،
گله لی ایدی (ادبی دیل)

گلمیشیدی ، گلیرمیش ، گلهجکمیش ، گلمه لیدی (کرکوک و طوز لهجه لری)

ب - (اول ، ایت ، ایله ، اولماق ، ایتمک ، ایلمک)

آد و صفتلرده ن صونرا قوللانیلاراق بیله شیک فعللر توره تیر
(اول ، ایت ، ایله) هم مستقل هم ده یاردیمجی فعللر دیر .
صاغ اول ، قبول ایت ، دقت ایله ، یاساق ایتمک ،
خسته اولماق .

ج - (بیل)

بو یاردیمجی فعلین تمه ل فعللره اگله نمه سیاه بیله شیک
فعللر توره تیر .

گوره بیلدیم ، او قویا بیلدیک ، گیده بیله جکلر | ادبی دیل .
یولا صالا بیلسه یدیم ، قورتارا بیلسه یدیک .

گوره بیلدیم ، اوخویا بیلدیغ ، گیده بیله جفلر . | کرکوک و طوز
یولا صالا بیلسه یدیم ، قورتارا بیلسه یدیغ | لهجه لری

د - (قلیماق)

ایتمک آنلامینی طاشیان بو فعل عرب و فارس دیل لرینده ن
گلن سوزجو کلرده ن صونرا گله ره ک بیله شیک فعللر توره تیر .
اسکی یازینیمزدا صیقچا راستلانان « قلیماق » یاواش یاواش
ده گهرینی یتیرمکنه دیر .

۱۴ نجو یوز ییلدا یاشایان شاعریمیز عمادالدین نسیمی
و ۱۶ نجی یوز ییلدا یاشایان شاعریمیز (فضولی) نین شعرلرینده
« قلیماق » فعلی صیق - صیق گوزه چارپماقتادیر .

يارين جفاسى جمله وفادير جفا ده گيل
يارى جفا قيلور ديهن ، اهلى وفا ده گيل
ممشوقه هر نه قيلسه روادير محبته
الا فراق اودونا ياقماق روا ده گيل

عمادالدين نسيه

عاشق اولدور كيم قيلير جانين فدا جانينا
ميلي جانان ايتمه سين هر كيم كى قيمه ز جانينا
قمو بيماريننا جانان دوايى درد ايدهر احسان
نيچين قيلماز منه درمان ، منى بيمار صانمازمى

فضولى

۵۷ - آدلارلا فعللرين بيرليكه قوللانيلماسى ايله توره نه ن بيله شيك فعللرين تورلرى :

۱ - آدلار يالين دورومدا

ادبى ديل		گوز وورماق ، آل چكك ، بوى آتماق
		سوز چكك ، سوز چالماق (آطماق)
كر كوك و طوز		گوز وورماغ ، آل چكمنغ ، بوى آتماغ
		سوز چكمنغ ، سوز چالماغ « وورماغ »

۲ - آدلار ياقلاشما دورومدا

ادبى ديل		يادا سالماق ، ديله دوشمك ، گوزه گيرمك
		گوزه گلنك ، ديزه چوكمك ، گوزه گيتمك

يادا سالماغ ، ديله دوشمغ ، گوزه گيرمغ | كركوك و طوز
گوزه گلنغ ، ديزه چوكمغ ، گوزه گيتمغ | لچه لری

۳ - آدلار آيريلما دورومدا

يولدان صايقاق ، سوزدهن چيچماق ،
گوزدهن دوشمك | ادبی دیل

يولدان صايقاغ ، سوزدهن چيچماغ ،
گوزدهن دوشمغ | كركوك و طوز
لچه لری

۵۸ - فعل تورلری

۱ - اوكان سئوگيلسنی سئودی

۲ - اوكان سئولیدی

۳ - اوكان چوق سئویندی

۴ - اوكان سئوگيلسیله سئویشدی

۵ - اوكان کندينی سئودیردی

۱ - سئودی ، سئومك : سئوگیسی اولماق •

۲ - سئولیدی ، سئولمك : سئومك ایشینه قونو اولماق

۳ - سئویندی ، سئوینمك : سئوینچ دویماق

۴ - سئویشدی ، سئویشمك : بیر بیرینی سئومك

۵ - سئودیردی ، سئودیرمك : سئومه سینی صاغلماق

بو تومجهلرده کی (سئودی ، سئولدی ، سئویندی ،
سئویشدی و سئودیردی) فعللرینین تومو « سئومک »
مصدرینده ندر . آما آنلاملاری ایسه آیریمیلیدیر .

۱ - سئودی فعلینده ، ایشی یاپان و ایشین صونوجونا ،
آتکسینه اوغرایان بهلیدیر .

۲ - سئولدی فعلینده ، ایشی یاپان بللی ده گیلدیر ، یالتیز
ایشین صونوجونا ، اتکسینه اوغرایان کیشی بهلیدیر .

۳ - سئویندی فعلینده ، ایشی یاپان و ایشین صونوجونا ،
آتکسینه اوغرایان کیشی عینی دیر .

۴ - سئویشدی فعلینده ، ایش قارشیلیقلی بیر بیچیمده
ایکی کیشی آراسیندا اولوشویور . بو کیشلرین ایکسی ده هم
ایش یاپیورلار هم ده ایشین صونوجونا اوغروبورلار .

۵ - سئودیردی فعلینده ، بیر کیشی دیگر بیر کیشی بی
اتکیلیه ره کندیسین سئودیریلمه سینی صاغلیور ، بو فعلده ،
زورو آلتیندا اولان و ایشین صونوجونا اوغرایان کیشیلر
بهلیدیر . آما ایشی گرچک بیر بیچیمده یاپان کیشی بهللی
ده گیلدیر .

بو تومجهلری گوز تونونه آلیرساق دیلمیزده کی فعلین « ۵ »
بش تورلو اولدوغونو صاپتایا جاغیز .

۱ - اتکهن فعلر « بهللی فعلر »

(الأفعال المعلومه)

فعلین بیلدیردیگی ایشی تونونه یاپارسا و جمله ده کی تونونه
بهللی ایسه بو تور فعله (اتکهن فعل) ده نیر .

اوكان اوقويور

اوقوماق فعلنى اوكان ياپسيور

اوكان : ئوزنه دير

اوقويور فعلى ده ، اتكهن « بهلى » فعلدير

يعنى : بو جملهده ئوزنه فعلين آنلا تديغى ايشى ، اولوش و قىلىشى ياپماقتا دير ، ياپاندير ، ئوزنه ياپيجيدير .

بو فعللر هم گنجيشلى هم ده گنجيشسىز اولورلار و هيچ بير تورلو ئوزهل اشاره تلى ده اولماز .

آتالار سوزوندهن ئورنه كلر :

۱ - خنجر ياراسى صاغالى ، ديل ياراسى صاغالماز

۲ - ديل انسانين وارليغىنى گوسته رير

۳ - دورغون صو قوخار

۴ - اوممادىغيو داش ، باش قىرار

بو آتالار سوزلرينده كى : صاغالى ، صاغالماز ، گوسته رير ،
قوخار و قىرار فعللرينين هپسى اتكهن « بهلى » فعل
تورونده ندير .

۲ - ايدىلگهن فعللر « بهلى اولمايان »

الافصال المجهوله

فعلين بيلدirdيگى ايشى ئوزنه ياپسيورسا ، و ئوزنه بهلى
ده گيلسه ، او فعل (ايدىلگهن فعل) دير .

۱ - شعر اوقونویور

کیمین طرفیندهن شعرین اوقوندوغو بهللی ده گیلدیر
یعنی : جمله ده نوزنه فعلین آنلاتدیغی ایشدهن ، اولوش
وقیلیشدهن اکیله نمیشدیر •

۲ - سومورگه جیلر عراقدان قوولدولار •

جمله سینده ایشین صونوجو سومورگه جیلر اوزه رینه
دوشموش و اصیل ایش گوره ن بهللی ده گیلدیر •

۳ - اتکه ن و ایدیلگن فعللری بو بیچیمده آیرت ایده
بیلیریز •

نوزنه ایشی یاپیورسا فعل اتکه ندیر

(اوکان جامی قیردی)

نوزنه ایشدهن اتکیله نیورسا فعل ایدیلگه ندیر

(جام قیریلدی)

نوت : ایدیلگن فعللر اتکه نلردهن اکرله توره میشدیر •

بو اکلرین آن نونه ملیلری :

۱ - دورت چشیتلی (ایل ، ول) اکلری :

بو اکلر فعل کوکلرینه اکلنه زهک ، اوندان صونرا کیشی ،

زمان و باشقا اکلر آرتیریلیر •

ایدیلگن

کوک

ویریل • ویریلک

ویر

یازیل • یازیلماق

یاز

دوکول • دوکولک

دوک

صورول • صورولماق

صور

– دورت چشیتلی (ین ، ون) اکلری

بو اکلر یالنیز کوکلری « ل ، ر » حرفلیندهن بیرى ایله
 بیتن یالین فعللرین کوکلرینه آرتیریلیر .

ایدیلگن	كوك
بیلیندی	بیل
آلیناجاق	آل
گورون	گور
صورون	صور

نوت :

سه سلیله بیتن تابانلاردان صورنا « ن » گلیر

ایدیلگن	كوك
باشلان باشلانیر	باشلا
بكله نه چك	بكله
قورون قوروندو	قورو

۲ – یالین گنجیشسیز فعللر نونجه اکلرین یاردیمی ایله ،
 گنجیشلی اولور . و اوندان صورنا اونلاردان ایدیلگن فعللر
 یاییلیر .

ایدیلگن	گنجیشلی	گنجیشسیز
قاچیریلدی	قاچیر « ت »	قاچ
یاتیریلدی	یاتیر « ت »	یات

۳ - (له ، لا) اكلری ایله توره نهمیش فعللر گنجیشلی اولدوقلاری ایچین « ن » حرفی یاردیمی ایله ایدیلگن اولورلار

گنجیشلی گنجیشیز

یوكله	یوكله ن
صاقلا	صاقلان
گورله	گورله ن
باغلان	باغلان

۴ - بو فعللرین بیر قسمینی ایدیلگن باپماق ایچین دورت چشیتلی « ایل ، ول » اكلری هم ده « ن » حرفیندهن یارارلانیلیر .

گنجیشلی گنجیشیز گنجیش زمان

دینله	دینله نیل	دینله نیلدی
گوزله	گوزله نیل	گوزله نیلدی
یوقلا	یوقلانیل	یوقلانیلدی

۵ - « دیمک و بیمک » فعللریندهن ایدیلگن تور بو بیچیمده اولور .

ادی دیل کرکوک لهچهلری آذری تورکچه سی

ده نیلدی	ده نیلدی	ده نیلدی
یه نیلدی	یه نیلدی	یه نیلدی

۳ - دونوشلو فعللر

الإفعال المطاوعه

آتکیلری باشقا بیر کیمسه یه و یا بیر شییه گچیمسه رهك ، ئوزنه لرینه دونه ن ، او ایشی ئوزنه نین کندی اوزه رینده ، کندی کندینه یاپدینینی یلديره ن فعللره دونوشلو فعللر ده نیر .

تورنه گین ،

(اوکان سئویندی) ... جملهسی گبی

اوزولمک ، دورولماق ، سئوینمک . . .

بو فعللر گنجیشلی فعللردهن توره تیر . بو تورهنسه
آشاغیداکی اکلرین یاردیسی ایله اولور .

— دورت چشیتلی «ین ، ون» ، دورت چشیتلی «یل ، ول»
و «ن» حرفی اکلری :

<u>دونوشلو</u>	<u>گنجیشلی</u>
سئوین	سئو
گورون	گور
آچیل	آچ
اوزول	اوز
وورول	وور
گیزلن	گیزله
دوزلن	دوزله

نوت :

دونوشلو فعللرین اکلری ایدیلمگن فعللرین عینی اکلریدیر .
آما بونلاری جمله ایچینده بیر بیریندهن آیرت ایتمک چتین
ده گیلدیر .

ا — ایشی یاپان بهللی اولمازسا ، فعل ایدیلمگه ندیر

ب — ایشی یاپان بهللی اولورسا و ایشین صونوجو اونون
اوزهرینه دوشهرسه ، دونوشلو فعلدیر .

تورنه گين ،

(قايى آچيلدى) جمله سينده فعل ايديلگه ندير چونكو
ايشى ياپان « توزه » بهلى ده گيلدير .
(گول ، آچيلدى) جمله سينده ايه هم ايشى ياپان
(گول) دور ، هم ده ايشين صونوجو (گولون) اوزه رينه
دوشويور . ايشته بونا گوره « آچيلدى » فعلى بورادا
« دونوشلو » دور .

تورنهك :

گوگون يوزو تميزلندي
دوندو بير بارلاق توزتوبه

عبداللطيف بندر اوغلو

۴ - ايشده شليك فعللى « قارشيليق فعللى »
الافعال المشاركه

بير ايشين توزه لرجه بير آرادا و يا اورطاقلاشا ياپيلديغنى
آفاتان فعللره ايشده شليك فعللى ده نير .
اوكان سئوگيليسيله سئويشدى
بلبلر اوتوشويور
نوت : -

- فعللى ايشده شليك توره چه ورمك ايچين دورت چشيتلى
« يش ، وش » و « ش » اكلريندهن يارارلا تيلير .

مصدر	كوك	ايشده شليك
سئومك	سئو	سئويش
گورمك	گور	گوروش
يازماق	ياز	يازش
وورماق	وور	ووروش
قوجاقلاماق	قوجاقلا	قوجاقلاش

آدیاتمیزدان ئورنهك

ایش ، بیر آز فداکارلیقلا ، ال اله ویرمکه ، یاردیملاشماقلا ،
دردرلی پایلاشماقلا چوزوله بیلیر .

رفتت یولچو

نوت :

۱ - یوقاریداکی آکله ، یالنیز مستقل قوللانیلا بیلهن فعللره
اکله نیلیر گهن ایشده شلیک فعلی توره تیر .

ووروش ، صوروش ، گوروش

۳ - « لهش ، لاش » آکله ایله توره نهن توره میس فعللر ،
ایشده شلیک آنلامی طاشیدیققلاری ایچین أونلارا ایشده شلیک آکی
اکله نیلمه ز .

سوزلهش ، یوزلهش ،

۳ - کیسی فعللرین اصلیندا ایشده شلیک آکله واریر ،
آما ایشده شلیک آنلامی طاشیماقتادیرلار .

بو گبی فعللره ایکنجی کهز ایشده شلیک آکی اکله مک
اولاناغی یوقدور .

گیریش ، یاپیش ، چالیش ، قاریش .

۵ - ایتدیرگهن « اجبار » فعللری

بو فعلده ایش بیر کیشی نین ایسته گی ایله دیگر بیر کیشی
طرفیندهن یاپیلیر . یعنی باشقاسینین آراجی ایله یاپیلان و یا
باشقاسینین یاپماسینا میدان ویریلهن گنجیشلی بیر فعلی آنلاتان
فعل متعددی دهن متعدی .

قىردىرماق ، بىلدىرماق ، سئودىرماق .

نوت :-

ايتدىرگەن فعلىنى تۈرەتمەك ، گىچىشلى و گىچىشىز
فعللىرى تۈرەتمەك ايچىن قوللانغان اكلر يولو ايله اولور .

ايتدىرگەن	اَك	كوك
ياتىر - « ت »	ير	يات
اوقشات	ت	اوقشا
چوغالت	ت	چوغال
يازدير	دير	ياز
چىسدير	دير	چىم

تۈرەنەك :

گىچىشلى : يازماق - ياز + دير + ماق = يازدىرماق
ايتدىرگەن : يازدير + ت = ياز + دير + ت + ماق = يازدىرتماق

۵۹ - فعللر دە زمان

فعللر تىنەل آناملار يىندان بىرىسى دە زمانلا ايلگىسىدير .
زمان باشلانغىچى ، صونو اولمايان ، باشلانغىچ و صون
دوشونولمەيەن صويوت « مجرد » بىر سۈرە قاوارمدير ، بىر
آقىشدير .

فعللر دە زمان دىل باقىمىندان اۈچە بولونور :-

۱ - گىچىش زمان

۲ - شمىدىكى « ايندىكى » زمان

۳ - گلەجك زمان

تورك ديل بيلگينلرى ، زمان و آنلام ئوزەللىكلرنى گورە
تورلو اكلرلە دەگىشىك بېچىملرە گىرمەسى باقىمىندان فعللرى
الاراق بو بېچىملرەن هر بىرىنە « كىپ » آدى وىرمىشلر * و
توركچەدە دوقوز ايلهەم « كىپى » اولدوغونو ساپتامىشلار *
كىپلرى دە فعللرى آنلايشلارينا گورە ايكى بولومە آيرىمىشلار *

۱ - يىلدىرمە كىپلرى

- ۱ - دىلى گىچىش زمان كىپى
- ۲ - مىشلى گىچىش زمان كىپى
- ۳ - شىمدىكى زمان كىپى
- ۴ - گەجك زمان كىپى
- ۵ - گىنىش زمان كىپى

۲ - دىلەك كىپلرى

- ۶ - گرەكلىك كىپى
- ۷ - اىستەك كىپى
- ۸ - دىلەك - شرط كىپى
- ۹ - بوورما كىپى

آذرى دىل بيلگينلرى ايسە ، فعللرەن كوكلرەنە اكلەنەن
بەليرلى اكلر يولو ايله زمانين آنلاشديغىنى گوستەرمىشلردىر
آذرى و توركىە دىل بيلگينلرەن وىردىكلرى بيلگيلردەن
يارارلاناراق فعللردە زمانين آن چوق قوللانيلان و ئونەملىرىنە
دەگىنىوروز *

۶۰ - دیلی گنچمیش زمان « شهودی گنچمیش
زمان « الماضی المطلق

دیلی گنچمیش زمان ، بیر ایشین گنچمیش زماندا یاپیلدیغنی
که سین اولاراق یلدییر .

آذری دیل ییگینلری طرفیندهن « شهودی گنچمیش زمان »
آدلانیش .

فعل کوکونه دورت چشیتلی « دی ، دو » اکلریندهن
بیری گلیر ، اکلردهن صونرا کیشی طاقیلاری آلاراق چه کیمله نیر
بو چه کیم ، آذری ، تورکیه تورکچه سی و کرکوک ، طوز
خورماتو لهجه لرینده آزیجیق آریملیدیر .

گلمك فعلی

كيشيلر ادبى ديل توركيه آذرى كركوك طوزخورماتو
توركچهسى توركچهسى لهجهسى لهجهسى

گلدیم	گلدیم	گلدیم	گل + دی + م	۱ ته کیل گل + دی + م
گلدیی	گلدیو	گلدین	گل + دی + ن	۲ ته کیل گل + دی + ن
گلدی	گلدی	گلدی	گل + دی	۳ ته کیل گل + دی
گلدیغ	گلدیغ	گلدیک	گل + دی + ک	۱ چوغول گل + دی + ک
گلدیسز	گلدیویز	گلدینیز	گل + دی + ن	۲ چوغول گل + دی + ن
گلدیلر	گلدیلر	گلدیلر	گل + دی + لر	۳ چوغول گل + دی + لر

نوت :

تورکیه تورکچه سینده دلی گنچیش زمانین بوتون
کیشیلرینه « ایدی ، دی » یاردیمچی فعلی آرتیریلاراق « حکایه
بیچیسی » توره تیلیر •

٦١ - دىلى گئچمىش زماين اولومسوزلوقو

(مه ، ما) اكلرى دوغرودان دوغرويا فعلين كوكونه گللهردك اولومسوزلوق تورئير

طوز خورمانو	كركوك	آذرى	توركيه	دىلى	كيشيلر	تەكىل
لهچمىسى	لهچمىسى	تور كچمىسى	تور كچمىسى			
گلمهديم	گلمهديم	گلمهديم	گلمهديم	م + دى + مه + گل	١	
گلمهدىي	گلمهديو	گلمهدين	گلمهدين	ن + دى + مه + گل	٢	
گلمهدى	گلمهدى	گلمهدى	گلمهدى	دى + مه + گل	٣	
گلمهدينغ	گلمهدينغ	گلمهديك	گلمهديك	ك + دى + مه + گل	١	چوغول
گلمهدىئيز	گلمهدىئوز	گلمهدىئيز	گلمهدىئيز	ئيز + دى + مه + گل	٢	
گلمهدىلر	گلمهدىلر	گلمهدىلر	گلمهدىلر	لر + دى + مه + گل	٣	

٦٢ - ميشلى گنچميش زمان « نقلى گنچميش » الماضى النقلى

ميشلى گنچميش زمان ايشلرين سوزدهن ئونجه
اولدوغونو بيلديرير . يعنى ، ايش گنچميشده ياپيلميش آما
اونون ايزى و يا صونوجو قونوشولان زمانا ده كين دوام ايديور .
سويله يهن كنديسى گوروپ دويماميش ، باشقلاريندان
ايشتميشدير يا دا ايشيديپ اوقودوغونا اينانجى كسپين
ده گيلدير :

أوكان بير كتاب آلميش (آلدیغینی گورمه ديم ، سويله ديلر)
دون مكتوب يازميشسينيز (يازديغینی گورمه ديم ،
سويله ديلر)

ميشلى گنچميش زمانين اشاره تلى دورت چشيتلى « ميش ،
موش » اكلريدير .

طوز خورمانو	گرکوک	آذری	تورکجه	ادبی دبل	کیشیل
لهجهسی	لهجهسی	تورکجهسی	تورکجهسی		تهکیل
ياز ميشام	ياز ميشام	ياز ميشام	ياز ميشام	ياز + ميش + يم	۱
ياز ميشان	ياز ميشان	ياز ميشان	ياز ميشان	ياز + ميش + سين	۲
		ياز ميش	ياز ميش	ياز + ميش	۳
يازيب	يازيب	يازيب			
يازيبدي	يازيبدي	يازيبدير			
ياز ميشدي	ياز ميشدي	ياز ميشدير			
ياز ميشيخ	ياز ميشيخ	ياز ميشيخ	ياز ميشيز	ياز + ميش + ير	۱
ياز ميشيز	ياز ميشيز	ياز ميشيز	ياز ميشيز	ياز + ميش + سينيز	۲
ياز ميشلار	ياز ميشلار	ياز ميشلار	ياز ميشلار	ياز + ميش + لار	۳

چوغل

۶۳ - ميشلى گنچميش زمانين اولومسوزلوغو
 فعلين كوكونه اكله نهن (قالين و يا اينجه)
 سه سلسي ايله ايلگيل « مه ، ما »

اكلر يدير

بن ياز + ما + ميش + يم = بن ياز ماميشيم
 سن ياز + ما + ميش + سين = سن ياز ماميشين
 او ياز + ما + ميش = او ياز ماميش
 اونلار ياز + ما + ميش + لار = اونلار ياز ماميشلار
 اديياتميزدان تورنهك

اولوشوز ، بير سن گبي يوسف لقايه مشترى
گلميشيز ميدان عشقه ترك ايديب جان و سرى

قاسمى

۶۴ - سه سوره كلى گنچميش زمان «دواملى
 گنچميش زمان «الماضى الاستمراري»

بو فعل ايشين گنچميشده باشلانيب اوزون سوره
 سورمه سيني بيلديرير . و شميدى اونون حقيندا بيلگى و بربليير .
 بو فعلين اشاره تلى ادىي ديلميزده دورت چشيتلى « يور ،
 و پور » آذرى تور كچه سى سينده ايسه دورت چشيتلى « ير ،
 ور » اكلر يديركى ، دوغرودان دوغرويا فعلين كوكونه اكله نيلير .

بير زمان آغلار ايديم حالما بن ، شميدى ايسه
 او گنچهن آغلاديفيم تونلر ايچين آغلييوروم .

راسخ

صانماق فعل

طوز خورمانو	گرکوک	آذری	تورکجهسی	تورکجه	ادبی دیل	کیشیلر
لهجهسی	لهجهسی	تورکجهسی	تورکجهسی	تورکجه		تهکیل
صاتیشدیم	صاتیشدیم	صاتیشدیم	صاتیشدیم	صاتیشدیم	صت + دی + میس + دی + م	۱
صاتیشدیی ^ه	صاتیشدیور	صاتیشدین	صاتیشدین	صاتیشدین	صت + دی + میس + دی + ن	۲
صاتیشدی	صاتیشدی	صاتیشدی	صاتیشدی	صاتیشدی	صت + دی + میس + دی	۳
چوغول						
صاتیشدیغ	صاتیشدیغ	صاتیشدیق	صاتیشدیق	صاتیشدیق	صت + دی + میس + دی + ق	۱
صاتیشدییز	صاتیشدیوروز	صاتیشدییز	صاتیشدییز	صاتیشدییز	صت + دی + میس + دی + نیز	۲
صاتیشدیلار	صاتیشدیلار	صاتیشدیلار	صاتیشدیلار	صاتیشدیلار	صت + دی + میس + دی + لار	۳

خوردمانو	گرهك	آدرى	ادبى دىل	كيشيلر
لهجهسى	لهجهسى	تورجهسى		
گوروردوم	گور + ور + دوم	گور + ور + دوم	گور + ويور + دوم	۱
گوروردىي	گور + ور + دوو	گور + ور + دون	گور + ويور + دون	۲
گوروردو	گور + ور + دو	گور + ور + دو	گور + ويور + دو	۲
گوروردوغ	گور + ور + دوغ	گور + ور + دوگ	گور + ويور + دوگ	۱
گوروردويوز	گور + ور + دووز	گور + ور + دونوز	گور + ويور + دونوز	۲
گوروردولر	گور + ور + دولر	گور + ور + دولر	گور + ويور + دولار	۲

چونغول

سوره کلى گنجيش زمانين اولومسوز لوغونا ئورنه کلى
 بن گورمويوردوم = من گورموردوم
 سيز گورمويوردونوز = سيز گورموردونوز = سيز
 گورموردونوز

٦٥ - حکايه بيچيمي « اوزاق گنجيش زمان » الماضى البعيد

بو بيچيم فعلين يايلىديغيني كسينليك بيلدير مكدە ديلي
 (كسين) گنجيش كيينه به زهر • و ميشلى گنجيش كيينه ده
 كسينليك آنلامى قاتار •

بونون اشاره تي « ايدى » ويا « دورت چشيتلى دى ، دو »
 اكريدير كى ميشلى گنجيش اكرينه آرتيريلير •

اولومسوز لوغو ايسه ، فعلين كوكونه اكله نهن « مه ، ما » دير
 اولومسوز لوغونا ئورنه کلى : -

بن صات + ما + ميش + دى + م

بن صاتما ميشديم

اونلار صاتماميشديلار •

۶۶ - شیمدیکی « ایندیکی » زمان

المضارع

ایش یاییلیرکهن ، اولورکهن سویله نیور • بونون
اشاره تیری آدبی دیلیمیزده ، تورکیه تورکچه سینده دورت
چشیتلی « یور ، ویور » آذری تورکچه سینده دورت چشیتلی
« یر ، ور » اولور • بو اکلردهن صونرا کیشی طاقیلاری
آرتیریلیر •

بو زمانین اولومسوزلوق اشاره تی « م » حرفیدیر کی ،
کوکله شیمدیکی « ایندیکی » زمان اشاره تی آراسینا گیره •
اولومسوزلوقونا ثورنه کله : -

بن قاج + م + یور + وم = بن قاجییوروم

اونلار قاج + م + یور + لار = اونلار قاجییورلار •

قاجماق فعلی

طوز خورمانو	گر کوک	آذری	تور کچهسی	تور کیه	ادبی دیل	کیشیلر
لهجهسی	لهجهسی	تور کچهسی	تور کچهسی	تور کیه		ته کیل
قاجیرام	قاجیرام	قاجیرام	قاجیرام	قاجیروروم	قاج + یور + م	۱
قاجیمان	قاجیمان	قاجیرسان	قاجیرسون	قاجیرسون	قاج + یور + سون	۲
قاجیری	قاجیری	قاجیر	قاجیر	قاجیر	قاج + یور	۳
قاجیرنغ	قاجیرنغ	قاجیرنغ	قاجیرنغ	قاجیروروز	قاج + یور + وز	۱
قاجیمیز	قاجیمیز	قاجیرسیمیز	قاجیرسیمیز	قاجیرسوز	قاج + یور + سوز	۲
قاجیرلار	قاجیرلار	قاجیرلار	قاجیرلار	قاجیرورلار	قاج + یور + لار	۳

چوغول

۶۷ - گله جك زمان

ایشین گله جكده اولاجاغینی بیلدیریر • یعنی ایشین سوزدهن
صونرا اولاجاغینی ، یاپیلاجاغینی بیلدیریر •
دیلمیزده گله جك زمان ایکی تورلودور •

۱ - کئسین گله جك « قطعی گله جك »

۲ - گئیش زمان « قطعی اولمایان گله جك » •

کئسین گله جك

فعلین بو تورو ایشین اوزاق گله جكده کئسین بیر شکلده
یاپیلاجاغینی بیلدیریر • بو تورون اکلری « أجك ، آجاق »
دیرکی فعلین تابانلارینا گلیر ، تابانین صونو سه سلی ایسه
(ی) قایناشتیرما حرفینی آلیر •

دیلمیزده ، بو فعلین اولومسوزلوق اشاره تی • دوغرودان
دوغرویا کوکه اکلنهن (مه ، ما) دان بیری اولور و یالنیز
« یه جك ، یاجاق » اکلری ایله قوللانیلیر •

گل + مه + یه جك + یم = گلمه یه جگیم

صور + ما + یاجاق + سین = صورما یاجاق سین

گلمك فعلی

طوز خوردمانو لهچمهسی	كر كوك لهچمهسی	آدزی تور كچهسی	تور كیه تور كچهسی	ادبی دیل	كیشیلر
گلهجهغیم	گلهجهغیم	گلهجهیم	گلهجهیم	گل + اچاك + یم	۱ تهکیل
گلهجهغسهی	گلهجهغسهن	گلهجكسهن	گلهجكسین	گل + اچاك + سین	۲
گلهجهغدی	گلهجهغدی	گلهجاك (دیر)	گلهجاك	گل + اچاك	۳
گلهجهغیح	گلهجهغیح	گلهجه بیك	گلهجینز	گل + اچاك + یز گلهجگیز	۱ چوغول
گلهجهغسینز	گلهجهغسینز	گلهجكسینز	گلهجكسینز	گل + اچاك + سینز	۲
گلهجغلز	گلهجغلز	گلهجكلر	گلهجكلر	گل + اچاك + لر	۳

گنیش زمان

ایشین هر زمان یاپیلدیفینی ، یاپیلاجاغینی ییلدیریر • یعنی
گلهجکده و کنسین اولمایان بیر شکله یاپیلاجاغینی آنلاتیر •
بونون اشاره تلی سه سسیز ایله بیتن فعل کوکلرینه « آر ، آر »
سه سلی ایله بیتنله ایسه « یهر ، یار » اکلری آرتیریلیر •

بو فعل ایشین بوتون زمانلاری ، گنچیش ، شیمدی و
گلهجگی ده ایچینه آلان بیر زمانی دا آنلاتیر •
« انسان یوره گی ایله یاشار »

بو جمله ده کی « یاشار » فعلی اویچ زمانی ییلدیره ن بیر
فعلدیر • یعنی (انسان ، گنچیشده ده ، شیمدی ده و گلهجکده
ده) یوره گی ایله یاشار •

بونا تورکیه دیل ییلگینلری « گنیش زمان » آذری دیل
ییلگینلری ایسه « قطعی اولمایان گلهجک » آدی ویرمیشلر دیر •
بو اکلرله تورهنن فعللرین یاقین گلهجک و یا گنیش زمانا
عائد اولدوغونو جمله قورولوشوندان آنلاماق اولور •

بو خوریاتی اینجه لیه لیم

اودا یانار

دوشونهن اودا یانار

منیم یاندیفیم عشقه

یار گلیر ، اودا یانار

عبداللطیف بندر اوغلو

بو خورياتدا ، بيرينجي و ايکينجي « يانار » فعللری گنیش
زمانی آنلاتیر : (هر دوشونهن انسان اودا يانار ، اوزگو
« اذیت ، عذاب ، جفا » چکەر) .

آما صون مصراعداکی « گلیر و يانار » فعللری ایسه یاقین
گلهجگی بیلدیریر ، چونکو « یار » یین « گلمهسی » یالنیز
بوندان صورنا ممکندور .

نوت :

۱ - ادبی دیلیمیز ، تورکیه تورکچهسی ، آذری تورکچهسی ،
کرکوک و طوز خورماتو لهجهلرینده گنیش زمان « قطعی اولمایان
گلهجک » ایله « شیمدیکی زمان » آراسیندا سوبله نیش و قوللانما
باقیمیندان بهلیرلی آیرملار واردیر .

۲ - ادبی دیلیمیزله تورکیه تورکچهسینده شیمدیکی زمان
اشاره تلمی دورت چشیتلی « بیور ، ویور » اکلریدیر .

۳ - آذری تورکچهسی و کرکوک ، طوز لهجهلرینده ایسه
« یر ، ور » ، « بیور ، یور » دور . بونا گوره ده شیمدیکی زماندا
هیچ بیر دولاشیقلیق بوقدور .

۴ - تورکیه تورکچهسینده بیر طاقیسم فعللرین گنیش
زمانیندا ، آذری تورکچهسی ، کرکوک و طوزخورماتو لهجهلرین
(شیمدیکی زمان) اکلری قوللانیلیر ، بولهجه معین دولاشیققلارا
سبب اولویور . ئورنه گین .

۱ - آذری تورکچهسینده « قونماق » فعلین شیمدیکی
زمانی « قونور »

گنیش زمانی ایسه « قونار » اولور

ب - آما تورکیه تورکچهسینده عینی فعلین شیمدیکی زمانی
« قونویور » ، گنیش زمانی ایسه « قونور » دور .

ج - « قالماق » فعلینن آذری تورکچه سینده شیمدیکی زمانی
« قالیر » گنیش زمانی « قالار » .

د - تورکیه تورکچه سینده ، شیمدیکی زمانی « قالیور »
گنیش زمانی ایسه « قالیر » شکلینده قوللانیلیر .

ه - جمله ایچینده بو فعللری بیر بیریندهن آیسرت ایتمک
توچ ده تیلدیر .

و - کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده شیمدیکی زمان ایله
گنیش زمان ، آذری تورکچه سینده اولدوغو گبی دیر .

ز - تورکیه تورکچه سینده گنیش زمان اشاره تلی
آزبجیق آیریملیدر .

۱ - فعلین کوکو سه سلی ایله بیتهرسه گنیش زمان اشاره تی
یالنیز « ر » دیر . اوقور ، گوزلهر .

۲ - فعلین کوکو سه سسیزله بیتهرسه بو زمانین اشاره تی
فعل کوکونون سه سلیرینین (قالین اینجه ، دوز یووارلاق) اولماسی
ایله ایلگیلی « ر » دن ئونجه (ا ، آ ، ئی ، ئی ، او ، اوو)

سه سلریندهن بیرى آتیریلیر :

اوقور ، بکلهر ، آتلار ، اوشور ، ایستهر ، قوقلار ، یهر ،
گورلهر ...

بیریکیر ، آناتیر ، اوچوشور ، گوروشور ، درتله شیر
فیشتیریر ، سویله نیر ...

گلیر ، بیلیر ، قالیر ، اوتورور ، دوشونور ...

گئزه ، یازار ، آچار ، قالقار ، بیتهر ، دوشهر ، اومار ...
سیلهر ، گولهر ، دالار ، گیرهر ، یووار ، صورار ، دینهر ،
دونهر ، آنار .

۳ - تورکيه تورکچه سينده گنیش زماندا گوسته ريلهن آلتی سه سلیدهن هانگیسنین قوللائلماسی که سین بیر قورالا باغلانمادیغی ایچین سهس اویارینا گوره سویله نیشله قوللائیشا باغلانماق گره کیور .

بو کنیش زمانین اولومسوزلوق اشاره تی ، دوغرودان دوغرویا ، فعل کوکونه اکلنه ن « م » حرفیدیر . یالنیز تورکيه تورکچه سینده ایکنجی و اوچونجو کیشیلرین ته کیل و - چوغولوندا گنیش زمانین « ر » اشاره تی « ز » یه چه ورلییر و بیرنجی کیشی ته کیل و چوغولدا ایسه تام دوشهر .

آذری تورکچه سینده ایسه یالنیز ایکنجی و اوچونجو کیشیلرین ته کیل و چوغولوندا « ر » اشاره تی « ز » یه چه ورلییر .

اولوملو	اولومسوز
گلیریم	گلمه م
گلیر سین	گلمه ز سین
گلیر	گلمه ز
گلیر یز	گلمه یز
گلیر سینیز	گلمه ز سینیز
گلیر لر	گلمه ز لر .

گیش زمان فملین چه کیملنهسی
گماک فمل

گیشیل	ادبی دیل	تور کچهسی	آدری	کرکوک	طوز خورماتو
۱	گلیریم	گلیریم	گلهرم	گلیرم، گلهرم	گلهرم، گلهرم
۲	گلیرسین	گلیرسین	گلهرسهن	گلیرسهن	گلیرسهن
۳	گلیر	گلیر	گلهر	گلیر	گلیر
چوغول	گلیریز	گلیریز	گلهریاک	گلیرینگ	گلیرینگ
۲	گلیرسینیز	گلیرسینیز	گلیرر سیز	گلیر سیز	گلیر سیز
۳	گلیر لر	گلیر لر	گلهر لر	گلیر لر	گلیر لر

ادبیاتمیزدان تورنه کله :

پسیگین بورنو نه نه اولاشماز ، دهر قوخویدو

آتالار سوزو

قاچان کی ، سنبل زلفین نقابی آیه دوشهر

قمر سحابه گیرهر ، آفتابه سایه دوشهر

نسیمی

اولوما قورتلار گبی

آوینی آلامازسین

اورمانی تئچسهن بیله

آماجین بولامازسین

عبداللطیف بندر اوغلو

۶۸ - فعلین بیچیمی

کیشی و زمان اکریله ایلگیلی فعللرده بیر طاقیم اکلرده

قوللانیلیر . بو اکلر فعللرده بیچیم توره نه ن! کلردیر .

دیلمیزده کی فعللرین بیچیملری بونلاردیر : -

۱ - مصدر « آد فعل ایله ملیک » بیچیمی

۲ - بویورما بیچیمی

۳ - بیلدیرمه « خبر » بیچیمی

- ۱ - دىلى گنجىش
- ۲ - مىشلى گنجىش
- ۳ - سوره كلى گنجىش
- ۴ - حكايه
- ۵ - شىمدىكى « اندىكى » زمان
- ۶ - كىسەن « قىمى » گىلەجك
- ۷ - گىنىش زمان « قىمى » زمان

۴ - روايت بىچىمى

۵ - گرە كلىك

- ۱ - يالەن
- ۲ - يىلەشىك

۶ - قوشول « شرط » بىچىمى

۷ - سوره كلىك « دوام » بىچىمى

- ۱ - يالەن
- ۲ - يىلەشىك

۸ - گىنەل بىچىمىلەر

- ۱ - يەتەرلىك بىچىمى
- ۲ - سورو بىچىمى
- ۳ - تىزلىك بىچىمى
- ۴ - سوره رلىك بىچىمى

۶۹ - مصدر بیچمی

بیر یاندان بیر ایله مین آدینی بیلدیردیکلری ایچین آد بیر
 یاندان دا نسته « مفعول به » و تومله چ « مفعول » آلدیقلاری
 ایچین فعل اولان سوزجو کلردیر • مصدره « آد فعل » ده ده نیلیر
 مصدر ، فعلین او یله بیر بیچمیدیر کی ایش و حرکتین آدینی
 بیلدیریر •

دیلمیزده مصدر ، سوزون سهس او یومونا گوره « مهك ،
 ماق » اکلری آلیر •

کوکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده « مهغ ، ماغ »
 بیچمینه قوللانیلیر •

کوکوک و طوز لهجه لری

ادبی دیل

کئسهغ

کئسمک

گللهغ

گللهک

طاشیماغ

طاشیماق

باشلاماغ

باشلاماق

اوخوماغ

اوخوماق

یازماغ

یازماق

گورمهغ

گورمهک

سورمهغ

سورمهک

صورماغ

صورماق

دورماغ

دورماق

۷۰ - بویورما « امر » بیجیمی

بویورما ، یال نیز کیشی طاقیلاری آلیر ، آما زمان اکلری آلامز .
بو فعلده زمان انلامی دویولور و گلله جگی بیلدیریر . دیلهك
آنلامیندا قوللانیدیمی دا اولور .

بو فعل ، بیر ایشین یاپیلما سینی یادا اولماسینی ایستهب
آمر ایتك ایچین قوللانیلان فعللر بیجیمینده ندیر .

نوت : (۱)

۱ - سوز سویله یهن کندیسینه بویورماز ، اونون ایچین بو
بیجیمین بیرنجی کیشیسی بوقدور .

۲ - دیلمیزده بویورمانین ایکینجی کیشی ته کیلی یال نیز فعلین
کوکودور . هیچ بیر طاقی آلامز .

(اوقو ، یاز ، دور ، صور ، وور ، گل ، گیت ، ...)

۳ - او چونجو کیشی به بویورمالار سهس اوبومونا گوره
(« سین ، سین ، سون ، سون »)
sin, sin, sun, sin

اولور .

۴ - ایکینجی کیشی چوغولون اشاره تلمری دورت تورلو (نیز ،
و نوز) دور

(آچ + نیز = آچینیز) ، (گل + نیز = گلینیز)

(وور + ونوز = وورونوز) ، (گور + ونوز =

گورونوز) .

۵ - کرکوک و طوز خورماتو لهجه لرینده ایکینجی کیشیسی
چوغولون اشاره تلمری دورت تورلو (ین ، ون) دور .

• (آچ + ين = آچين) ، (گل + ين = گلين)
(وور + ون = وورون) ، (گور + ون = گورون)

۶ - اوچونجو کيشی ته کیلین اشاره تی دورت چشیتلی
« سین ، سون » چوغولون ایسه عینی اشاره تله (لر ، لار) نا
آرتیریلیر •

گلین ، آچین ، وورسون ، گورسون
گلینلر ، آچینلار ، وورسونلار ، گورسونلر
آدیاتمیزدان ئورتهك

سیو ساده یی ، ایچ باده یی انسان گیبی آما
درویشلری خیرسیزلیق ایچین به سله مه یاشخ

خالصی شیخ محمد

چك آزادلیق چيله سین
بیقمه یه ن اوزوله یه ن
یا پرانمایان گوجلر اول

کوثر باغوان اوغلو

ادبی دیلیمیزده « گل » فعلین چه کی می

چوغول

ته کیل

گلین ، گلینیز

گلینلر

گل

گلین

۱ نجی کیشی

۲ نجی کیشی

۳ نجو کیشی

۷۱ - بیلدیرمه « خبر » بیچیمی :

ایشین یاپیلدیفینی ویا گله جکده یاپیلاجاغیندان خبر ویره ن
بو بیچیمه « بیلدیرمه » فعلی ده نیلیر . بو فعلده یال نیز کیشی و
زمان اکلری اولور .

۱ - بیلدیرمه بیچیمین دلی گنجیمیشده زمان اکلری :

۱ - دلی گنجیمیشده دورت چشیتلی « دی ، دو »

گل + دی + م = کلدیم

صات + دی + م = صاتدیم

وور + دو + م = ووردوم

گور + دو + م = گوردوم

بیلدیرمه بیچیمین دلی گنجیمیشده کیشی طاقیلاری :

۱ - بیرنجی کیشی ته کیلده « م » چوغولدا ایسه « ق ، ک » دیر

آچ + دی + م = آچدیم

آچ + دی + ق = آچدیق

گور + دو + ک = گوردوک

ب - ایکینجی کیشی ته کیلده « ن » چوغولدا ایسه

دورت چشیتلی « نیز ، نوز » اکلردیر .

اوقو + دو + ن = اوقودون

اوقو + دو + نوز = اوقودونوز

یاز + دی + نیز = یازدینیز

اوچونجو کیشی ته کیلده ئوزهل اشارت یوقدور • آما
چوغولدا « ل ر ، لار » بو گوره وی باشاریر •

گور + دو = گوردو

گور + دو + لر = گوردولر

یاز + دی = یازدی

یاز + دی + لار = یازدیلار

۲ - میشلی گنجیمیشده دورت چشیتلی « میش ، موش »

ادبی دبل کرکوک و طوزخورماتو لهجه لری

آل + میش + یم = آلمیشیم

گل + میش + یم = گلیمیشیم

گور + موش + وم = گورموشوم

صور + موش + وم = صورموشوم

کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده بو آکلر اوچونجو

کیشی (ته کیل و چوغول) دا دورت چشیتلی (ب ، و ب)

بیچیمینده قوللانیلیر :

آل + ب + دی = آلبیدی

گل + ب + دی = گلیدیدی

صور + وب + دو = صوروبدو

گور + وب + دو = گوروبدو

بیلدیرمه بیچیمین میشلی تئچمیش ده کیشی طاقیلاری :

۱ - بیرنجی کیشی ته کیلده دورت چشیتلی « یم ، وم » ،
چوغولدا ایسه دورت چشیتلی « یز ، وز » طاقیلاریدیر .

یاز + میش + یم = یازمیشیم

یاز + میش + یز = یازمیشیز

گور + موش + وم = گورموشوم

گور + موش + وز = گورموشوز

گل + میش + یم = گلیمیشیم

گل + میش + یز = گلیمیشیز

دور + موش + وم = دورموشوم

دور + موش + وز = دورموشوز

ب - ایکینجی کیشی ته کیلده دورت چشیتلی « سین ، سون » ،
چوغولدا ایسه دورت چشیتلی « سینیز ، سونوز »

قال + میش + سین = قالیمیشین

صول + موش + سون = صولموشسون

گل + میش + سینیز = گلیمیشسینیز

گور + موش + سونوز = گورموشسونوز

ج - اوچونجو کیشی ته کیلده اشارهت یوقدور ،
چوغولدا ایسه « لر ، لار » اکلریدیر :

گور + موش + لر = گورموشلر

یاز + میش + لار = یازمیشلار

۳ - سوره کلى گنچميشده دورت چشيتلى « يوردو ،
ويوردو »

كر كوك و طوز لهجه لرى

ادبى دبل

ياز + يوردو + ق = يازيوردوق

گور + ويوردو + ك = گورويوردوك

وور + ويوردو + م = وورويوردوم

گل + يوردو + م = گلييوردوم

نوت :

ييلديرمه بيچيمينين سوره كلى گنچميش ده كيشى طاقيلارى
تام اولاراق دىلى گنچميشده كى گيبي دير .

۴ - حكايه بيچيمي « اوزاق گنچميش » ده دورت چشيتلى
« ميشدى ، موشدو » و يا « ميش ايدى ، موش ايدى » .

سئو + ميشدى + م = سئوميشديم

صات + ميشدى + م = صاتميشديم

صور + موشدو + م = صورموشدم

گول + موشدو + م = گولوشدوم

نوت :

ييلديرمه بيچيمينين حكايه « اوزاق گنچميشده » كيشى
طاقيلارى تام اولاراق دىلى گنچميشده كى گيبي دير .

۵ - شیمدیكى « ایندیكى » زمان اكرلى « یور »

گل + یور + وم = گلیوروم

نوت :

بو زمانین کیشی طاقیلاری میشلی گنجیشده اولدوغو
گیبی دیر . آما اوچونجو کیشی چوغولدا « لر ، لار » اولانیر .
کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده ایسه اوچونجو کیشی ته کیلده
دورت چشیتلی « ی ، و » طاقیلاری قوللانلییر .

۶ - کسین گله جکده « آجک ، آجاق » زمان اكرلى :

گور + آجک + سین = گوره جکسین

آل + آجاق + سین = آلا جاقسین

نوت :

۱ - بو زمانین کیشی طاقیلاری ، بیرینجی کیشی ته کیلده
ایکی چشیتلی « یم » چوغولوندا ایسه ایکی چشیتلی « یز » .
۲ - ایکینجی کیشی ته کیلده ایکی چشیتلی « سین »
چوغولدا ایسه ایکی چشیتلی « سینیز »
۳ - اوچونجو کیشی ته کیلده طاقی اولمادیفی حالدا
چوغولوندا (لر ، لار) قوللانلییر .

۷ - کینش زمان « کسین اولمایان گله جک »

« آر ، آر » و ایکی چشیتلی « یر » و ایکی چشیتلی

« ور » .

گول + آر = گوله رسین
 آن + آر = آنارسین
 قال + یر = قالیر سینیز
 اوتور + ور = اوتورور لار
 گوروش + ور = گوروشوروك

نوت :

بو زماندا کیشی طاقیلاری که سین گله جک زماندا اولوغو
 گییی دیر • یالیز بورادا اوچونجو کیشی ته کیلین هیچ بیر اشاره تی
 یوقدور •

۷۲ - فعلین روایت بیچیمی

بوندان ئونجه گوسته ردیگیسز مختلف گنچمیش زمانلارین
 آنلاملاریندا ، ایشین یاپیلما سینی یلدیرون ویا سویله یهن کیشی
 کندیسى ایشین باشاریلیب باشاریلماسینین تانیغی اولوشدور •

ئورنه گین :

گلدیم ، گلیمیشیم

اوقوموشسون ، اوقویوردونوز •••

بو فعللرین جمله ایچینده کی آنلاملاری ، اوزاق و یا یاقین
 گنچمیشده یاپیلیمیش بو ایشلرین اولوشوندان خبر ویره ن
 کیشی ، کندیسى ، کندی گوزو ایله اونلاری گورموشدور •

بونلاردان باشقا دیلمیزده ، فعلین گنجیش زمانین اوله
بیچیملی واردیرکی ، اولاردا ایشین یایلماسی حقیقدا خبر
ویرهن کیشین کندیسی اولایی کندی گوزو ایله گورمه‌میش و
باشقاسیندان دویارق خبر ویریر .

کسین اولمایان و کسینلیگینه اینانلیمان ، بو باشقالاریندن
دویولموشا ، آقتاریلمیشا « روایت » ده نیر . گنجیش زمانین بو
بیچیملی « ایدی و ایش » یاردیمجی فعللین یولو ایله
توره نیر .

تورکیه تورکچه‌سینده ایسه یالینز « ایش » قوللانیلیر .

تورکیه تورکچه‌سینده کرکوک و طوزخورماتو لهجه‌لرینده
گلیش ایش گلیش

تورنه‌کلر :

- ۱ - او بیزیم پنجره‌لریمیزی سیله جکیش .
- ۲ - اوکانین دیدیگینه گوره ، دون آقشام ده‌ورییم حقیقده
آیدین فکرلر آنلادیرمیشین .
- ۳ - او بئم دیدیگیم سوزو دینله‌سیمیش .
- ۴ - یریندهن چابالاماز ، نه‌ودهن چیقماز ، هیچده
چالیشمازیمیش .

۷۳ - گره کلیك بیچیمی

بو فعل بیچیمی ایشین یاییلماسینین ، اولماسینین گره کدیگینی
بیلدیریر .

فعل « ایدی ، ایمیش » یاردیمجی فعللری ایله قوللانیلندا
اونون باشلا نغیجیندا « گرهك » سوزو گلمله لیدیر .

بو بیچیمین اشاره تی

آدبی دیلمیزده :

۱ - اوچونجو کیشی ته کیل و چوغولدا دورت چشیتلی
(« سین ، سون » طاقیلاری

۲ - دیگر قالان کیشیلرده (« آ ، آ » دیر

تورکیه تورکچه سینده :

مصدرلرین صونونا « گره كمك » فعلی آرتیرماقلا ویا

« مهلی ، مالی » طاقیلاری ایله توره نیر .

(بو کتابی اوقومام گرهك « کره کیور ، گره کیرسه »)

گرهك ییرینه « ایجاب ایدر ، لازمدیر » سوزلری ده قوللانیلیر .

۲ - آذری تورکچه سینده بو بیچیمین اشاره تلی :

(« آ ، آ ، یا ، به » دیر .

۴ - کرکوک و طوزخورمانو لهجه لرینده ایسه یالینز بیرنجی

کیشی ته کیلده « ی » اشاره تی قوللانیلیر و دیگر قالان کیشیلرده

ادبی دیلمیزده اولدوغو گیبی دیر .

بو بیچیمده ئونجه فعلین کوکو ، صونرا بیچیم اشاره تی و

داها صونرا کیشی طاقیلاری گلیر . بو بیچیمده زمان اشاره تی

یوقدور ، آ ما آنلام باقیمیندان گله جگی بیلدیریر .

بازماق فعلينين چه كيمله نمهسى

كروش و طوز خورماتو لهجه لىرى	ادبى ديليميز	كيشيلر
		تهكىل
گرهك ياز + ى + م	گرهك يازايم . گرهك يازايم	۱
گرهك ياز + ۱ + سان	گرهك يازايم . گرهك يازايم	۲
گرهك يازايم	گرهك يازايم . گرهك يازايم	۳
		چوغول
گرهك ياز + ۱ + غ	گرهك يازاق . گرهك يازاق	۱
گرهك ياز + ۱ + سينز	گرهك يازايسينز . گرهك يازايسينز	۲
گرهك ياز + سين + لار	گرهك يازايسينلاز . گرهك يازايسينلاز	۳
آذرى تور كچهسى	تور كيه تور كچهسى	كيشيلر
		تهكىل
گرهك ياز + ۱ + م	يازمام گره كير	۱
گرهك ياز + ۱ + سان	يازمان گره كير	۲
گرهك ياز + ۱	يازماسى گره كير	۳
		چوغول
گرهك ياز + ۱ + ق	يازماميميز گره كير	۱
گرهك ياز + ۱ + سينز	يازمانيميز گره كير	۲
گرهك ياز + ۱ + لار	يازمالارى گره كير	۳

• تور نهك •

••• اونون بو تاريخدان صورئا ئولموش اولماسى گره كير •

نوت :

۱ - بو بیجیمین تورکیه تورکچه سینده « ایستهک » آدی ایله ئوزهل برچشیدی واردیر .

بو ایستهک بیجیمین چوق اینجه بیر آنلامی وار بیر ایشین اولماسینی نزاکنله دیله مک ایچین قوللانیلما یا پک آل ویریشلیدیر .

۲ - فعل تابانلارینا « آ » اکی گلیر :

اُک قالینلاردان صورنا « آ » اولور

سه سلی ایله یتن گه وده لردن صورنا « ی »

قایناشتیرما حرفینی آلیر :

(بکله - بکله یه ییم . آنلا - آنلاییم) .

کلمک فعلین چه کیمله نمه سی

تورکیه تورکچه سی	ادبی دیلیمیز	ته کیل
گل + ۵ + ییم	« گله ییم »	گله ییم
گل + ۵ + سین	« گله سین »	گله سین
گل + ۵	« گله »	گلسینر
چوغول		
گل + ۵ ل + ییم	« گله لیم »	گله لیم
گل + ۵ + سینیز	« گله سینیز »	گله سینیز
گل + ۵ + لر	« گله لر »	گلسینلر

۲ - ادبی دیلیمیزده بو بیچیمده اوچونجو کیشی (ته کیل و چوغول) دا « سین » قوللانیلیر .

۴ - یوقاریداکی بیچیم آذری تورکجه سینده یوقدور .

فعلین بو بیچیمینه « ایدی ، ایش » یاردیمجی فعللری ده قاتیلیر . اما گله جگی ده گیل . گنجیشس زمانی یلدیریز « ایدی ، ایش » ایله تورهنن بو بیچیم فعللرده ئونجه فعلین کوکو ، صوزا بیچیم اشاره تی ، داها صوزا یاردیمجی فعل وان صوندا کیشی طاقیلاری گلیر .

چالیشماق فعلی

ادبی دیل	کرکوک لهجه سی	طوز لهجه سی
گرهک چالیشایدیم	گرهک چالیشایدیم .	گرهک چالیشایدیم
گرهک چالیشایدین	گرهک چالیشایدیو	گرهک چالیشایدی
گرهک چالیشایدی	گرهک چالیشایدی	گرهک چالیشایدی
گرهک چالیشایدیق	گرهک چالیشایدیغ	گرهک چالیشایدیغ
گرهک چالیشایدینیز	گرهک چالیشایدیووز	گرهک چالیشایدییز
گرهک چالیشایدیلار	گرهک چالیشایدیلار	گرهک چالیشایدیلار

بو بیچیمین اولومسوزلوق اشاره تی « مه ، ما » دیر و دوغرودان دوغرو یا فعل کوکونه اکلنیر .

گرهک چالیشمایایدیم و یا چالیشمایا ایدیم

فعلین بو بیچیمینده « گرهك » سوزونون بیرینه « کاشکی »
 سوزو قوللانیلسا ایستهك و تأسف مفهومی نو گوجله ندریر .
 (کاشکی یازایدیم ، کاشکی گوره دیدیم ، کاشکی
 گورمه یه دیدیم)

آدیاتمیزدان نوره کله :

ساعت بشه واردی قدحی آتمیالیم می ؟

اول مهوشی آغوشه آلیب یاتمیلیم می ؟

صافی

وظیمیز ، جههوریتیمیز ، بیزدهن ایشس و خدمت
 بکلیور ، هر شیدهن نونجه اونو قورویالیم .
 رفعت یولچو

نوت :

۱ - دیلمیزده « گرهكلیك » بیچیمین « مهلی ، مالی »
 طاقیلاری ایله توره نهن اکینجی بیچیمده واردیر .

• بو ایکی بیچیم آراسیندا آنلام باقیمیندان فرق آزدیر .

۲ - آذری دیل بیلگینلری بو بیچیمه « واجب » آدی
 ویرمیشلر .

۳ - گرهكلیك فعلین بو بیچیمی تورکیه و آذری
 تورکجه سینده ادبی دیلمیز و کرکوک ، طوزخورماتو لهجه لرینده ده
 قوللانیلیر .

۴ - گرهكلیك فعلین بو بیچیمی ایکی تورلودور

۱ - یالین « ساده »

۲ - بیله شیک

۱ - یالین تور :

زمان اکی آلمازسادا آما گله جگی آنلاتیر . ئونجه فعلین کوکو ، صونرا بیچیم اشاره تی و آن صوندا کیشی طاقیلاری گلیر :

گلمک فعلی

ادبی دیلمیز تورکیه تورکچهسی اذری تورکچهسی کرکوک و طوز لهجه لری

گلمه لییم . گلمه لییم	۱ گل + مه لی + بیم . گلمه لییم
گلمه لیسنن . گلمه لیسنن	۲ گل + مه لی + سین . گلمه لیسنن
گلمه لیدیر . گلمه لیدیر	۳ گل + مه لی + دیر . گلمه لیدیر
گلمه لییبک . گلمه لییبک	۱ گل + مه لی + ییز . گلمه لییبک
گلمه لیسینیز . گلمه لیسینیز	۲ گل + مه لی + سینیز . گلمه لیسینیز
گلمه لیدرلر . گلمه لیدرلر	۳ گل + مه لی + دیرلر . گلمه لیدرلر

ادیاتمیزدان ئورنهک :

شیمدیکی حالده عزیز و مقدس وطنیمیز بیزلردن خدمت و بیرلیک ایستتور . بوتون غایه و مقصدلریمیزی اونا ، اونا بالینیز حصر ایتمه لییبک .

رفعت یولچو

۲ - بیله شیک تور :

« ایدی ، ایمیش » یاردیجی فعللری ایله توره نیر .
بونون ایچین گنجیش زمانی آنلاتیر ئونجه فعلین کوکو ، بیچیم اشاره تی ، یاردیجی فعل و آن صوندا کیشی طاقیلاری گلیر :-

گلمه و فعل « ایدی ، یدی »

طوز خورمانو	گر کوک	آزری	تورکجهسی	تورکجه	ادبی دیل	کیشیل
لهجهسی	لهجهسی	تورکجهسی	تورکجهسی	تورکجه	ادبی دیل	کیشیل
گلمه ایدیم	گلمه ایدیم	گلمه ایدیم	گلمه ایدیم	گلمه ایدیم	گلمه ایدیم	۱
گلمه ایدی	گلمه ایدی	گلمه ایدین	گلمه ایدین	گلمه ایدین	گلمه ایدین	۲
گلمه ایدی	گلمه ایدی	گلمه ایدی	گلمه ایدی	گلمه ایدی	گلمه ایدی	۳
گلمه ایدیغ	گلمه ایدیغ	گلمه ایدیک	گلمه ایدیک	گلمه ایدیک	گلمه ایدیک	۴
گلمه ایدییز	گلمه ایدیوز	گلمه ایدییز	گلمه ایدییز	گلمه ایدییز	گلمه ایدییز	۵
گلمه ایدیئر	گلمه ایدیئر	گلمه ایدیئر	گلمه ایدیئر	گلمه ایدیئر	گلمه ایدیئر	۶

چوغول

« گلهك فعل ، ايميش ، بهيش »

	كر كوك و طوز لهجهلى	ادرى تور كچهسى	تور كيه تور كچهسى	ادبى ديل	كيشيلر
	گله ايميشيم	گله ايميشيم	گله ايميشيم	گله ايميشيم	1 نه گيل
	گله ايميشمن	گله ايميشمن	گله ايميشمين	گله ايميشمين	2
	گله ايميش	گله ايميش	گله ايميش	گله ايميش	2
	گله ايميشخ	گله ايميشك	گله ايميشمىز	گله ايميشمىز	1
	گله ايميشمىز	گله ايميشمىز	گله ايميشمىز	گله ايميشمىز	2
	گله ايميشلر	گله ايميشلر	گله ايميشلر	گله ايميشلر	2

چوقول

نوت :

۱ - ديلميزده تره كليك بيچيمي « ار ، آر » طاقيلاري
ابلهده توره نير :

۲ - آرا صيرا عيني طاقيلارا « گئ » دا اكله نير :
(گنچه رگي اولدوم)

۳ - بو بيچيمين اولومسوزلوق اشاره تسي ، دوغرودان
دوغرويا ، فعلين كوكونه اكله نهن « مه ، ما » اكيدير .

گلمه مه ليميشيم ، گلمه مه ليديم

أديياتميزدان نورنهك

بوروركهن حيره تله حيات يولوندا
انيش چيقيشلار دان بن گنچه اولدوم
قوشدوم عمر جيفتين ، اكديم بلالر
بار ويردي صونوندا غم بيچهر اولدوم

رشيد علي داقوقلو

۷۴ - فعلين قوشول « شرط » بيچيمي

بير ايشين ياپيلماسي و يا بير شين اولماسي حقينداكي بير
ديله گي بيلديره ن ، يا خود باشقا بير ايشين ياپيلماسينا كندى
گوسته رديگي ايشله شرط قوشان فعللردير . يعنى بير ايشين
ياپيلماسي باشقا بير ايشين ياپيلماسي ايچين شرط اولور . بو
بيچيم ادبي ديلميز و توركيه توركچه سينده « ديلهك » آنلامى دا
طاثير .

بیچیمین اشاره تلی « سه ، سا » دیر . طاقیلار ایله بیرلیکده
شرط آنلامی ویرهن « اگر » سوزوده فعلدهن ئونجه قوللانیلیر .

دیگر بیچیملرین اشاره تلیرین تهرسینه ، شرط اشاره تلیرین
ثابت قوللانما بیر یوقدور . یعنی بو طاقیلار هم فعل کوکلرینه
همده فعل طاقیلارینا اکلنه بیلیرلر . بو طاقیلارین بیر فعللرین
مختلف زمان و تورلرینده فرقله نیر .

تورنه گین :

گلسم ، یازدیمسا ، اگر یازارسام ، اگر یازسایدیم
بو بیچیمین ایکی چشیدی وار

۱ - یالین « ساده »

۲ - یله شیک

۱ - یالین « ساده »

بو چشیتده ئونجه فعلین کوکو ، صونرا بیچیم اشاره تی آن
صوندا کیشی طاقیلاری گلیر .

بو چشیدین چه کیمله نه سینده ، ادبی دیلیمیز ، تورکیه و
آذری تورکچه سینده هیچ بیر فرق یوقدور ، یالینیز کرکوک و
طوزخورماتو لهجه لرینده آیریمیلیدیر .

گلمک فعلینین چه کیمله نه سی

ادبی دیل ، تورکیه و آذری تورکچه سی کرکوک لهجه سی

گلسم . گلسه غ

گلسه و . گلسه ووز

گلسه . گلسه لر

گلسم . گلسه ک

گلسن . گلسه نیز

گلسه . گلسه لر

طوز خورماتو لهجه سی

گلسم ، گلسه غ
گلسه ی° ، گلسه ییز
گلسه ، گلسه لر

آدیاتمیزدان ئورنه کله :

طوغماسایدی بنی ای کاش ازهلدهن دابه
صالماسایدی تن پر محتیم دنیابه

اسعد نائب

داغلار گبی دردیم واردر چه کیلمهز ،
شیمشک چاقسا ، سیلر آقسا سوکولهز

عبداللطیف بندر اوغلو

بیلاز گنچسه ، گون دولانسا
سنین آدین هیچده ایتمهز

فؤاد چرشچی اوغلو

یوردا اولان سیاسی ، تکنیکی ، اقتصادی ، ادبی و
طوبلومسال اولایلاردان کندیمیزی اوزا ق طوتوش اولورساق ،
اوزهریمزه دوشمن یورته اشلیق بورجونو ئوده میهجه ییز .
یورد غزه ته سی

۲ - بيله شيك

بو چشيتده « ايدى ، ايميش » يارديمجى فعللىرى قوللانيلير . ئونجه فعلين كوكو ، صونزا ييچيم اشاره تى داها صونزا يارديمجى فعل و ان صوندا كيشى طاقيلارى گلير .

« ايدى ، ايميش » ئوزه تله ده قوللانيلير .

بو ييچيمين اولومسوزلوق اشاره تى دوغرودان دوغرويا فعلين كوكونه اكله نهن « مه ، ما » دير ، آرا صيرا بو اكلردهن صونزا « ز » حرفيده آرتيلير .

گلسه يدينيز ، گلسه سه يدين

گلسه يديم	گلسه ييشيم
گلسه يدين	گلسه ييشين
گلسه يدى	گلسه ييش
گلسه يديك	گلسه ييشيك
گلسه يدينيز	گلسه ييشينيز
گلسه يديلر	گلسه ييشلر

كركوك لهجه سى آذرى تور كچه سى طوز خورماتو لهجه سى

گلسه يديم	گلسه يديم	گلسه يديم
گلسه يديو°	گلسه يدين	گلسه يديى°
گلسه يدى	گلسه يدى	گلسه يدى
گلسه يديغ	گلسه يديك	گلسه يديغ
گلسه يديووز	گلسه يدينيز	گلسه يديينيز
گلسه يديلر	گلسه يديلر	گلسه يديلر

۷۵ - سوره كليك « دوام » بيچيمي

بو بيچيم فعل ، ياقين گنجپيشده باشلايب شيمدى ده دوام
ايمه سيني گوسته رير . بو بيچيمين طاقيلارى « مكده ، ماقدا »
دير . كركوك و طوزخورماتو لهجه لرينده « مغده ، ماغدا » دير .
بونلار فعلين كوكونه اكله نير و اوندان صونرا كيشى
طاقيلارى گلير . بو بيچيم زمان آماز .
آما اونون يالين و يايلاه شيك اولماسى اينه ايلگيلى زمان
آنلامى دويولور .

بو بيچيمين ايكي تورو واردير :

۱ - يالين « ساده »

۲ - ييلاه شيك

۱ - يالين :

بو بيچيمده شيمديكى زمان آنلامى دويولور . بوندا ،
نونجه فعلين كوكو ، صونرا بيچيم اشاره تى و آن صوندا كيشى
طاقيلارى گلير .

سوره كليك بيچيمي طاقيلارى باقيميدان ، ادبي ديليميز و
توركيه توركچه سى عيني دير .

آذرى توركچه سيلاه كركوك و طوز لهجه لرى آراسيندا
هيچ بير فرق يوقدور . يالينيز (۱) نجي چوغولدا ، آذريلرده
« ييك » اولدوغو حالده بيزده « ييغ » دير .

گورمک فعلینین چه کیمله نمه سی

ادبی دیل و تورکیه تورکچه سی	آذری تورکچه سی	کرکوک لهجه سی
گور + مکده + بیم	گورمکده بیم	گورمغده بیم
گور + مکده + سین	گورمکده سن	گورمغده سن
گور + مکده + دیر	گورمکده دی	گورمغده دی
گور + مکده + ییز	گورمکده بیک	گورمغده بیغ
گور + مکده + سینیز	گورمکده سیز	گورمغده سیز
گور + مکده + دیرلر	گورمکده دیرلر	گورمغده دیرلر

طوز خورماتو لهجه سی

گور + مغده + بیم	گور + مغده + ییم
گور + مغده + سن	گور + مغده + سین
گور + مغده + دی	گور + مغده + دیر

قازماق فعلینین چه کیمله نمه سی

ادبی دیلیمیز وتورکیه	آذری تورکچه سی	کرکوک و طوز لهجه لری
قاز + ماقد + بیم	قازماقد + یام	قازماغدا + یام
قاز + ماقد + سین	قازماقد + سان	قازماغدا + سان
قاز + ماقد + دیر	قازماقد + دیر	قازماغدا + دی
قاز + ماقد + ییز	قازماقد + بیق	قازماغدا + بیغ
قاز + ماقد + سینیز قازماقد + «سیز» سینیز	قازماقد + سیز	قازماغدا + سیز
قاز + ماقد + دیرلر قازماقد + دیرلر	قازماقد + دیرلر	قازماغدا + دیرلر

نوت :

۱ - بو بیچیمده اولومسوزلوق اشاره تی فعلین کوکونه اکلنهن « مه ، ما » دیر .

۲ - آذری تورکچه سینده ایسه « مه ، ما » بیرینه « ده گیل » سوزو قوللانیلیر .

ادبی دیلیمیز و تورکیه تورکچهسی آذری تورکچهسی
قاز + ما + ماقد + ییم = قازما ماقداییم قازماقداده گیلهم
گور + مه + مکده + ییم = گورمه مکده ییم گورمه مکده ده گیلهم

کوک و طوز لهجه لری

گور + مه + مغده + یهم = گورمه مغده یهم
قاز + ما + ماغدا + یام = قازما ماغدا یام

۲ - بیله شیک :

سوره کلیک بیچیمین بو بیچیمینده « ایدی ، ایش » یاردیمچی فعللری قوللانیلیر .

۱ - بو یاردیمچی فعللردن « ایدی » فعلی هم ایشی گنچمیش زمانا باغلار همده اونا حکایه آنلامی و بریر . بو « ایدی ، ییش » بیچیمینده قوللانیلیر .

چالیشماق فعلینین چه کیمله نمه سی
ادبی دیلیمیز ، تورکیه و آذری تورکچه سی

چالیش + ماقد + ایدی + م = چالیشماقدایدیم
چالیش + ماقد + ایدی + ن = چالیشماقدایدین
چالیش + ماقد + ایدی = چالیشماقدایدی

چالیش + ماقدآ + یدی + ق = چالیشماقدآ یدق
 چالیش + ماقدآ + یدی + نیز = چالیشماقدآ یدینیز
 چالیش + ماقدآ + یدی + لار = چالیشماقدآ یدیلار

طوز خورماتو لهجه سینده	کرکوک لهجه سینده
چالایش + ماقدآ + یدی + م	چالیش + ماقدآ + یدی + م
چالیش + ماقدآ + یدی + ی	چالیش + ماقدآ + یدی + و
چالیش + ماقدآ + یدی	چالیش + ماقدآ + یدی
چالیش + ماقدآ + یدی + غ	چالیش + ماقدآ + یدی + غ
چالیش + ماقدآ + یدی + بیز	چالیش + ماقدآ + یدی + ووز
چالیش + ماقدآ + یدی + لار	چالیش + ماقدآ + یدی + لار

۲ - بو یاردیمچی فعللردهن « ایمیش » ویا « یمیش » فعلی
 گنجیمیش زمانا باغلارکهن اونا روایت انلامی ویریر

« یمیش ، یدی » یاردیمچی فعللری ایله توردهنن بو
 بیچیلر بیر بیرلریندهن فرقلیدیر .

« یمیش » ده ئونجه فعلین کوکو ، صونرا بیچیم اشاره تی
 و صونرا یاردیمچی فعل و آن صوندا کیشی طاقیلاری گلیر .

ادبی دیلیمیز کرکوک و طوز لهجه لری

چالیش + ماقدآ + یمیش + یم	چالیشماقدآ یمیشام
چالیش + ماقدآ + یمیش + سین	چالیشماقدآ یمیشسان
چالیش + ماقدآ + یمیش	چالیشماقدآ یمیش
چالیش + ماقدآ + یمیش + یق	چالیشماقدآ یمیشینگ

چالیش + ماقد + یمیش + سینیز چالیشماغدا یمیشیز
چالیش + ماقد + یمیش + لار چالیشماغدا یمیشلار

نوت

بونون اولو موسوزلوق اشاره تی « مه ، ما » دیر .

کیمی کزده بو اشاره تترین بیرینه « ده گیل » ده قولانیلیر

أ - چالیشماقدایدیم « چالیشماقداه گیلدیم »

ب - چالیشماقدایمیشیم « چالیشماقداه گیلیمیشیم »

۲ - بو بیچیمین اوچونجو بیله شیک چشیدی « ایهسه » و یا

« سه ، سا » طاقیلاری ایله توره نیر . ایش و دهوینیمین « حرکتین »

شرطله دوام ایتمه سینی گوسته ریر و بو طاقیلار فعلین تام -

صونوندا تکرر .

نوت :

۱ - تورکیه تورکچه سینده فعلین بو بیچیمینه « قاتمه رلی

بیله شیک زمان » ده نیلیر .

گله جک ایدیسه

آنلا تیشدیمسا

ب - بو یاردیمجی فعل « ایدی و یا ایمیش » له بیرلیکده ده

قولانیلیر .

چالیشماقدایدیسه

چالیشماقدایدیسه

ج - بو بیچیم آذری تورکچه سینده داها چوق قولانیلیر .

۷۶ - فعلین گنهل بیچیملری

فعلین بیر چوق تورو ، زمان و بیچیملرینده عینی شکلده قوللانیلیر . بونلارا گنهل بیچیم ده نیلیر .

فعلین گنهل بیچیملری دورت چشیتدیر .

۱ - یه ته رلیک

۲ - صورو

۳ - تئزلیک

۴ - سوره رلیک

۱ - به ته رلیک فعلی

ایکی باغیمسیز «مستقل» فعلدهن توره نهن بو فعل یله شیک فعللردهن صایلیر .

فعلین بو بیچیمینه تورکیه دیل بیلگینلری « یه ته رلیک » آذری دیل بیلگینلری ایسه « باجاریق » آدی و یرمیشلردیر .

دیلمیزده بو فعلی توره تمک ایچین سه س او یومونا گوره « آ ، آ ، یه ، یا » اکلریندهن بیرى فعلین کوکونه ارتیریلیر ، اوندان سونرا « یلمک » فعلی قوللانیلیر . زمان و کیشی طاقیلاری ایسه « یلمک » فعلینه اکلنه نیر .

او قو + یا + ییل + دی + م = او قویا ییلدیم « دیلی گنچمیش »

یا ز + یلا + ییل + دی + م = یاز یلا ییلدیم « ایدیگلهن تور »

وور + وشا + ییل + دی = ووروشا ییلدی « قارشیلق تور »

گل + ه + ییل + سه + م = گله ییلسه م « قوشول بیچیمی »

او قو + یا + ییل + یور = او قویا ییلور « شیمه بکی زمان »

قالدير + ا + بيل + ير = قالدير ايلير
أديياتميزدان ئورنه كلر :
«گنیش زُمان»

... اونون دوغماسینی ، بو بوشلوغو دولدورا بيلمه سینی
بیلردان بهری بکلییوردوق .

رفت یولچو

بنده بئر انسانیم

موم ایده بیلیریم

اون پارماغیمی

آیدینلانا بیلیریم

صولومو صاغیمی

عبدالخالق بیاتلی

انسانلیق ایچین شعر یازان پارماقلاریمی

بیرقورو آغاج گیمی قیرا بیلیرسینیز ،

گله جگه باقان گوزلریمین ، برده سینی بیرتاراق ،

ایشیفینی یوق ایده بیلیرسینیز

عبداللطیف بندر اوغلو

سربست چیچک فوقلیا بیلیریز

سربست باشیمیزی قالدیریب یاز گیجه لرینین

بیلدیزلارینا باقا بیلیریز

سربست گوله بیلیریز ،

سربست آغلايا بیلیریز

سربست تورگو سوبلیه بیلیریز

حمزه حمامچی اوغلو

نوت :

۱ - بويچيمين اولومسوزلوق اشاره تي ، آدبي ديليميز ، آذري تورکچه سي ، کرکوک و طوز لهجه لرینده ، دوغرودان دوغرويا « ييل » ياردیجی فعلینه اگله نه ن « مه » اکیدير .

اوقويا ییلمه دیم ، اوقويا ییلدی

۲ - تورکیه تورکچه سینده بو ییچیمین اولومسوزلوق اشاره تی ایکی تورلودور :

۱ - « ییل » یاردیجی فعلی دوشهر و « مهز ، ماز » اشاره تلی « آ ، آ » ییچیم اکلرینه اگله نیر :

گیره ییلیر « گیره مهز » • آچا ییلیر « آچاماز »

گیده ییلیر « گیده مهز » • یانا ییلیر « یاناماز »

۲ - « مه ، ما » اولومسوزلوق اشاره تی بیرنجی فعلین کوکو ایله ییچیم اشاره تی آراسینا گیره ر .

گیره ییلیر « گیرمه یه ییلیر » • آچا ییلیر « آچمایا ییلیر »

گیده ییلیر « گیتمه یه ییلیر » • یانا ییلیر « یانمایا ییلیر »

بو ایکی چشیت آراسیندا بویوک آیریملار واردیر .

بیرنجی ده ، ایشی یاپماق ایسته یه ن کیشم یاپماق ایچین

گوجو یه تمیور •

ایکینجی ده ایسه ، گوجو نه تیرکه ن کندیسی یاپماق

یسته میور •

۲ - صورتو فعلی

بو بیچیم صورتو انلامی طاشیر • صورتو فعلرین زمانلاری ،
تورلری بیچمیلرینده قوللانیلیر • صورتو بیچیمی آلان جمله نین
صونوندا صورتو اشاره تی نونه ملیدیر (؟) •

بو بیچمین اشاره تی دورت چشیتلی « می ، مو » اکلریدیر
بو اشاره تین اکلنندیکلری بیرلر آیریملیدیر « فرقلیدیر » •

۱ - آذری تورکچه سینده و آدبی دیلمیزده بو اکلر
گنهللیکله کیشی طاقیلاریندان صونرا یعنی فعللرین آن صونوندا
گلیر •

۲ - تورکیه تورکچه سینده بو اکلرین بیرلری ، فعللرین
مختلف تورلری ، بیچیملری و کیشیلردهده فرقله نیر •

نوت :

گنیش بیلگیلر الدهه ایتمک ایچین « دیل بیلگیسی - طاهر
بجات گنجان - تورک دیل قورومو یاینلاری ، استانبول
۱۹۷۱ » کتابینا باقینیز « ص ۳۹۹-۳۰۶ » •

۳ - کرکوک و طوزخورماتو لهجه لرینده صورتو اشاره تلی
قوللانیلمیور • یالنیز بو اشاره تلرین بیرینه جمله و یا فعلین صون
هجهسی آزیجیق « اوزون » بیر شکلده سویله نیلیر •

آو داها گلمه دیی !

۳ - تئزلیک فعلی

بو بیچیم ، بیر ایشین چابوجاق یاپیلدیغینی آنلاتیر • فعل
تابانلارینا - او یارینا - گوره - بیر دار سه سلی (« ی ، ی ، و ، و »)

I, i, u, ü
ایله بیرلیکده « ویرمک » فعلی گتیره رهك
یاپیلیر • زمان ، کیشی طاقیلاری ایسه عینی فعله آرتیریلیر •

« ویرمک » فعلی ئوز آنلامینی بیتیره رهك فعله چابوقلوق
آنلامی قاتار •

فعلین کوکو سهسلی ایله بیتهرسه ، ایکی سهسلینی بیر
بیریندهن آیرماق ایچین ، عینی اکلردهن ئونجه « ی » حرفیده
گلمه لیدیر •

ویرمک فعلینن بیرینه کرکوک و طوزخورماتو لهچهلرینده و
آذری تورکچه سینده « تئز » سوزو فعلدهن ئونجه قوللانیلاردی
عینی آنلامی ویریر •

ادبی دیلو تورکیه تورکچه سی کرکوک و طوز لهچهلری
و آذری تورکچه سی

گلی ویریریم = چابوق گلیریم
یازی ویرنیز = چابوق یازینیز
یازی ویردی = چابوق یازدی
اولومسوزلوقو ایسه : (گلی ویرمه دی) (تئز گلمه دی)

أدیباتمیزدان ئورنه کلر :

داها دوغروسو ، اونلاری اولدوغو گیبی تعقیب ایتمه یین ،
اونلارا گوره یورویوب شعر سویله مه ینلرین شعرلری ادبیات
صفه لریندهن دوشورو ویریلدی •

رفت بولجو

چاغیری ویریوردو چوجوقلارا

یہنی دوغان قوشاغا ،

صاریلسینلار گوشه .

عبداللطیف بندر اوغلو

۴ - سورهرلیک فعلی

بو بیچیم فعل « دورماق ، قالماق ، گلمک ، قویماق »
فعللریندن بیرینین یاردیمی ایله یاپیلیر و سورهرلیک آنلامی
طاشیر .

۱ - بونون اشاره تی فعل کوکونه آرتیریلان ایکی چشیتلی
(« آ ، آ ») - (a, e) اکلریدیر .

۲ - فعلین کوکوسه سلی ایله بیتهرسه ، عینی اکلردن
ئونجه « ی » قایناشدیرما حرفی اکله نیر .

باقا دور = باقماقدا دوام ایت

باقا قالماق = باقماقدا دوام ایتمک

اویو یا قالمیش = اویوماسی اوزامیش ، سورموش .

آرایا گلمک ، بکله یه دورماق

بو بیچیم کرکوک و ملوزخورماتو لهجه لرینده چوق آز
قولانیلان بیر فعلدیر .

باقا قالدیم = باخا قالدیم
اویویا قالدیم = یاتا قالدیم

اولومسوزلوغو « ما ، مه » دیر :

اویویا قال + ما + دیم = اویویا قالمادیم
آرایا گل + مه + دیم = آرایا گلمه دیم

۷۷ - فعللرده کیشی طاقیلاری

هر بیر ایش و دهوینیم «حرکت» به لیرلی بیر کیشی طرفیندهن یاپیلیر • کیشی اولمادان هیچ بیر ایش و دهوینیم یاپیلا بیللمز • بوندان دولایی کیشی فعللرین تمه لیدیر •

• فعللرده کیشیلری گوسته رهن نوزهل طاقیلار واردیر •

۱ - بیرنجی و ایکینجی «تهکیل و چوغول» کیشیلرده

بیرنجی کیشی تهکیل :

تمهل اشاره تی «م» حرفیدیر و فعلین بوتون زمان ، تور و بیچیملرینده قوللانیلیر •

• بو طاقی ، زمان و باشقا آکلرین هسیندهن صورنا گلیر •

یاز + دی + م = یازدیم «دیلی گنچیش»

قاج + سا + م = قاجسام «دپلهك قوشول»

گرهك + یاز + ی + م = گرهك یازیم «گرهكلیك»

عینی «م» طاقیسی «بویورما» فعلین بیرنجی کیشی تهکیلینده آشاغیداکی گیبی اولور •

أ - فعل سهسسیزله بیتهرسه ، ایکسی سهسسیزی بیر

بیریندهن آییرماق ایچین ، دورت چشیتلی «یم ، وم»

بیچیمینه چه وریلیر :

يازيم | منطق باقيمندان بيرنجي كيشي كندی
ووروم | كندیسینه بويورماز

ب - اگر فعل سه سلی ایله يتهرسه ، ایکی سه سلینی بیر
بیریندهن آیرماق ایچین « ی » حرفی ده آرتیلاراق دورت چشیتلی
« یم ، یوم » اولور .

أويوروم | منطق باقيمندان بيرنجي كيشي كندی
دینلهيم | كندیسینه بويورماز .

ج - فعلین میثلی گنچمیش ، شیمدیکي ، که سین و
گلهجک زمانلاری سه سیزله يتهر ، بونا گوره ده ایکی
سه سیزی بیر بیریندهن آیرماق ایچین « م » طاقیسیندان ئونجه
آذری تورکچه سینده « آ ، ا » تورکیه تورکچه سینده ایسه دورت
چشیتلی (« ی ، و » - I, i, u, ü) سه سلیلریندهن بیر
اکله نیر .

قاج + میش + یم = قاجیشیم « میثلی گنچمیش زمان »

قاج + یور + وم = قاجیوروم « شیمدیکي زمان »

قاج + اجاق + یم = قاجاجاغیم « کسین گلهجک »

قاج + یر + یم = قاجیریم « گنیش زمان »

د - فعلین گره کلیک و یا ایستهک ییچیمی سه سلی ایله
یتدیگی ایچین عینی « أم ، آم ، یم ، وم » اشاره تدرینه قایناشدیرما
« ی » حرفیده اکله نیر .

گرهك يازا + یم ، يازا + یم ، گله + یم

گله لي + یم .

۲ - بیرنجی کیشی چوغولون تمهل اوگهسی ((ق ، ك)) دیر .

بو طاقی فعلین سهس اوپومونا گوره :

۱ - بو طاقیلار یالین بیچیمده ، فعلین دیلی گنجیش ،
گره کلیک و قوشول بیچیملرینده قوللانیلیر :

یاز + دی + ق = یازدیق

قاز + دی + ق = قازدیق

گل + دی + ك = گلدیك

گرهك + یاز + ا + ق = گرهك یازاق

گرهك + گور + ه + ك = گرهك گورهك

آل + سا + ق = آلساق

گل + سه + ك = گلسهك

ب - فعلین بویورما بیچیمینده ، كوك سهسسزله بیتیرهسه ،
تمهل طاقی یا « آ ، ا » سهسلیریده اكله نیلیر :

تورکیه تورکجهسی	}	گورهك • گور + هك = گورهلیم	ادبی دیل آذری تورکجه
		یازاق • یاز + آق = یازاق	
		آلالیم • آل + آق = آلاق	

کرکوک و طوزخورمانو لهجهلری

گور + هغ = گورهغ

یاز + آغ = یازاغ

آل + آغ = آلاغ

كوك سەسلى ايله يتەرسە عىنى «أ، آ» يا قايناشدیرما
«ي» حرفى دە اكلە نیر

دینلە + یەك = دینلە یەك : ادبى دیلمیز و آذرى تور كچهسى

دینلە + یه لیم = دینلە یه لیم : تور كیه تور كچهسى

دینلە + یه غ = دینلە یه غ : كركوك و طوز خورماتو لهجه لری

ج - فعللرین میشلی گنجیش ، شیمیدیكى ، كسین گله جك

و گنیش زمانلاریندا « یز ، وز » اولور .

بیز باز + میش + یز = ییز یاز میشین « میشلی گنجیش »

بیز قاچ + یور + وز = ییز قاچیوروز « شیمیدیكى زمان »

بیز گل + أجك + یز = ییز گله جگیز « كسین گله جك »

بیز گل + یر + یز = ییز گلیریز « گنیش زمان »

د - فعلین گره كلیك و یا ایستەك بیچمی سەسلى ایلە

بیتدیكى ایچین ، ایكى سەسلى حرفى بیر بیریندەن آیرماقدان

أوتورو « ی » حرفى آرتیریلیر .

گل + مهلى + ی + یز = گلە لیز

دور + مالی + ی + یز = دور مالییز .

۳ - ایکینجی کیشی تەکیل ایچین قوللانیلان تمهل طاقى «ن»

حرفیدیر .

۱ - بو حرف یالین بیچیمده ، فعلین دیلی گنجیش ، دیلەك

و قوشولوندا قوللانیلیر .

دیلی گنچمیش } قال + دی + ن = قالدین
 گل + دی + ن = گلدین

دیلەك قوڭمول } قال + سا + ن = قالسان
 گل + سه + ن = گلسهن

ب- عینی طاقی فعلین میشلی گنچمیش ، شیمیدیکی زمان ،
 کنسین گلهجک ، گنیش زمان و گره کلیک - ایستهک تور و
 بیچیلرینده عینی تمهل طاقی « سین ، سون » اچه ویریلیر :

گل + میش + سین = گلمیمشین « میشلی گنچمیش »

گل + یور + سون = گلیورسون « شیمیدیکی زمان »

گل + أجك + سین = گلهجکسین « کسین گلهجک »

گل + یر + سین = گلیرسین « گنیش زمان »

یاز + مالی + سین = یازمالیسین « گره کلیک - ایستهک »

گرهك + یاز + ا + سین = گرهك یازاسین « = = »

۴ - ایکینجی کیشی چوغول ایچین قوللانیلان تمهل طاقی (ز)

حرفیدیر . بو حرف فعل کوکلرینین سهس ایومونا گوره سو

چشیتلره بولونور : -

ا - فعلین دیلی گنچمیش و دیلهك - قوشول بیچیمینده

« ز » حرفیندهن تونجه دورت چشیتلی « فی ، نو » آکلریده

آرتیریلیر :

صور + دو + نو + ز = صوردونوز «دیلی گنجیش»

آل + ساسا + نی + ز = آلسانیز «دیلهك قوشول»

ب - فعللرین ایکنجی کیشی چوغول بویورما فعلی

سه سسیزله بیتهرسه «ن» حرفیندهن ئونجه دورت چشیتلی

(«ی ، و» - I, i, u, ü حرفلری آرتیریلیر .

گل + ی + ن = گلین

قاز + ی + ن = قازین

گور + و + ن = گورون

قوش + و + ن = قوشون

ج - فعللرین ایکنجی کیشی چوغول بویورما فعلی

سه سلی ایله بیتهرسه ، ایکی سه سلینی بیر بیریندهن آیرماق

ایچین دورت چشیتلی («ی ، و» - I, i, u, ü طاقیلارین

باشلانغیچنا «ی» حرفیده آرتیریلیر :

قور + و + ی + ن = قورویون

دینله (ی +) + ی + ن = قورویون

د - فعللرین میثلی گنجیش ، شیمدیکی زمان ، کسین

گله جک ، گنیش زمان و گره کلیک - ایستهك تور و بیچیلرینده

دورت چشیتلی «سینیز ، سونوز» قوللانیلیر :

چالیش + میث + سینیز = چالیشمیثسینیز «میثلی گنجیش»

گور + وور + سونوز = گورویورسونوز «شیمدیکی زمان»

دو گوش + اچک + سینیز = دو گوشه جکسینیز «کسین گله جک»

يان + ير + سينيز = يانير سينيز «گنيش زمان»

گل + مهلی + سينيز = گلمه لیسینيز

گرهك + گل + ه + سينيز = گرهك گله سینيز گره گلیك ایستهك

ه - اوچونجو کیشی ته کیل

ا - شیمیدیکي زمانين اوچونجو کیشی ته کیلینده کیشی
مناقیسی اولماز .

يازیور ، گلییور .

آما کرکوک و طوزخورماتو لهچه لرینده

دورت چشیتلی « ی ، و » طاقیلاری قولانیلیر :

يازیری ، گلیری ، وورورو ، گورورو

ب - اوچونجو کیشی ته کیل بویورما فعلینده ، دورت
چشیتلی « سین ، سون » طاقیلاریندان یارارلانیلیر .

چوغولدا ایسه « لر ، لار » طاقیلاریدا آرتیریلیر :

سئو + سین = سئوسین + لر = سئوسینلر

ياز + سین = یازسین + لار = یازسینلار

صور + سون = صورسون + لار = صورسونلار

د - اوچونجو کیشی چوغولدا ایسه ، اوچونجو کیشی
ته کیله « لر ، لار » دا اکلە نیلیر .

گلدی + لر = گلدیلر «دیلی گنچمیش»

گلمیش + لر = گلمیشلر « میشلی . گنچمیش »

يازاجاق + لار = یازاجاقلار « گلهجک زمان »

ایلهملیکلردن قورولان ایکیلهمه

۱ - عینی ایلهملیکدن قورولان ایکیلهمهلره نورهکلر

صاچما - صاچما سوزلر

بورما - بورما ایلیکلر

۲ - آیری ایلهملیکلردن قورولان ایکیلهمه :

آیری کوك ویا گهودهلردن تورهتیلن ایلهملیک

بیچیمیندهکی ایکیلهملر ده واردیر :

أوقوما - یازما بیلهنلر

آراما - تاراما سوزلر

باریش - گوروش

بیتهك - توكه نملك «بیتمغ-توكه نملك - کر کوك

و طوز لهچهلری»

۳ - عینی ایلهمدن تورهتیلیمیش صفتدن قورولان

ایکیلهمه .

شاشقین - شاشقین قادینلار

قیریق - قیریق گوزگولر

۴ - آیری ایلهملردن تورهتیلیمیش صفتدن قورولان

ایکیلهمه

آچیق - صاچیق تابلولار

دهلیك - دهلیك دووار

۵ - چهکیملی ایلهملردن قورولان ایکیلهمه

عینی چهکیملی ایلهملردن قورولان ایکیلهمه : -

أ - عینی کوك ویا گهودهدهن تورهتیلهرهك هرتورکیشی

قاورامينا گوره چه کيمه گيره ن فعللردهن قورولان ايکيله مه لرین
بعضيلری :

۳ نجو کيشی چه کيمينه گوره

قوشدو — قوشدو دوشدو

آغلادی — آغلادی بايیلدی

صوردو — صوردو آنلادی

ب — آیری چه کيملی ایله ملردهن قورولان ايکيله مه
آیری کوک ویا گه وده لردهن توره تيلمیش چه کيملی فعللردهن ده
ايکيله مه لر قورولا بيلیر .

دوشوندو — طاشیندی بیر قرار ویرمه دی

آرادى — تارادى بولدو

۶ — چه کيملی ایله مه بیرليکده اولاجدان قورولان ايکيله مه
چه کيملی ایله مه بیرليکده چوق دفعه « آ ، ا ، يادا » « ی » اکثريله
توره تیلن اولچلار قوللانيلراق ايکيله مه قورولا بيلیر . بونلارین
دا بیر قسمی عینی فعلدهن ، بیر قسمی ده آیری فعلدهن توره تيلیر .
عینی چه کيملی فعلله بیرليکده اولاجدان قورولان ايکيله مه :

بيله — بيلیر

دورا — دورسون

وورا — وورسون

ویری — ویرسین

۷ — یاردیمجی فعللره قورولان ايکيله مه

بو ايکيله مه لر « ایتک ، اولماق ، ایله مک » یاردیمجی
فعللرله بیرليکده قوللانيلیر

پارچا - پارچا ایتمک «ایتمگ - کرکوک و طوز لهچهلری»
دیدیک - دیدیک ایتمک
قاش - گوز ایتمک
مور - مور اولماق

۸ - فعللردن ایکیله مه تورلو بیچیملرده قورولور

گیتدی - گیتدی دوردو

بویور - بویور

اولدو - اولاجاق

اورطالیق آغاردی - آغارمادی

یه رسه - یه ر •

۷۸ - اولاچلار = باغ - ایله ملر = فعلی باغلامالار

اولاچ ، حرکت حالی آنلاتان فعل شکیللری دیر بونلارا باغ
- فعللر ده ده نیر •

اولاچلار جمله ده ایکی جمله جیگی بیر بیرینه باغلا دیقلاری
ایچین باغلاچ ، اوته یاندان دا ئوزنه «فاعل» نسنه «مفعول به»
و تومله چ «مفعول» آلدیقلاری ایچین فعل اولان
سوزجو کلر دیر •

اولاچلار ، حرکتلری آنلاتدیقلاری ایچین ، آد گبی
قوللانیلماز آد چه کیم و ایشله تمه آکلرینی آلمازلار • بیر باقیمدان
اولاچلارا چه کیمله تمه یه ن فعل شکیللری ده دیه بیلیریز •

آذری دیل ییگینلری بونلارا « فعلی باغلاما » تورکیه
دیل ییگینلری ایسه اولاج آدی ویرمیشلر .

دیلیمیزده کی اولچلار یاپیلیشلارینا گوره ایکی چشیتدیر :

۱ - نوزهل اکلرله ایله م کوك و گه وده لریندهن توریه نلر

۲ - باشقا اَك و ایلگه چلرله « آداتلارلا » آد - ایله ملردهن

« مصدر » دهن و به لیرتمه اورتاچلاریندان « صفت - فعل »

لریندهن اولچ گوره وینه گیره نلر .

نوزهل اکلرله توریه ن اولچلار :

- دورت چشیتلی « یپ ، وپ » ویا « ییپ ، یوپ »

فعلین کوكو سه سسیزله بیتیورسا « یپ ، وپ » ، سه سلی

ایله بیتیورسا « ییپ ، یوپ » قوللانیلیر .

آدی دیلیمیزده آن فاضلا دورت چشیتلی « یپ ، وپ » ،

ییپ ، یوب » قوللانیلیر ، یعنی « پ » حرفی « ب » یه چه وریلیر .

ادبیاتمیزدان نوره کلر :

اگرچه زولفونه دام بلا دیمیش غافل

بو دامه کیم کی گیب دوشمه دی ، بلایه دوشهر .

نسیمی

کیمه کیم دردیمی اظهار قیلدیم ایستیوپ درمان

نوزومدهن هم بهتر بیر درده اونو مبتلا نوردوم

فضولی

کندی ایمله یاره کنسیب ویردیگیم قلم

فتوای خون ناحقیمی یازدی ابتدا

نورس عبدالرزاق

جاه و ماله آلدانیب دوشمه فلاکت دامینه

صافی ، حجی عبدالله

ایلکیندهن بوستومو آیر گیده ریم

حسابی ویربرده کوچوپ بیته ریم

اسعد نائب

هر ادبیاتچی طولوموندا اولوپ بیته نرله ایلگیله نمه لیدیر .
عبداللطیف بندر اوغلو

یوللار کی بیللار گیبی دیزلیب گیتمه ده دیر

نسرین اربیل

نوت :

۱ - بو اولاج ، میشلی گنجیشین ایکنجی و اوچونجو
کیشلری ایله قاریش دیر یلما مالیدیر .

۲ - میشلی گنجیشین ایکنجی کیشیسینده کرکوک و
طوز لهجه لرینده کیشی طاقیسی وار . حالبوکی اولاجلاردا
یوقدور .

أوزوجین چوخ یانیسان
گاهدا بیر خلقه ده یان = فعل

عبداللطیف بندر اوغلو

نه گلیب گندیسه ن ؟ « اولاج »

۳ - اوچونجو کیشی ته کیلده ، کیشی طاقیسی یوقدور ،
بونون ایچین ده اولچلار عینی شکلده اولور .

شاعیریمز رشید علی داقوقلونون شعرلیندهن آیینیش بو
نورنه کلره دقت ایده لیم :

۱ - ییزی سئوهن مللتلرین

گلیب گیتسه م ایلرینه

۲ - بلا درده

قاریشیب بلا درده

بو بیتلرده « قاریشیب » فعلینین اوچونجو کیشی « میشلی
گنجمیش » اولماسی به لیدیر . جمله ده بوندان آیری بیر فعل
یوقدور و بو دا جمله نین تمهل فعلیدیر .

آما « گلیب » سوزو اولچدیر . . چونکو جمله ده تمهل
فعل « گیتسه م » دیر . « گلیب » ایسه اونا حاضر لیقدر .

۴ - اولچلار ، کیشی وزمان اکلری آلمادیقلاری حالده ،
اولومسوزلوق اشاره تی ده آلمازلار .

شنلیگه قاتیلیب قاتیلما مقدا سربستسینیز .

کتابی آلیب آلمامادیغی به للی ده گیلدیر .

- « آرەك ، آراق ، یەرەك ، یاراق » - (دوروم اولچلاری)

فعل تابانلارینا اویوما گوره « آرەك ، آراق » آکی گلیر .
قایناشدیرما حرفی « ی » آلینجا « یەرەك ، یاراق » دا
قوللائیلیر .

بو اكر ايش وحرکتين ناصل ياپيلديغينى و دورومونو
ييلديرير و بونلارا « دوروم اولاجلارى » ده تيلير .
(انسان ، دنيايا ، آغلایارق گلير ، اينله يهرهك گيدهر ،
گوله رهك ياشامالدير) .

أديياتميزدان ئورنهكلر :

آلاتي اولان ياي و طوخماغى باغچانين بير كوشه سينه
براقارق تيدير .

بشير غزه تهسى

تكليچى شركت نهدير ؟ ناصل چاليشير و ناصل ئروت طوبلار ؟
ناصل اگمه نليك قازاناراق امهك سومورور .

يورد غزه تهسى

اوبناماقدا اولدوغو طاوانين زارلارنى ماسا اوزهرينه
براقارق اوطوردوغو قولتوغونا ياسلاندى ، گولومسه يه گولومسه يه
باشينى يوقارى قالديراراق ، گوردونهو ناصل سنين ده بنا ايشين
دوشدو ؟ ديدى

اسعد نائب

ان نهايت « آفاق » دا ، بو يوكسك غايه لرى هدف اتخاذا
ايدمهك ، وطنپرورلرين و معارف سيوهلرلرين معاونت و يارديميندا
داياناراق ميدان انتشارا آتيلدى .

رفت يولچو

« ینجه ، ینجا ، ونجه ، ونجا »

۱ - زمان وزمان ئولچوسونو بیلدیرهن اولاچلار توردهتن بو اکلر ، سهسلی ایله بیتن فعل تابانلارینا گلینجه قایناشدیرما اولان « ی » حرفینی آلیر

سویله « ینجه » = سویله ینجه

آنلا (ینجا) = آنلا ینجا

قورو « یونجا » = قورو یونجا

۲ - بونلار « یا » ایله ده قوللانلییر ، أما بو حالدا اولاچدان صورنا « دهك ، ده کین ، قدهر » سوزلریندهن بیرى گلمه لیئر .

(أونو یورول + ونجایا + ده کین بکله دی)

أونو یورولوونجایا ده کین بکله دی

ایشلریم بیتینجه یه قدهر بورادا قالا جاغیم

أدیباتمیزدان ئورنه کلر :

گونش باتینجا ،

تولگه سی ئولدو ،

طوزلو شالی

بیر بایراق گیبی اسه قالدی

عبداللطیف بندر اوغلو

قیرق بیل ئونجه

بیلر بو کولوردو

الله ده گیل ، انسانلارا طایینجا

اما بینهده قیرق ییل ئونجه
شهاب آدلی بیر یگیت واردی شهریمده

شفق سوکونجه

ئوز تارلا سیندا چالیشیردی بالنیز
تا گون باتینجا .

ابراهیم دافوقی

قیز شو فورون سوزلرینی دویونجا ، بیردهن بیر یو وارلاق
طاش قالدیر اراق نیشان آلدی .

حمزه حمامجی اوغلو

« ر ، مهز ، ماز »

بونلاردان گنیش زمانی گوستهره ن اوچونجو ته کیسل
کیشیلرین اولوملو و اولومسوزلاری آرت آردا قوللانیلاراق داها
په کیشیک بیر آرتچیل اولاج یاپیلیر .

ایکی فعلدهن توره نه ن بو اولاج بیرینجی فعلین صونونا
سهس اویومونا گوره « آر ، یر ، ر » اکلریندهن بیر ی اولانیر .
ایکینجی فعلین صونونا ایسه ، ینه سهس اویارینا گوره « مهز ،
ماز » اکلریندهن بیر ی اولانیر .

بو اولچلار بیر ایشین یاپلیپ بیتدیگی آندا ، ایکینجی
ایشین باشلانماسینی بیلدیریر .

• اوتورور اوتورماز یازی یا باشلاری

زبل چالار چالماز صنیفا قوشدو

دورور دورماز اونو گوردو

گلیر گلمهز بایلدی

قوقویو آلیز آلماز آیلدی

آدیاتسوزدان تورنه کلمه :

بیر گون غزه تهر ، ناظمین حدود آشیب تورکیه یه تلدیگینی

وتلیر کلمهز توقیف ایدیلره که حبسه آیلدیغینی و بر دیلر .

صدقی اربیلی

« آلی ، آلی ، یه لی ، یالی ، یالی » — (باشلاما اولاجی)

اکله ندیکلری فعل کوکلرینین سهس او بومونا گورمه

ده گیشیر و بونلارا باشلاما اولچلاری ده نیلیر .

نوت :

۱ — تورکیه تورکچه سینده

(ایشه باشلا یالی) باشلا یالی بهری ، باشلا یالیدان

بهری) گیجه گوندوز چالیشیور)

۲ — آدی دیلیمیزده ایسه

(ایشه باشلا یاندان بهری گیجه گوندوز چالیشیور)

یچیمینده قولانیلیر .

۳ - باشلادی باشلايالی ، گیتدیم گیده لی ، گلدیک گله لی
••• بیچیلری ده بیر چشیت باشلاما اولاجیدیر ،
اولاین سوروپ گیتدیگینی آنلاتیر .

« دیكچه ، ديقچا ، دوکچه ، دوقیچا »

اکله ندیکلری فعل کوکلرین سس او یومونا گوره دورت
چشیتده قوللانیلان بو اکلر ، زمان ، دوروم ، سوره کلک
یلدیره ن اولاجلار توره تیر .

آدیاتمیزدان ئورنه کلر :

ای فضولی بیز اولار یاندیقچا نوبت بکلهریز

فضولی

گلدیکچه تون تونده ن کوتو

آرتار بنیم مجاده له م

عبداللطیف بندر اوغلو

••• اوكسوردوکچه ، گوزلری یومرولویور ، دوداقلاری

تیتربوردو .

سنان سعید

بو یله اولدوقچا اودا صنیر لانیوردو .

« مهده ن ، مادان »

بو اکلره توره نه ن اولاجلار اولومسوزلوق آنلامی
طاشیماقدان باشقا ، زمان و دوروم آنلامینی دا به لیرتیر .

ياغمادان گورولدهمه

أدياتميزدان ئورنه كلر :

فقط بو آجی تجربه یی پاشایان خلق كتله لريميز ، ويريلهن
سبيلری کافی گورمه ییب ، فلاکتین حقیقی سبیلرینی آراشدیرمایا
باشلادیلار چونکو ، گرچك سبیلر بولونمادان و حقیقی صورملار
تشیت ابدیلمه دهن ، یه نیلگی نین اثرلرینی یوق ایتمک ، صهیونیزم
ایله امپریالیزما ضربه ایندرمک و بویلجه ظفره گیده ن یولو بولماق
امکانسیزدیر .

یورد غزه ته سی

بابا هیچ فرصتی قاچیرمادان ، اوغلونو یانینا چاغیردی

رفت یولجو

گورگور بابا بیر چاغری ویر دورمادان

آل قلمی محکمه یی قورمادان

یاز دردیمی صورولارین صورمادان

عبداللطیف بندر اوغلو

بو ملت بکلهدی اوصانمادان ، مجاده لده ن گمری قالمادان ،

گیجه لری اویومادان .

حمزه حمامچی اوغلو

گيچدی دولاندى گونلر ، گورمهدهن سندنه فايدا

محمد قصاب اوغلو

« آنده ، آندا ، يهنده ، ياندا »

فعلين كوگو سه سيزله بيتيورسا ، « آنده ، آندا »
سه سلى ايله بيتيورسا ، « يهنده ، ياندا » قوللانيلير . بو
اكرين يارديسى ايله تورهن اولچلار ، فعلين زمان و دورومونو
به ليرتير .

قارتال بابا بيزيم نلدهن گنجهنده
انسان قدرى بيله نلرى سنجهنده
سنين نفتلى بولاغيندان ايجهنده
بيزده گيديپ اوندان صوبو ايچمرديك
داغ طاشلارى يورولمادان گنچمرديك

عبداللطيف بندر اوغلو

بو شعرده كى « گنجه نده ، سنجهنده ، ايجهنده » اولچلارى
تمهل فعل اولان « ايچر و گنچمرديك » فعللرين ياييلديغى زمانى
آنلاتير .

آديياتميزدان تورنه كلر :

طوزخورماتو صباح گوزون اچاندا ،

نور اوراغى قارانليغى بيجهنده ،

يشيل قوۋ لار نوته نوته اچاندا ،

طوزخورماتو گون بوخودان فاخاندا

« مرسى على » اوزه ريننه ن باخاندا

آلتون سئلر گوموش صوبا آخاندا

حسين على مبارک

تون صاریدا سورو چولدهن گلنده

قویون قوزو مهله شوین تولهنده

غریب عاشق عشق صداسین چالاندا

نغمه‌لر یارادیر تئل نازلی نازلی

رضا چولاق اوغلو

دورت چشیتلی « میش ایکن ، مویش ایکن » و « کهن »

بو اکرله توره‌نه‌ن اولاجار ، زمان و دوروم آنلامی بیلدیریر

« کهن » (ایکن) بیجیمیندهده قولانیلیر .

أدیاتمیزدان تورنه‌کلر :

هر سوزو دینلرکهن ایتمه‌سین غفلت

سویله‌مک ایسته‌رکهن ایله‌سین دقت

حسن گوره‌م

بینلرجه شهر اولوشکهن آباد

فلک اوغلو

بیر آقشام وقتی بولوطلار آغلارکهن

ویردیم سنوگیمیزی فرارسیز روزگار

عبداللطیف بندر اوغلو

سحر وقتی قالقارکهن

تول چیچکله باقارکهن

تونش توتده تتزه‌رکهن

قاسم مهدی بابا اوغلو

صوبو آيب ايچهرکهن اللرى تيرهدى

حمزه حمامچى اوغلو

« ديكده ، ديقدا ، دوکده ، دووقدا »

بو اکرلرین یاردیمی ایله زمان آنلامی بیلدیرهن اولاچلار
توره نیر .

ادبیاتمیزدان تورنه کله :

حیرت ای بت صورته تین گوردوکه لال ایلمنى ،
صورتی حالیم گورهن ، صورت خیال ایلمنى .
هر سوزوم بیر بهلواندیر کیم بولوب تاییدی حق
عزم قیلدیقدا طوتار تسخیر ایله بحر بری

فضولی

جهانا تلدیکده درد موجود ایلمش
تان ویروپ آماقدا بیر موعده ایلمش

خیرالله کاظم

اولدوقدا حسن مطلق بیرایه بخش حکمت

قابل محی الدین

« دینعی ، دوغو ، دیگی ، دوگو »

بو اکرله تورهنن اولاچلاردان صورنا « ایچین » سوزو
گلیرسه ، نهده نلیک « سبب » اولاجی اولور .

« گیبی ، قدهر » سوزلریندهن بیرى گلیرسه
قارشیلادیرما مقایسه « ئولچوملهمه اولاچلاری » توره نیر .
اوکان باشاری گوستهردیگی ایچین ، آرماغان آلدی

عراق ده وریسی ، « دیش ایشلرده اولدغو گیبی ، ایچ
ایشلرده ده ده وریسجی اولدوغونو گوسته ریور .

بو اکلردهن صونرا « دهن ، دان » اکلری ده گلیر و اوندان
صونرا « دولایی » سوزو گلیرسه نه ده نلیک آنلامی ویره ن
اولاچلار توره نیر .
اوکان قهرمانلیق گوستهردیگیندهن دولایی آرماغان
آلدی

آدیاتمیزدان ئورنه کلر :

آرماغان ویردیم « فاشستلرین »

ئولدوردوتو

بوغدوغو

طوتوقلادیفی

انسانلارا

عبداللطیف بندر اوغلو

بو اکسیکلیگی قورولدوغوندان بهری دویان تورکمن کولتور
مدیرلیگی ...

فاضل بیات اوغلو

« مەسینە ، ماسینا »

بو اكلره زمان آنلامی بیلدیرهن اولچلار توره نیر .
و اوللاردان صورنا زمان آنلامی بیلدیرهن « قدر ، دهك ،
دهكین » سوزلریندهن بیرى گلیر :

(اوقوللارین آچیلما سینا قدر « دهك ، دهكین » بورادا
قالا جاغیم .)

بو اكلره « دن ، دان » اكلریندهن بیرى ده اولان اراق
زمان بیلدیرهن اولچلار توره دیر . و اوللاردان صورنا
« صورنا » سوزونون گلمه سی گره کلیدیر .

(اوقوللارین آچیلما سیندان صورنا بن بغدادا گلدیم .)
أدیاتمیزدان نورهك :

یاوروم بیزار بشیکدن مزارا دهك یورد اوغروندا چالشمایی
کندیمیزه بیر بورج بیلەن بیر ملتیز .

طالب عبداللهدرویش

« آن ، آن ، یەن ، یان »

فعل کوکلرینه اكله نهرهك ایکنجی ایشین باشلاندىغى زمان
بیرینجی ایشین بیتمه سینى بیلدیریر . و « گیبى » سوزو ایله
بیرلیکده قوللانیلیر .

بن اونو گورهن گیبى تانیدیم

« آندەن ، آندان ، يەندەن ، ياندان »

بو اكرله توره نەن اولچلار ، بير ايشين گنجيشده باشلاندىغى زمانى بيلديرىر و ئوزەللىكلە « بەرى ، سونرا » سوزلىندەن بيرى ايله قوللانيلير .
نورھان يونيۋېرسىتەيى يېتيرەندەن بەرى بو گورەودە چاليشيور .

اولچلاردان قورولان ايكيلەمەلر

اولچلار ، فعل كوك ويا گەودەلر يندەن توره تلمش فعل صويلو سوزجوكلردير .

اولچلار ين اولومسوزلارى ، ايدىلگەن ، ايتدركەن ، ايشدەش بيجىملرى دە ايكيلەمەلردە قوللانيلير .

۱ - عىنى اولچدان قورولان ايكيلەمە :

أ - عىنى فعل كوكوندىن ويا گەودەسىندەن « أ ، آ » اكريله توره تىلمش اولچلار ين يىنەلەمەسىلە قورولان ايكلەمەلر چوق ايشلەكدير .

بونلار ين اولومسوزلارى دا ياپىلا بيلير .

گورە - گورە ئوگرەنىك « ئوگرەنىغ - كركوك و طوز لەچەلرى »

قوشا - قوشا گىتمك « گىتمغ - كركوك و طوز لەچەلرى »
ستوينە - ستوينە چالاشماق « چالاشماغ كركوك و طوز لەچەلرى »

اولومسوزلونغو : -

گورمه یه - گورمه یه کور اولماق « اولماغ - کرکوکو
طوز لهجه لری » -

قوشمایا - قوشمایا گهری قالماق « قالماغ - کرکوکو
طوز لهجه لری » -

ب - عینی فعل کوکوندهن ویا گه وده سیندهن دورت
چشیتلی « ایب ، اوب » بیزده و آذریلرده . اما تورکیسه
تورکچه سینده دورت چشیتلی « ایب ، اوپ » قوللانیلیر .

قالقیب - قالقیب اویناماق « اویناماغ - کرکوکو طوز »
دونوب - دونوب اوقوماق « اوقوماغ - کرکوکو طوز »
دوشوب - دوشوب قالقماق « قاخماغ - کرکوکو طوز »
دهلیب - دهلیب اویماق « اویماغ - کرکوکو طوز »

۲ - آیری اولچلاردان قورولان ایکیله مه :

ا - آیری فعل کوک ویا گه وده لریندهن قورولان اولاج
بیچیمینده کی ایکیله مه لرده به لیرته چ « ظرف » گوره وینسده
قوللانیلیر :

دوشه - قالقا یورومک « یورومغ - کرکوکو طوز
لهجه لری »

دالا - چیقا ایله رله مک « ایله رله مغ - کرکوکو طوز
لهجه لری »

ب - آیری فعل کوک ویا گه وده لریندهن بیزده و آذریلرده
دورت تورلو « ایب ، اوب » اکریله قورولانلار . تورکیسه
تورکچه سینده « ایب ، اوپ » بیچیمینده قوللانیلیر .

گیدیب - گلیب اویناماق « اویناماغ - کرکوکو طوز
لهچهلری »

چالیب - چیریب یاشاماق « یاشاماغ - کرکوکو طوز
لهچهلری » •

صوروب - صوروشدوروب آنلاماق « آنلاماغ - کرکوکو
طوز لهچهلری »

نوت :

۱ - ایکیلهمهلرین پک چوغو یایی باقیمیندان ایلهم
کوکوندهن قورولور •

۲ - ایلهم کسوک ویا گهوده سیندن توره تیلیمیش
ایکیلهمهلرین ئونه ملی بیر بولوگو اولاج بیچیمینده دیر •

۷۹ - به لیرته چلر « ظرفلر »

بیر صفتین ، بیر فعلین ویا کنندی جنسیندهن بیر
سوزو جوگون آنلامینی ، هر هانگی بیر یوندهن تماملامایسا
یارایان سوزجوکلره به لیرته چ « ظرف » دنیلیر •

نوت : (۱)

تورکیه دیل بیلگینلری ظرفلری گوره ولری باقیمندان
آلتی بولومه آیرمیشلار :

۱ - زمان به لیرته چلری

۲ - یئر ، یون به لیرته چلری

۳ - دوروم به لیرته چلری

۴ - آزلیق - چوقلوق به لیرته چلری

۵ - صورو بەلیرتە چلری

۶ - قوشول بەلیرتە چلری

۱ - زمان بەلیرتە چلرینی یاییلیشسارلرنا گوره ده (۵)
بئش چشیدە بولوشلر

۱ - یالین ۲ - توره میش ۳ - بیله شیک ۴ - اوبه کله شمش
۵ - ده بیسم

۲ - یئر ، یون بەلیرتە چلرینی ، ایکی به بولوشلر

۱ - یئر ، یون ۲ - اوبه کله شمش یئر ، یون

۲ - دوروم بەلیرتە چلرینی قوللانیشلارلرنا گوره (۱۴)
چشیدە آیرمیشلار .

۱ - نیتەلەمە ۲ - گوستەرمە و تانیتما ۳ - کسینلیک
۴ - دیلەك ۵ - اومونما ۶ - شپه ۷ - یینه لەمە آنلاملی
۸ - یانیت ۹ - جه ، جه سینە یاییلی سوزجوکلر ۱۰ - مه سینە ،
مه یه یاییلی سوزجوکلر ۱۱ - آرتیق ۱۲ قوشول ، اگەر
۱۳ - نەدن « سبب » آنلامی ۱۴ - اوله شتیرمه بەلیرتە چلری .

۴ - آزلیق چوقلوق بەلیرتە چلرینی ده قوللانیشلارلرنا گوره
ایکی به آیرمیشلار :

۱ - اولچوملەمە ۲ - آشیریلیق بەلیرتە چلری

اولچوملەمە بەلیرتە جینی : -

۱ - آشیتلیک ۲ - اوستونلوك ۳ - آن اوستونلوك

۴ - آشیریلیق ۵ - اوبه کله شمش

آشیریلیق بەلیرتە جینی : -

۱ - تا ۲ - آشاغی یوقاری ۳ - نەلر ۰۰۰

۵ - صورو بەلیرتەچلرینی قوللانیشلارینا گۆره

۱ - صورو واونلارین چشیت چشیت بولوملری نە ؟

ناصل ؟ نیچین ؟ نە بیچیم ؟ نیجه ؟ هانی ؟ ۰۰۰

۶ - قوشول بەلیرتەجی ایسه یالنیز « اتر » دیر .

نوت : (۲)

آذری دیل ییگینلری ایسه « ظرفلری » هر بیر یوندهن
اینجه لیه رهك « تدقیق ایدهرک » آنلام وقورولوش باقیمیندان
آراشدیرمیشلاردیر .

بیز بو یاپیتدا هم تورکیه هم ده آذری دیل ییگینلریندهن
یارارلاناراق « استفاده ایدهرک » گورهو ، قورولوش
وقوللانیشلاری باقیمیندان داها آیریتیلی « تفصیلاتلی » بیز
بیچیمده صوتیوروز .

۱ - آدیم - آدیم یول اولو ، داملا - داملا گول اولو

۲ - اگری آغاج دوز اولماز ، رهنده وورساو بین بیردهن

۲ - اگری اوتو ، دوز قونوش .

آتالار سوزو

۴ - سندن ایراغ ، ای صنم ، شام و سحر یانارام

وصلینی آرزولارام ، دهخی بهتەر یانارام

نسیمی

۵ - دون دیمیشدین کی فضولی منه قربان اولسون
فضولی

۶ - بهار گلیر خوریات سه‌سی بوجه‌لیر
 آغا چیندا دردی اولسا اینجه‌لیر
 تنج تونولر یاواش - یاواش قوجالیر

عبداللطیف بندر اوغلو

آدیاتمیزدان آینمیش بو نوره‌کرده آلتیندان چیزگی
 چیزیلان سوزلره دقت ایدیلمیه گوروله‌جک کی ، اولارین
 هپسی فعللره ایلگیلیدیر . زمان ، یر ، نیت‌لیک ، بیچیم ، سبب ،
 آماج ، آزلیق چوقلوق وباشقا باشقا نوزهللیکلر طاشیان
 سوزجوکلر دیر بو سوزجوکلره ظرف « به‌لیرت‌ج » ده‌نیلیر .

یعنی ، ایش و حرکتین یاپیلیش بیچیمی ، زمانی ، یری ،
 اولچوسو ، آماجی ، سببی وباشقا - باشقا نوزهللیکلرینی
 بیلدیره‌ن سوز چشیدینه ظرف ده‌نیلیر .

ظرف ، (ناصیل ؟ نه‌چشیت ؟ ، نیجه ؟ ، نه زمان ؟ ، نه
 وقت ؟ ، نه قدهر ؟ نه‌ره ؟ ، نه‌ره‌یه ؟ نه « نه ایچین » ؟ ، نه
 سببدن دولایی ؟) بو گیبی صورولارین بیرینه جواب ویریر .
 نوره‌نه‌گین .

انجی نوره‌نه‌کده :

« نه‌جه » ناصل یول اولور ؟ آدییم - آدییم

« نه‌جه » ناصل گول اولور ؟ داملا - داملا

۳نجو نوره‌نه‌کده :

« نه‌جه » ناصل اوتور ؟ اگری ...

« نه‌جه » ناصل قونوش ؟ دوز ...

۴ نجو تورنه كده :

« نه زمان يانارام ؟ ياناريم ؟ شام و سحر .

۵ نجى تورنه كده :

« نه وقت ديميشدين ؟ » دون .

۶ نجى تورنه كده :

گنج گونوللر ناصل قوجالير ؟ ياواش — ياواش

بونلاردان آنلاشيلديغينا گوره :

آديم — آديم ، داملا — داملا ، اگري ، دوز ، شام و سحر ،

دون ، ياواش — ياواش سوزلري ظرفدير .

نوت (۱)

ظرفلر يالنيز فعللره ده گيل ، فعللدهن تورنه ن صفتلر

واولاچلارادا « باغ — فعللرده » عائد اولاييليرلر .

(۲) كيمي ديللرده ظرفلرين ئوزهل اشاره تلري واردير .

بونون ايچين اونلاري جمله ايچينده وديشيندا قولايليقتلا آيبرت

ايتمك اولور .

(۳) آما ديليميزده ظرفلرين هيچ بير ئوزگو « خاص »

اشاره تي يوقدور ، بونون ايچين بونلاري يالنيز جمله ايچينده

بهليرتمك اولور .

(۴) بو چتينيلىك ، ديليميزده كيمي آدلار ، صفتلر

وصايلارين ظرف گييمي قوللانيلماسينا يول آچار . بو

چتينيلىكلى يوق ايتمك ايچين ظرفلري ابي بير بيچيمده بهليرتمك

ودىگر سوز چشيتلىرى ايله قارىشىدىرماماق ايچين ايلك كهز بو
سوزلرین فعل ايله ايلگىلى اولوپ اولماماسينا وهانگى صورویا
جواب ویرمهسینه دقت ایشك گره کیر • نوره گین ،

نورنهك : (۱)

۱ - گنجه قارانلیق ایدی •

۲ - اورهان گنجه گلدی

دقت :

بیرینجی جملهده « گنجه » سوزو ۱ - مبتدا « نوزه » دیر

۲ - فعل ايله ایلگىلى ده گیلدیر

۳ - نه وقت صوروسونا جواب ویرمیور •

ایکینجی جملهده « گنجه » سوزو ۱ - گلدی فعلینن نه

زمان یا ییلدیغینی ییلدیریور •

۲ - نه وقت ؟ صوروسونا جواب ویریور •

بونون ایچین بیرینجی جملهده کی « گنجه » سوزو « آد »

ایکینجی جملهده ایسه « ظرف » دیر •

نورنهك (۲)

۱ - گوزهل - گوزهل سوزلر قونوشویور •

۲ - گوزهل - گوزهل قونوشویور •

دقت :

بیرینجی جملهده « گوزهل - گوزهل » سوزو ،

« قونوشویور » فعلی ايله ایلگىلیدیر أما « سوزلر » کلیمه سینی

به لیرتیور • بونون ایچین ده « صفت » دیر •

ایکینجی جملهده عینی سوز ، « قونوشویور » فعلینین
ناصل یا پیلدیفینی بیلدیردیگی ایچین « ظرف » دیر .

نورنهك (۲)

- ۱ - سۈنچ چوق کتاب آلدی .
- ۲ - سۈنچ چوق چالیشیور .

دقت :

بو جملهلرده کی « چوق » سوزو گنه‌لیکله « صایی » دیر
بیرینجی جملهده بو سوز هم « آلدی » فعلی ایله ایلگیله‌نیسور
هم‌ده « کتاب » سوزونو به‌لیرتیور .

ایکینجی جملهده ایسه « چوق » سوزو دوغرودان دوغرویا
« چالیشیور » فعلی ایله ایلگیله‌نهرهك ، ایشین یاپیلما تولچوسونو
گوسته‌ریور . بوندان دولایی « چوق » سوزو بیرینجی
جملهده « صایی » ایکینجی‌ده ایسه « ظرف » دیر .

بو جملهلرده « چوق » سوزونون « صایی » ویا « ظرف »
اولماسینی هانگی صورتیا جواب ویرمه‌سیله به‌لیرتمک اولاناقسز دیر
« امکانسز دیر » چونکو هم « صایی » هم ده « ظرف »
عینی صورتیا جواب ویریور (نه‌قدهر ؟)

بوردا ظرفسی باشقا سوز چشیتلریندهن آیرماق
ایچین بیر ییچک یول ، اونون فعل ایله ایلگیلی اولوب اولمادیغینی
به‌لیرتمک گره‌کیر .

۸۰ - یاپیلیشلارینا گوره ظرفلر

ظرفلر یاپیلیشلارینا گوره اوجه آریلیر .

۱ - یالینچ ظرفلر

۲ - توره میش ظرفلر

۳ - ییله شیک ظرفلر

۱ - یالینچ ظرفلر :

یالینچ بیر کوکدهن قورولان ظرفلره « یالینچ ظرف » ده نیلیر .
بونلری بولوملره آیرماق اولماز .

بو ظرفلر آنلام باقیمیندان : -

۱ - زمان ۲ - یئر - یون ۳ - آشیریلیق مقدار

۴ - نیته له مه

۱ - زمان ظرفلری :

بیر فعلین آنلامینی زمان باقیمیندان داها به لیرتیلی بیر
دوروما قویان ظرفلر دیر .

نه زمان ؟ نه وقت ؟ وبو گیبی صورولاردان بیرینه جواب
ویریر .

(دون ، شیمدی ، یارین ، بو گون ، بو آقشام ، بو
صبح ،)

آدیياتميزدان تورنه کلر :

بو گون صاغلیقتا ییز ، یارین کیم بیلیر .

فلک اوغلو

شیمدی هر ایکی مسلکی بیر آندا الیمده طوماقداییم •
علی معروف اوغلو

۲ - یئر - یون ظرفلری :

بیر ایشین ، بیر حرکتین ویا بیر اولوشون یئرینی و یونونو
بهلیر تک ایچین و فعلین آنلامی ایله ایلگیلی اولان ظرفلره یئر و یون
ظرفلری ده نیلیر •
نهره یه ؟ نهره دن ؟ و بو گیسی صورولاردان بیرینه جواب
ویریر •

دیلمیزده کی یئر و یون ظرفلرینین بیر پای

« آری ، آری » ایله بیتهر •

(ایچهری ، دیشاری)

(یوقاری ، طاشرای ، گهری ، آیری ، ایله ری ، ئون ، آرقا ،

آشاعی ، یان ، اوزاق ، صاغ ، صول ، ایچهری •••)

آدیباتمیزدان ئورنه کلر :

تیدیوروم اوزاقلارا

دقت ایتدیم هر بیر یانا

هر بیر یئرده سنی توردوم

خیرالله کاظم

آياق ات گهري قالماسا
سن نوره بولو توننه

ناصر بزرگان

بیر نونه ، بیر آرقایا ، بیر ده صاغا وصولا دوغرو ...

نوت :

بو ظرفلره ، « یاقلاشما ، بولونما و آیریلما » حال اکلری ده
اولانیر کهن یینه ده یئر — یون ظرفی اولاراق قالیرلار .

آشاغی یا ، آشاغی دا ، آشاغیدان
ایچهری یه ، ایچهریده ، ایچهریده
هوادا ، اوزاقدان ، گهري ده ، نونده

۳ - آشیریلیق « مقدار » ظرفلی :

ایش و حرکتین نولچو و یا مقدارینی بیلدیرهن ظرفلره
آشیریلیق « مقدار » ظرفی ده نیلیر .

بو ظرفلر : نه قدهر ؟ قاج ؟ صورولاریندان بیرینه جواب
ویریر .

(چوق ، آز ، آرتیق ، پک ، غایت ، فاضلا ، هپ ، اولدوقچا ،
غایت ، بونجا ...)

آدیاتمیزدان تورنه کله :

عراقدا یه تیشمیش تورکمن شاعرلری حقیندا بیلگی ویرهن
اترلر بک نادر دیر .

عطا ترزی باشی

اوغروندا چوق جفا چکدیم

خیرالله کاظم

دوداغیم هپ تیرهر ، نهم طوتار گوزوم

صلاح نورهس

صون بیللردا یابین اورغانلاریمیزین چوغالماسیلا ادبیاتلا
ایلگیلی یازیلاریمیز دا اولدوقچا آرتیمشدیر .

فاضل بیات اوغلو

اوزات اللرنی ، اوزات

اونوتما بنی بونچا .

عبداللطیف بندر اوغلو

؟ - نیتلهمه « حرکت ترزی » ظرفلری :

بونلار ایش و حرکتین ناصل ، نه طرزده ، نه بیچیمده

یایلدیفینی بیلدیریر .

بو ظرفلر : نیجه ؟ ناصل ؟ نه تورلو ؟ سورولاریندان بیرینه
جواب ویریر .

(بویله ، شویله ، اویله ، ایی ، کوتو ، بوش ، سرت ،
یاواش ، تنز)

آدیياتمیزدان تورنه کلر :

الینده وارسا شراب تنز بهری گل .

خیرالله کاظم

ده گیرمانجی دا بورغون - آرغین دورویوردو

عبداللطیف بندر اوغلو

۲ - توره میس ظرفلر :

ظرفلرین بویوک بیر بولومو ، آد ، صفت ، صایی و باشقا
سوز چشیتلرینه تورلو - تورلو آکلر اولاماقلا توره نیر .
دیلمیزده کی ظرف توره تنه آن گونه ملی آکلر
آشاغیدا کیلاردیر : -

۱ - « جه ، جا ، چه ، چا »

بو آکلر آد و صفتلره اولان اراق نیتله مه « حرکت طرزی »
ظرفلرینی توره تیر .

آدی دیلمیزده و تورکیه تورکچه سینده (جه ، جا ، چه
چا) قوللانیدنی حالدا ، کرکوک و طوز خورماتو لهجه لرینده
و آذری تورکچه سینده یالنیز « جه ، جا » آکلری قوللانیلیر .

أديباتمیزدان تورنه کله :

اوزون بيللار بوونجا دنيا تکلچيرينه ويا بانجی شرکتله
قارشى مجاده له ویره ن عراق خلقى مجاده له سينين ويريميني ترچک
بیر بیچیمده (۱۷ - ۲۰) تموز ده وریمینده ن صورنا الده
ایتمیشدير .

یورد غزه ته سی

حسره تینی چکدیگیم گوزهلین
بولونو ایلارجا ،
بیلارجا ،
اوصانمادان بکلهدیم

عبداللطیف بندر اوغلو

قومار ماصاسیندا رشوه ت ویریلیدی بگره هرکه سین
قده رینجه

فیرق بیل نونجه

ایچیلیدی شراب کوپ قارینلارنا دوونجا

ابراهیم داقوفی

عمر بوونجا اونوتولماچاق بیر مؤژده ، قوطلووموطلو بیر

بایرام

عدنان صاری کهیه

۲ - « جه سینه ، جاسینا »

بو اکله نیتله مه ظرفی توره تیر .

دهلی = دهلیجه سینه ، دهلیجه سینه سئومک

قهرمان = قهرمانجاسینا ، قهرمانجاسینا صاواشماق

آدیاتمیزدان تورنه کلر : —

آرقا سیندان ، بارداغدان بوشانیرجاسینا یاغان یاغورلار .

آفاق غزه ته سی

وهر کس قاتیلیور انسان دالغاسینا قارداشجاسینا

عبداللطیف بندر اغلو

سیزی قورقوتماسین دوشمان سوروسو

مردجه سینه طوبا توگوس گهرنیر

رضا چولاق اوغلو

آتش اوستونده بوربورموشجه سینه قوشان انسانلار

حمزه حمامچی اوغلو

... جهانله صاواش وخلق ایشلری حمله لرینه قاطیلماقدا

اولان فعالیتنی توزه لجه سینه بیرینه گیتیر میشدیر .

قاسم صاری کهییه

۳ — « له ، لا »

بو اکلرده نیتله مه ظرفی توره تیر .

گوز = گوزله ، گوزله قونوشویور

سوز = سوزله ، سوزله وورویور

قانون = قانونلا ، قانونلا داورانئیور •

۴ - « نیه ؟ نه ایچین ؟ نهدهن اوتورو ؟ آماج « هدف »

ظرفلری

بو ظرفلر یاپیلان ایشین آماج و غایه سینی بیلدیریر ،
وگوسته ریلهن صورولاردان بیرینه جواب ویریر •

نیه گیدیور ؟ اوقوما یا گیدیور

نه ایچین گیدیور ؟ اوقوماق ایچین بغدادا گیدیور

نهدهن اوتورو ؟ اوقوماقدان اوتورو بغدادا گیدیور

- « دهن ، دان » سبب ظرفلری :

بو اکلرین یاردیسی ایله ، صایبی صفت و آدلاردان

نیته لهمه ، زمان ، سبب ظرفلری توره نیر • بونلارین چوغوندا

آیریلما حالی اکلری واردیر • نه ایچین ، نیه ؟ صورولاریندان

بیرینه جواب ویریر

بیردهن گلدی ، گوگدهن دوشدو •

چوقدان گتدی ، قوروقودن قاچدی •

نوت : - سبب ظرفلرینی ، آماج ظرفلریندهن آیرماق

ایچین بیلینسه سی گره کهن شی ، (سبب) ده گنجیشده یاپیلان

ایشین صورونوجو گوزوکور ، (آماج) دا ایسه گله جکده

گوروله جک ایشین آماجی غایه سی بللی اولور •

أديياتمیزدان ئورنه کله :

ئولوم گلیر صاغدان ، صولدان افندی

فلک اوغلو

دونوب حسن قیلدی نظر ئنچمیشلره باشدان - باشا

حسن کوثر

ه - « ده ، دا »

بو اکرله ، آدلاردان ، زمان ویر فلرلری توره نیر .

گونه ، گونه چیقیور

هوادا ، هوادا اوچویور

أديياتمیزدان ئورنه کله :

بو خیال تونشی سیریلیب چکیلدیکدن صورئا آچیقدا

وقارانلیقدا قالمان سنا آنجاق آجی - آجی بیسمانلیق کومله تینی

گییدیریر .

رفت بولچو

حریت جاندا دوغار

ظن ایتمه یاندا دوغار

بو حیات بیر صاواشدی

ایگیدلیک بیر گونه شدی

دوماندا ، فاندا دوغار .

حسین علی مبارک

۲ - بيله شيك ظرفلر

ايكى وداها چوق كوكدهن توردهنن ظرفلره « بيله شيك
ظرفلر » ده نير .

بو ظرفلرين ان نمونهلى توردهنه يوللارى :

۱ - صفت ويا ظرفلرين بينه له مه سيله « تكرار لانما سيلا »
توردهنن بيله شيك ظرفلر :

بونلار يازيلير كهن ايكي سوزون آراسيندا (-) چيز گى
اشاره تى قوياق گره كير .

ياواش - ياواش اولاشديم

سه سيز - سه سيز يازدى

پريل - پريل پارليور

آز - آز گليور

نوت

بونلارا نيته له مه ظرفى ده ده نيلير .

ادبياتميزدان نوره كلر :

گنزديم بو عالى

آديم - آديم

آما آراديفيمى بولاديم

عبدالخالق بياتلى

بینہ ده گوزونده کی ییلدیزلار
یریل - یریل بارلادی

عبداللطیف بندر اوغلو

بوزومه اوزون - اوزون باقدی

حمزه حمامچی اوغلو

۲ - فعل کو کلرینه « آ، آ » اشاره تلی اکلہ ندیکدہن
صونرا، اونلارین تکرارلانماسیلا تورہ نیش بیلہ شیک ظرفلر .

گول + آ = گوله - گوله بایلدیم

یان + آ = یانا - یانا قاچدیم

قاچ + آ = قاچا - قاچا اولاشدیم

ادیاتمیزدان تورنه کلر

یانا - یانا آخار صویو صاندیلار

فلک اوغلو

آخیردا راسب اولدو

آغلیری یانا - یانا

ناصر بزرگان

۳ - صایی و آدلارین یالین تکرارلانماسیندان تورہ نهن
بیلہ شیک ظرفلر :

بیر - بیر تونوشون
اوج - اوج گلین
ئو - ئو گنزدیم
قای - قایی آرادیم
دیار - دیار دولاشدیم
ادیاتمیزدان نورنه کلر :

وزن وقافیه اوصوللاری هر کسجه تائیندی و زمان - زمان
تعقیب ایبدلی .

رفعت بولچو

دیار - دیار دولاندی ، بولادی عشق چاره سین

حسن کوثر

دونوب بولچولاری ، بیرهر - بیرهر گوزدهن گنجیریوردوم .

حمزه حمامچی اوغلو

۴ - آنلامجا قارشیت « ضد » اولان ایکی سوزون
بیرله شه سیندهن توره نهن بیله شیک ظرفلر :

آز - چوق

آلت - اوست

آشاغی - یوقاری

۵ - « آن ، چوق و پك » سوزلرينين بيريله تورنه نلر :

آن ابي ، چوق گنج ، پك آز

آديياتيزدان تورنه كلر :

اويونون نه اولدوغونو چوق گنج آنلاديغي ايچين بير داها

• اويونا گيرمه دي •

• عروض وزنينده يازان معاصر شاعيرلريميز چوق آزدي •

★★★

شعر ، شاعرله دينلنه ين آراسيندا قايناشيلا بيله ن آن ياقين

• بير صنعتدير •

رفعت يولچو

★★★

۶ - ياقلاشما حاليندا اولان بير صايي و ايکينجي بير

يالين صايي و يا « آر » اكي اولانميش بير صايي نين تکرار يلا

تورنه ن بيله شيك ظرفلر :

بیره - بير ، بیره - اون

اوندا - بير ، دورتده - ايکي

اوچهر - اوچهر ، بیره ر بیره ر

۷ - ايکينجي سوز « ياقلاشما » حالدا اولماق شرطيله ،

ايکي عيني سوزون تکرارلانماسيندان تورنه نلر :

دیز - دیزه اوطوردولار

قول - قولا گنجدیلر

آل - آله ویردیلر

یان - یانا دایاندیلار

یوز - یوز گلدیلر

دال - دالا ویردیلر

آدیباتسوزدان نوره کله :

صونرالاری انسان اوغنون حیانا و حیات آنلاملارینا اولان

باقیشی و گوروشلری تیت - گیده ده گیشمه یه باشلادی .

رفت یولچو

دال - دالا

گول صارماشیب دال - دالا

نوره میز محکم قالی

بیز ویریرسه غ دال - دالا

خوریات

نوت :

ظرفلردهن و ظرف گوره وینده قوللانیلان سوزجو کلردهن

قورولموش ایکیله مه لره چوق راستلانیر . بونلارین بیر قسیمی

اصلیندا ظرف گوره وینده قوللانیلان آد ، صفت و اولاچلاردان

« باغ ایله ملردهن » قورولور :

آ - اصلی ظرف اولان سوزجو کلردهن ایکیله مه :
اوردا - بوردا قونوشما

ب - اصلی آد اولان سوزجو کلردهن ایکیله مه :
گیجه - گوندوز

یاز - قیش

ج - اصلی صفت اولان سوزجو کلردهن ایکیله مه :
گوزهل - گوزهل

خیزی - خیزی

د - اصلی اولاچ اولان سوزجو کلردهن ایکیله مه :
گوله - گوله قونوشماق

دوشونه - دوشونه ایشلمک

دورا - دورا یورومک

۸۱ - اونلهملر « ندالار »

بیر هیجانین اتمکسیله انسانین ایچیندهن قویوب گلنه
ستوینچ ، نوزوتو ، آجی ، شاشما ، نفرت ... دویغولارینسی
جانلی - جانلی آتلاتسایا یاریان سوزلره « اونلهم » - ندا ده نیلیر .

ندالاردان صورنا ندا اشاره تی « ! » یاز یلمالیدیر .

عراق تورکمن دیلینده قوللانیلان ندالار :

عراق تورکمن دیلینده کی ندالار ، آتلاملارینا گوره دورت
چشیده بولونور : -

۱ - چاغیری آنلامی طاشیان ندالار

آی ، های ، هی ، صاقین ، دقت ایت ، گوزله ..

۲ - ئوزوتتو ، کدهر و تأسف آنلامی طاشیانلار :

آه ، واه ، اوه ، اوف ، ایواه ، ها ، آی ، وای ، - وای ،
آخ ، یازوغ « یازیق » آمان ...

آدیاتیزدان ئورنهك

دیدیم : وای - وای بو تون جانلار یارادی

حسین علی مبارک

۳ - هیجانلارنا و خوشلانما آنلامی طاشیانلار :

یاشا ، صاغ اول ، وار اول ، آفرین ...

۴ - سئوینچ و جوشقولوق آنلامی طاشیانلار :

اوخخای ° ، های ، - های ، آهها ، الله ، آه ، به - به ، په ..

« بونلار خلق دیلینده قوللانیلان ندالاردیر »

تورکیه تورکلرینده قوللانیلانلار :

آ ، ئه ، ها ، ای ، هی ° ، ایا ، یا ، هایدی ، هادی ، های ° ،
آی ° ، وای ° ، آه ، واه ، اوه ، یاھو ، ایول ، هیشت ، هیشس ،
دستور ، به ، او ، اوف ، یوف ، تو ، ایواه ، یازیق ، آمان ،
امانین ، آفرین ، یاشا ، یاشاسین ، صاغ اول ، وار اول ، صاقین .

آذربایرده قوللانیلار :

هی° ، هی° - هی° ، وای° ، وای° - وای° ، بی° ، آوا ،
آواوا ، اوخضای ، توف ، اورا ، آی° جان ، یارب ، آمان آی° .

اونلهملر دهن ایکلهمه

اونلهملرین بهلیرتدیکلری دویغولاری ، جوشقولاری ،
دوشونجهلری په کیشتریمک ، گوجه ندریمک ایچین همن - همن
هر دیلده اونلهملر « نдалار » تکرار ایدیلیر .

های - های	آف - آف
آوه - آوه	آی - آی
یازیق - یازیق	آخ - آخ
هی° - هی°	ایواه - ایواه
گوزله - گوزله	آه - آه
وای - وای	

ادیاتمیزدان نوره کلر :

ددی وای - وای بوایماز
تولیم مونویدان دوایماز

فرمان حمید طوزلو

۸۲ - ایلگه چلر « آداتلار »

یاردیمچی سوز چشیتلریندهن بیر اولان ، کندی باشینا
تام آنلامی اولماییب ، ایکی کلیمه و یا دوشونجه اراسینداکی
تورلو ایلگی و نوزه لیکلری بللی ایدهن و یا بیر کلیمه نین

گیتردیگی وقت قونوشانین دو یغولان دیغینی آنلاتان یعنی
قاوراملار آراسیندا آنلام ایلگیسی قورو ما یا یارایان
و آنجاق بو گوره ولری ایچین قوللانیلان سوز جو کره ایلگهچ
« آدات » ده نیر .

۱ - تورکیه دیل بیلگینلری ایلگهچلری سو بیچیمده
آیریمیشلردر :

۱ - به نزه تمه ایلگهچلری :

گیبی ، قدر ، سانکی ، نیته کیم

۲ - ایچین ۳ - ایله ° - یالنیز ۵ - آنجاق ۶ - نه ده نلیک
« دولایی ، ئوتورو » ، اوزه ره ۷۰ - دهک ، گوره ، قارشى ،
دوغرو ، ئوزگه .

۲ - اذری دیل بیلگینلری ایسه ایلگهچلری داها آیرینتیلی
بیر بیچیمده اینجه له میشلر ، بونلارین بیر قسمینه « قوشما »
دیگرینه ایسه « آدات » آدی ویریمیشلردر .
قوشمالارین یالنیز ادلارلا بیرلیکده قوللان دیغینی
به لیرتمیشلردیر .

بیز ایکی گرو بون ویردیکی بیلگیلردن یارارلانا راق
ایلگهچلری ایکی به ایریوروز .

۱ - دوز گولو ایلگهچلر « نورمال آداتلار »

۲ - آدلارلا باغلانتیلی ایلگهچلر « آدلارلا ارتباطلی
آداتلار »

۸۳ - دوز گولو ایلگه چلر « نورمال ادا تلار »

بیزده قوللانیلان بو آدا تلارین بیر قسی آذری و بیر قسیده تورکیه تورکچه سینده قوللانیلماقتادیر . بو آدا تلارین آنلام باقیمیدان سکیز چشیدی واردیر :-

۱ - گوجه ندیر یجیلرینن نونه ملیری :-

قوی ، باری ، نه ، کاشکی ، دا ، ده . . .

آدیاتمیزدان نوره کله :

نه مشکل ایمیش الهی وطندهن آیریلماق
نه ایمیش آنلادیم ارواح تندهن آیریلماق

نورس عبدالرزاق

کاشکی ، کاشکی من بیر قامچی اولایم

حسین علی مبارک

۲ - صورو آدا تلاری :-

مگر ، یعنی . . .

آدیاتمیزدان نوره کله :

نشاط و ذوقو وار مگر او رنگی قیرمیزی قولون .

راسخ

۳ - دستگلیك آداتلاری :

بلی ، نهوت

۴ - اولومسوزلوق آداتلاری :

یوق ، خاییر ، هیچ

۵ - شده تله ندریجی آداتلاری :

داها ، آن ، یالنیز ، آنجاق ، آرتیق ، فقط

آدیباتمیزدان نوره کله .

(۱) مایس گونونده ایشچیلره داها دوغروسو بوتون خلقه

دوشمان اولان اوزمانکی گریجی دوزه نله . . .

طارق عبدالباقی

۶ - چشیت - چشیت آنلام طاشیان آداتلار

سانکی ، اوزه ره ، گوره ایشه .

آدیباتمیزدان نوره کله :

یاتماق اوزه ره اولان خسته گونوشین تیره ک ایشیفینا گومولو

تپه جیکله .

* * *

تیجه لر بیئیور ایشه

قارانلیق گوجوبور ایشه

باق انلیمین چیزگیلری

گون گیچدیگچه اریئیور ایشه

عبداللطیف بندر اوغلو

قونوموز ، آدیندان آنلاشیلدینی اوزره ، تورکمنلرین
تاریخینه آیریلماقدادیر

فاضل بیات اوغلو

★★★

۷ - فعللردهن ئونجه قوللانیلان « دی » أداتی .

• بو أدات اوسته لهمه « تأکید » آنلامینی ویریر .

دی قونوش ، نه ایچین صوصوشسان

۸ - فعللره و آدلارا باغلانان و اوسته لهمه بی

گوچله ندیره نلر : -

گیل ، گیلن « گینه ن ، گیتان ، گيله »

دور ایدهر هر بیرر بیر نوع اوزره بیلگیل یارجال

قاسمی

نوت :

گیل أداتی دیلیمیزده آد گیبی ده چه کیمله نیر : -

أوکان گیل + ی = أوکان گیلی : یوکلهمه چه کیمی

أوکان گیل + ه = أوکان گيله : یاقلاشما چه کیمی

أوکان گیل + ده = أوکان گیلده : بولونما چه کیمی

أوکان گیل + دهن = أوکان گیلدهن : آیریلما چه کیمی

أوکان گیل + ین = أوکان گیلین : ایلگی چه کیمی

اوكان گيلى بيزده يديلر
اوكان گيله گيتديم
اوكان گيلده اوقودوم
اوكان گيلدهن گلديم
اوكان گيلين نهولرى بير آز اوزاقدى

۸۴ - آدلارلا باغلانتيل ايلگه چلر (آدلارلا ارتباطلى اءاتلار)

بونلارى اوج بولومه آيرماق گره كير

۱ - ايلگى حالينده كى آدلار ايله قوللانيلارين ان

نونه مليرى : -

قدهر ، گيى « كيسى ، كيمين ، تك ، تكين ، « ده كين » ،
ايچين « چين ، چون » ، ايله ، دهن ، آراسى ...

۱ - قدهر ، گيى ، تك

بونلار زمان و يتر سورھسى و به زه تمه آنلامى تورده تير .

آديياتسيزدان نوره كلر :

مهرى سالمازسان منه رحم ايله مھزسھن بونجا كيم

صابه تك سئودايى زولفون بايمال ايلر منى .

فضولى

خيالين بير ايشيق گيى

خيرالله كا نام

عاشقتر سئوگىسى يوردوم
هر يارانين درمانيدير آدين
بوزون گول گيبي چاغلار

احمد محمد كركوكلى

اليمده بيتهن سيگاره گيبي
سنىده آنديم
آرتيق يالينز و ياشييوروم

احمد بوزو گولز

بيريشيو صونا تكين
زير شهيد زاده

وولقان گيبي آله ولانديم
ييلديريم تك ايشيقلانديم
عبداللطيف بندر اوغلو

۲ - ايچين (چين ، ايچون ، چون) نهده نليك و آماج
آنلامىنى بيلديريم .
ادبياتميزدان نورنه كلر :

دنيا ده گممهز غمینه قاج گون ایچین

ای گونول باق ذوقینا ، ایله عمل

خیرالله کاظم

کیم کیمی چین بو دنیا دا خیر ایسته ر

حسین علی مبارک

★★★

۳- ایله « له ، لا » دهن ، آراسی

اولوش آنلامی آنلاتیر و خلق دیلینده « نهن ، نان »

یچیسینده قوللانیلیر .

آدیاتمیزدان نوره کیر : —

وصلینله شاکر اولوش ایکن بختی سعد ایله

قاجیرددی حسودین سوزو مندهن شکاریمی

نسیمی

انسان یاشار طوبراغیلا ،

قوشلار بینه بوواسیلا ،

ایکی گونول بیرله شه جک

بیر سنوگینن هواسیلا .

عبداللطیف بندر اوغلو

خلفه فونوش کندی قولای دبلیله

خلقین دبلیله گینی آنلاشاعر اول

رضا چولاق اوغلو

اریبلده دوغدوم ، شاعر اولان بابامین صیجاق مصراعلاری
آراسیندا بوودوم

نسرین اریبل

نوت :

گومته ریلهن نوره کلرین چوغوندا آدلار (ایلگی) حالینده
ده گیل ، یالین حالده دیر ، آما بو آدلار گورونوشده یالین حالده
اولسالاردا آصیلیندا « ایلگی » حالینده دیرلر . بونون ایچین دیر
کی ، اولاری (ضمیر) ایله افاده ایده رسهک یالنیز ایلگی حالینده
اولورلار .

وولقان گیبی آلهولانندیم

ییلدیریم تک ایشیقلا ندیم

شعرینده کی « وولقان » و « ییلدیریم » سوزجو کیری بیرینه
اچونجو کیشی ضمیری قوللانیلیرسا ،

« أونون گیبی » آلهولانندیم

« أونون تکین » ایشیقلا ندیم

اولمالیدیر .

۲- یاقلاشما حالینده کی آدلارلا قوللانیلانلار :

۱- زمانو یئر سوره سی ییلدیره نلرین آن نونه ملیلری :

قدر ، دهک « ده کین » یاقین

اورهان آقشاما یاقین کرکو کده ن گلدی .

آدیاتمیزدان ئورنه ککر : -

حسنونده اولان جاذبهیی هر کیمه صورسام
سویلر اونو عقبایا قدهر کشف ایدهمه زفن

محمد راسخ

توم دنیادا سومورگه جیلگین ایزی قالمایانا ده کین ، مجادله میز
سوره جکدیر .

عبداللطیف بندر اوغلو

شیمدییه قدهر هیچ بیر کیمسه بو صورونا بیر چاره
بولادی .

عدنان محمد اسماعیل صاری کهبه

۲ - یون بیلدیره نلرین آن ئونه میلیری
قارشی ، طرف ، دوغرو . . .

آدیاتمیزدان ئورنه ککر : -

تولو رخسارینا قارشی گوزومدهن قانلو آقار صو
فضولی

بیلیر میسین بنا قارشی او ینرده نولدو او گنج

محمد راسخ

... اونلاردان دهوریم ایلکهلرینه صادق اولانلارا ، دهوریمی
ایلمری به دوغرو یوروتمهده فرصت ویرمکدیر .

یورد غزه ته سی

۳ - نهدهن « سبب » ییلدیره ن

گوره « گوره ده »

بونا گوره بورایا گلدیم

أدیاتمیزدان ئورنه کلر :

بوتون بونلاردان آنلادیفیما گوره ، عراق تورکمئلی
آراسیندا حکایه بیر تجربه صحنه سیدیر .

مولود طه قایاچی

۳ - آیریلما حالینده کی آدلارلا قوللانیلانلار :

۱ - زمان آنلامی ییلدیره نلر :

صونرا ، ئونجه ، بهری ،

أدیاتمیزدان ئورنه کلر :

آه ! نهدهن صونرا آنلییوروم

بیزلرده نه غافل انسانلارمیشیز

عزالدین عبدی

((حمورابی)) زمانیندان بهری به نیمسه دیک

قانونلاری

حقلاریمیزا صایفی تورمه‌دهن

عبداللطیف بندر اوغلو

عصرلردهن بهری بیر قارداش ، دویغو و سئوکیسی ایله بو
وطنده یاشایان بیز عراقلیلار .

آفاق غزه‌ته‌سی

انگلیزلر عراقی اشغال ایتدیکدن صونرا ، یوردوموزو بیسر
مستملکه حالینه چهرمگه باشلادیلار .

یورد غزه‌ته‌سی

۲ - آیرماق آنلامی تورمه‌ده‌نلر

آیری ، باشقا ، غیری ، نوزگه .

آدییاتمیزدان تورمه‌کلر :

نه یانار کیمسه بنا آتشی دیلدن نوزگه ،

نه آچار کیمسه قاییم بادی صبادان غیری

فضولی

ذوق عشق یاردان غیری ده‌گیل محبوبیمیز .

خالصی شیخ عبدالرحمن

یاردان آیری دوشه‌نی ده‌لی دیوانه اولدوم

سندن غیری هیچ کیمسه دردیمه چاره بولاز

۳ - سبب و آماج آنلامی توره ده نلر

ئوتورو ، دولایی ، یانا ...

آدیاتمیزدان ئورنه کله :

ایشته بوندان دولاییدیر کی ، بن ادبیات حیاتیمی بک طبیعی

بیر شی ئورور بوروم .

خیرالله کاظم

اون اوج یاشیمدا ، آچیلمايان بیر سنودایا دوچار

اولدوغومدان ئوتورو شعره باشلادیم

فلك اوغلو

دقت :

۱ - آدلارلا باغلانتیلی ایلگه چلرین کیمسی عینی آنلام و

قاورام طاشیماقتادیر .

۲ - ییز دیلیمیزی ئوگره نمه کدهن « دولایی ، ئوتورو » بو

کتابی یازدیق ، و دیلیمیزی ئوگره نسک ایچین تورکیه و آذری

تورکچه سیندهن باشقا « آیری ، ئوزگه ، غیری » کسکوک و

طوز خورماتو لهجه لرینی ده آراشدیریب اینجه له دیک .

۳ - آدلارلا باغلانتیلی ایلگهچلرین « آداتلارین » بعضیسی
آیری - آیری سوز چشیدلری ده اولا ییلیر .

(یاقین ، تک ، طرف) سوزلرینی ئورنهك ویرمك اولور .

بو سوزلرین آدلارلا باغلانتیلی ایلگهچ « آدات » و یا
باشقا سوز چشیدی اولدوغونو بهلیرتمك ایچین اولارین جمله ده
طاشیدیغی گوره وی آیدینلا تاساق گره کیر .

بو جمله لره دقت ایده لیم :-

۱ -

أ - یاقین ییللاردا ، عراق ، اورطا دوغونون آن ئونه ملیسی
صنایع مرکزی اولاجاقدیر

ب - آقشاما یاقین بغدادا اولاشدیق .

بیرینجی جمله ده « یاقین » سوزو « صفتدیر » چونکو
« ییللاردا » سوزونو بهلیرتیور .

ایکینجی جمله ده کی « یاقین » سوزو ایسه ، آدلا
باغلانتیلی ایلگهچدیر « آداتدیر » چونکو « آقشاما » سوزونده ن
صونرا گلرهك زمان سوره سینى بیلدیریور .

۲ -

أ - سنده ده وریجیلیگی ارکان تک ئوگرهن .

ب - ده وریسده ن و خلقدهن آیریلان تک قالیر

بیرینجی جمله ده « تک » سوزو « آدلا باغلانتیلی آداتدیر »
و به نزه ته آنلامینی بیلدیریور .

ایکینجی جملہ ده کی « تک » سوزو ایسه « ظرفدیر »
چونکو « قالیر » فعلینین نیتہ لیگینی بیلدیریور و نیجه « ناصل »
صوروسونا جواب ویریور .

۸۵ - باغلاچلار

یاردینجی سوز چشیتلریندهن صاییلان ، جمله ایچینده
ئەش گورەولی کلیسەلری و یا آنلاملا ایلگیلی جملەلری بیریرینه
باغلایان کلیسەلرە باغلاچ دەنیر . بونلار جمله دیشیندا هیچ بیر
آنلام طاشیمازلار .

آذری دیل بیلگینلری بونلارا « باغلاچییلار » آدی
ویرمیشلردیر .

ئورنە ککر : -

(۱)

« ۱۴ و ۱۷ تموز دەوریملری خلقیمیزی ، دنیا
امپریالستلری و یئرلی گریجیلرین پنجهلریندهن قورتاردی »
بو جملەده .

« ۱۴ و ۱۷ تموز » سوزلری جملەنین عینی جنسدهن اولان
ئوزنەسیدیر « مبتداسیدیر »

« امپریالستلر و یئرلی گریجیلر » ایسه جملەنین عینی
جنسدهن اولان توملەجیدیر « مفعول » ودور .

(۲)

بن بورایا گلدم کی سیزینله قونوشاییم
بو جمله ایکی بولومدهن قورولودور ، ••
تمهل بولوم : « بن بورایا گلدم » دیر

ایکینجی بولوم ایسه : « سیزینله قونوشاییم » دیر
و بیرنجی بولومون سببنی آیدیتلاتیور • بونون ایچیندیرکی
« کی » باغلاچی بو ایکی بولومو بیر بیرینه باغلامیشدیر •
باغلاچلار چوقدور و چیشیتلیدیر •
بونلاردان بیر قسمی :

باغلاچلار ، طاشیدیقلاری گوره وه گوره ایکی بولومدور :

۱ - ییله شیک جمله لری بیریرینه باغلایان باغلاچلار •

آ - بیتشدیرهن باغلاچلار

« و ، ایسه » بو باغلاچلار ، ایکی یالین سوز و یا جمله یی
بیریرینه بیتشدیریر •

هر کس بابا ، آنا و قارداشلارینی سنوهر •
بن بغدادا گلدم ، کمال ایسه کرکوگه گیتدی •

آدیباتمیزدان نوره کله :

خیال و عقل و دیل خلقی ایله همیشه جمله

فائض عبدالقادر

راحت سه ، تحمل سه ، تضر سه ، سکون سا

راسخ

... بو تاریخدهن صورنا دنیادا و عرب عالمینده بویوک
کلیشه لر اولدو .

یورد غزه ته سی

جهالته صاواش و خلق ایشلری حمله لرینه قاطیلماق
بویوک بیر شرف دیر .

قاسم محمد صاری کهبه

خلقیمیزین بوتون آماجی دهوریمی و یوردو قوروماقدیر .

نوزاد عبدالکریم

ب - بیر بیرینه قارشیت آنلام طاشیان ایکی یالین جمله یی
باغلاماق ایچین قوللانیلان باغلاچلار .

بونلارین آن نونه میلیری :

آجاق ، یالنیز ، نه وراکی ، آما ، دیمک کی ، فقل ،
لاکن ...

ادیاتمیزدان نوره کلر :

هر زمان ، هر یترده بیسر چوق دلربا وار دیر فقط
ملك حسنون شیمدی اوندان باشقا بیر سلطانی یوق .

راسخ

يازديفيم شعرلرين چوغو سياسال فونولارى قابصار ، آما
 سئوگى قونوسوندادا شعر يازماميش ده تيلم . شعرلريم دنيسا
 قورتولوش حركتلرينين ظفري ايچين يازيلديفى حالدا ، تونلوك
 مجادهله نينده اتكىسى سوزجوكلريمده توزوكور ، نه وار كى
 هيچ بير زمان سئوگيسيز شعر يازماميشيم .

عبداللطيف بندر اوغلو

چ - ايكى وارليق و يا زماني بيربيريندهن آيران و يا
 بولوشدورمه آنلامى طاشيان باغلاچلار . بونلارين آن
 ئونه ميليرى :

يا ، يادا ، كاه ، گه ، كاهدا ، ياخود ، ويا ، ايستهر . . .
 ايستهرسه ، بعضا . . . بعضاده ، بعضى كره ، كيسى كهز ، گرهك
 گره كسه . . .

أديياتميزدان ئورنه كلر :

ته گوسته رير كدورت ، گهده صفانمادير .

قابل محى الدين

د - اولوشاق آنلامى ييلديره ن باغلاچلار :
 دا ، ده ، هم ، هم ده ، ده خسى ، ييله ، اوسته ليك .
أديياتميزدان ئورنه كلر :

كله جكى يابماق ايچين هم بيز چاليشاجاغيز هم ده اونلار .

عبداللطيف بندر اوغلو

قاجیورکەن بیلە قوشتوم سنا
تولون بولوم آیدینلاتیر

ابراهیم داغوقی

۱ - اولومسوزلوق آنلامی بیلدیرهن باغلاچلار .

نە ، نەدە

آدیاتسیردان ئورنە کلر : -

بولجولوغوم اوزون سورەر
نە بول بیتەر ، نە بولجولوق

خیرالله کاظم

نە گلەن وار ، نە گیدەن

هاشم رشاد اق صو

بیرلەشمیش مللتلر ، خلقلارین ئوزگورلوتونو و دولتلیسین
آگەمەنلیگینی تەھید ایدەن ، امریکان امپریالزمی الیندە بیر آراج
اولمایاجاق ، نەدە واشنتونون ناصارلادیفی بیلانلار انکیسبندە
قالاجاق .

قاسم صاری کھیە

۲ - ایکنجی چشیت باغلاچلار ، بعضی بیلەشیک جیلەلرین
آیری - آیری بولوملرینی بیربیرینە باغلار . بونلار ایچەریکیلیک
آنلامینا گورە آشاغیداکی بولوملرە بولونورلر : -

آ - سبب بیلدیرهن باغلاچلار

آن ئونەمیلیری .

چونکو ، تاکی ، بوندان ئوتورو ، بونون ایچین ، اونون
ایچین ، یته ترکی ، اوندان دولایی ، بوندان دولایی ، بو سبدهن
دولایی ، زیرا .

آدیاتمیزدان ئورنه کله :

... اوغونو قایی و صایفیسینا اعتراف ایتدیردی ،
چونکو بابا چوجوغونون درد آرقاداشیدیر .

رفت یولچو

... بودا بویوک فداکارلیقلا و چشیتلی دهوریمجی اسلوبلار
ایستهر ، چونکو دهوریمین هر مرحله سینین کندیسینه
مخصوص یوللاری واردیر .

یورد غزه ته سی

موتلولوغو بالنیز ثروه تده ئوره نلر ، هیچ بیر زمان گونول
راحتلیقی ئوره مه زلر ، زیرا ، ثروهت طولاماق هوه سی چوق
کره لر انسانی فنا خویلو بیر انسان یاپار .

بیرلیک سه سی

ب - قوشول بیلدیره ن باغلا چلار

آن ئونه میلیری : -

اگر « گر » ، سه - سا « ایسه ، سه ده »

آدیاتمیزدان ئورنه کله :

سنی سئومک صوح ایسه

سئومه مکده گوناهدیر .

صلاح نورس

سندھ شاعر اولاق ایستهرسهن اتر
ملتن کوسونده بسلهن ، حر گوتر .

هاشم رشاد آق صو

نیازی فیزاردی جواب ویرمک ایسته دیسهده ، بیر تورلو
باشارامادی .

همزه حمامچی اوغلو

ج - به نزه تمه ، حرکت طرزی و بو گییی آنلاملار طاشیان
بیله شیک جمله لری بیریرینه باغلایان باغلاچلار .

آن نونه میلیری : -

گویاکی ، شویله کی « کیم » ، اوپله کی ، سانکی « کیم » ،
نیه کیم .

ادیاتمیزدان نوره کلر :

رعایا جوردهن سانکیم ، در خنکاره بوز طوتوموش

اسعد نائب

د - چشیت آنلاملی جمله لری بیریرینه باغلایان باغلاچلار

آن نونه میلیری : -

کی ، قالدی کی ، بونونلا بیرلیکده ، گنه ، یینه ده ، کیمکی ،
کیم ، بوندان باشقا ، بوندان فاضلا ، اودور کی .

ادبیاتیزدان نوره ککر :

کیمکی گورسه گول یوزون سیر ایله آداینسی

شاد اولور هر غصهدهن قایفوسو اولور تارمار .

قاسمی

بیر ناله ایله کیم ، دیل نالان ایشیتمه سین

بیر داغ یاق کی ، سینه سوزان ایشیتمه سین

نورس عبدالرزاق

ه - بیر بیرینه قارشیت آنلاملی جمله لری بیرله شیدیره
باغلاچلار .

آن نونه ملیری :-

حالبوکی ، یوقساکی ، اویساکی ، مادامکی ، مگر .

و - بیر ایشین یاپیلمادیغی ایچین ، آیری بیر ایشه گیریشمک
زمانیندا قوللانیلان باغلاچلار

شیمدیکی ، ایندیکی

ز - زمان آنلامی طاشیان بیله شیک جمله لری بیر بیر بیرینه
باغلیان باغلاچلار

آن نونه ملیری :-

او زمان کی « کیم » ، او میل کی ، او آی کی ، هله اونداککی
« کیم » ، بیر زمان کی . هر زمان .

ادبیاتمیزدان نوره کله :

بیر زمان کیم ، سن ایدین یوسف کنعان گوزه لیم

مهرو ماه اولوش ایدی حسونه حیران گوزه لیم

اسعد نائب

دقت :

۱ - گوسته ریلن بو باغلاچلارین چوغو هم ادبی دیلمیز ،
همده تورکیه و آذری تورکچهلرینده قوللانیلماقتادیر

۲ - بو باغلاچلارین چوغو جمله ایچینده قوللاندیقلارینا
گوره چشیت - چشیت آناملار طاشیا بیلیرلر .

۳ - باغلاچلاردان ایکیله مه لر چوق آز قوللانیلیر .

بونلاردان :

فقط - فقط

آنجاق - آنجاق .

علمی قایناقلار

یئر و ییل	اثرین آدی	مؤلف
۱۹۶۲ - انقرا	تورکچهده سوزجوک یاپمایوللاری	حکمت دیزدار اوغلو
۱۹۶۹ - انقرا	انسکلوپه دیک ادبیات سوزلوگو	سیدکمال قارا علی اوغلو
۱۹۷۰ - انقرا	گلیشه‌ن و ئوزله‌شه‌ن دیلمیز	عمر عاصم آقصوی
۱۹۷۱ - استانبول	دیل بیلگیسی (۲نجی) باصقی	طاہر نجات گنجان
۱۹۷۲ - انقرا	تورکچه نین سوز دیزیسی	وجیهه خطیب اوغلو
۱۹۷۴ - استانبول	تورکچه نین گرامه‌ری	تحسین بانگو اوغلو
۱۹۶۹ - انقرا	تورکچه سوزلوک	تورک دیل قورومو
۱۹۶۷ - باکو	آذربایجان سوفییت آدیباتی تاریخی (۱ - ۲)	ممدعارف ، بابایف ، قاسم زاده نبیف
۱۹۷۲ - باکو	معاصر آذربایجان دیلی (۱ - ۲)	عبدالازل دمیرجی زاده
۱۹۷۳ - باکو	آذربایجان دیلینین گراماتیکاسی	م شیرعلیف . م حسین زاده
۱۹۷۳ - باکو	آذربایجان دیلینین فونه‌لر سیسته‌می	آغا موسی آخوندوف
۱۹۷۳ - باکو	معاصر آذربایجان دیلی	م . حسین زاده

غزه ته ودرگيلر

غزه ته و درگيلر يثرويل		
۱۹۵۲ ده چيقان صاييلار كر كوك -	كر كوك	۱
۱۹۵۵ ده چيقان صاييلار كر كوك -	آفاق	۲
۱۹۵۹ ده چيقان صاييلار كر كوك -	بشير	۳
۱۹۵۹ ده چيقان صاييلار بغداد -	قارداشليق	۴
۱۹۷۵ - ۱۹۷۰ ده چيقان صاييلار بغداد -	يورد	۵
۱۹۷۵ - ۱۹۷۱ ده چيقان صاييلار بغداد -	بيرليك سه سي	۶

أدبی و کولتورہل کتابلار

مؤلف	اثرین آدی	یئر و ییل
عمادالدین نسیمی فضولی	اثرلری اوچ جلدده کلیات	باکو ۱۹۷۳ استانبول ۱۳۱۴ هـ
اسعد نائب	کرکوک نکتہ لری جلد (۱)	بغداد ۱۹۷۳
عطا ترزی باشی	کرکوک شاعرلری (۱)	بغداد ۱۹۶۳
عطا ترزی باشی	کرکوک شاعرلری (۲)	بغداد ۱۹۶۸
عطا ترزی باشی	کرکوک اسکیلر سوزو	بغداد ۱۹۶۲
شاگرد صابر ضابط	عراق تورکمانلاری	بغداد ۱۹۶۲
د. ابراهیم داغوقی	آغزیندا آنالار سوزو	بغداد ۱۹۶۲
عبداللطیف بندر اوغلو	عراق تورکمنلری	انقرا ۱۹۷۲
عبداللطیف بندر اوغلو	عراق تورکمن ادبیاتسی	بغداد ۱۹۶۲
عبداللطیف بندر اوغلو	یولوندا بیر آدیم	بغداد ۱۹۶۹
عبداللطیف بندر اوغلو	گونش شارقیسی	بغداد ۱۹۶۹
عبداللطیف بندر اوغلو	فضولی بیاتلی	بغداد ۱۹۷۱
عبداللطیف بندر اوغلو	یورت طوپراغی	انقرا ۱۹۷۱
عبداللطیف بندر اوغلو	گورگور بابا دستانی	بغداد ۱۹۷۳
عبداللطیف بندر اوغلو	عمادالدین نسیمی	بغداد ۱۹۷۳
عبداللطیف بندر اوغلو	البغدادی	بغداد ۱۹۷۳
عبداللطیف بندر اوغلو	دوغو انسانلاری	بغداد ۱۹۷۵

د . فاضل بیات اوغلو		تورکمن تاریخیندهن
بغداد ۱۹۷۵	یاپراقلار	
کرکوک ۱۹۷۰	وطن شاعری نامق کمال	مولود طه قایاجی
بغداد ۱۹۷۱	دوشهن یاپراقلار	حسن کوثر
کرکوک ۱۹۷۲	آینادا زمان	صلاح نورس
بغداد ۱۹۷۳	ده گمه یاره مه	رشید علی داقوقلو
بغداد ۱۹۶۵	طوزخورماتو	حسین علی مبارک
بغداد ۱۹۷۳	وطن	اسماعیل سرت تورکمن
بغداد ۱۹۷۴	انسانلیق چرچیوه سی	هاشم رشاد آق صو
کرکوک ۱۹۶۶	گونولدهن آهلار	شوکت کمال ، رجب حسن ، موسی بکتاش
کرکوک ۱۹۷۱	نهایت	حسین حاج نجم شهیدزاده
بغداد ۱۹۷۲	تورکمن کولتور تقویمی	تانیتما باقانلیغی
۱۹۷۵ -		
بغداد ۱۹۷۳	چاغداش تورکمن شاعرلی	تانیتما باقانلیغی

کتابا گنجهن آدلار

<p>خالصی شیخ محمد خیرالله کاظم</p> <p>راسخ رجب حسن رشید علی داقوقلی رضا چولاق اوغلو رفعت یولچو رمزی چاووش</p> <p>زبیر شهید زاده</p> <p>سنان سعید سید کمال قارا علی اوغلو</p> <p>شاکر صابر ضابط شکر نوری عبدالواحد شوکت کمال</p> <p>صافی حجی عبدالله صلاح نورس</p>	<p>آغا موسی آخوندوف احمد اوپراقچی اوغلو احمد محمد کرکوکلی احمد یوزو گولمز اسعد نائب اوغلو امیل بویینف ابراهیم داقوقی اسماعیل سرت تورکمن</p> <p>بابایف بدری مصطفی بهاءالدین صالحی</p> <p>تحسین بانگو اوغلو توفیق جلال اورخان</p> <p>جلال رضا افندی</p> <p>حسن کوثر حسن گورهم حسین علی مبارک حکمت دیزدار اوغلو حمزه حمامچی اوغلو</p>
---	--

طارق عبدالباقي

طالب سمين داقولو

طالب عبدالله درويش

طاھر نجاتي گنجان

عبدالازل دميرجي زاده

عبدالخالق بياتلي

عبداللطيف بندر اوغلو

عثمان مظلوم

عدنان صاري كهيه

عدنان سليمان

عزالدين عبدی بياتلي

عطا ترزي باشي

علي صائب

علي معروف اوغلو

عمر عاصم آن صوي

غلامی

فرمان حميد طوزلو

فؤاد چريشچي اوغلو

فاضل بيات

فضولي

فلک اوغلو

قابل محي الدين

قاسم زاده

قاسم صاري كهيه

قاسم مهدي بابا اوغلو

قاسمي

كوثر باغوان اوغلو

م . حسين زاده

محسن كوثر

محمد تقی

محمد خورشيد داقولی

محمد عبدالعزیز اسماعیل

م . شير علييف

محمد قصاب اوغلو

مصطفى گوك قايا

مسد عارف

موسی بكتاش

مولود طه قاياچي

وجيهه خطيب اوغلو

نييف

نوزاد عبدالکريم

	نون سوز	
۵	عبداللطيف بندر اوغلو	
	ده گرله نديرمه	
۹	دكتور عبدالخالق محمد البياتي	
۱۰	دیل ییگیسی	۱
۱۰	سهس	۲
۱۱	سهس يولو	۳
۱۱	سهس يیگیسی	۴
۱۱	سهسلر	۵
۱۳	القبيا	۶
۱۳	اونلورلین « سهسلیرین » بولونمهسی	۷
۱۷	اونسوزلرین « سهسيزلرین » بولونمهسی	۸
۲۱	هجه	۹
۲۳	سهس او یومو قورالی	۱۰
۲۴	سهسلیرین بیریرینی ایزله مهسی	۱۱
۲۸	سهسيزلره سهسلیرین بیریرینی ایزله مهسی	۱۲
۳۲	صرف « مورفولوژی »	۱۳
۳۴	کوکو و آك	۱۴
۳۵	کوکلرین هجه باقیمیندان بولوملری	۱۵
۳۵	کوکون تورلری	۱۶
	۱ - یالین	
	۲ - تورمه	
	۳ - بیله شیک	

۱۷ آنلاملاری باقیمیندان کوکلی ۳۷

۳۷ ۱ - آد کوکلی

۳۷ ۲ - ایلهم « فعل » کوکلی

۳۸ ۱۸ « شکیلچیلر »

۴۰ ۱۹ آکلرین چشیتلی

۱- یاییم آکلری « سوز دوزه لیدیجی شکیلچیلر »

۲ - چه کیم آکلری « سوز ده گیشدیریجی

شکیلچیلر »

۵۲ ۲۰ سوزجوک

۱ - یالینچ و یا کوک سوزجوک

۲ - توره میش سوزجوک

۳ - ییله شیک سوزجوک

۵۴ ۲۱ سوزجوک بولوملی

۵۸ ۲۲ آد « اسم »

۵۹ ۲۳ آدلارین تورلو باقیمیلاردان بولوملی

۶۲ ۲۴ آدلارین چوغولانماسی

۶۵ ۲۵ آدلاردا ایهلیک « منسویت »

۷۴ ۲۶ آدلاردا ایهلیک اکلرینین چیزه لگه لری

۱ چیزه لگه

۲ چیزه لگه

باق کتابین صونونا

۳ چیزه لگه

۴ چیزه لگه

۲۷

۷۵ ۲۸ آدلارین چه کیملی (حاللی)

۷۷ یالین چه کیمی (ادلیق حالی)

۷۷	یوكله مه چه كیمی (تأثیر لیک حالی)	۲۹
۷۸	یا قلاشما چه كیمی (یونلوك حالی)	۳۰
۷۹	بولونما چه كیمی (یئر لیک حالی)	۳۱
۸۰	آریلما چه كیمی (چیقیشلیق حالی)	۳۲
۸۱	ایلگی چه كیمی (ایه لیک حالی)	۳۳
۸۳	چیزه لگه « ۱ »	
۸۴	چیزه لگه « ۲ »	
۸۵	چیزه لگه « ۳ »	
۸۶	چیزه لگه « ۴ »	
۸۷	چیزه لگه « ۵ »	
۸۷	چیزه لگه « ۶ »	
۸۹	چیزه لگه « ۷ »	
۹۰	چیزه لگه « ۸ »	
۹۱	چیزه لگه « ۹ »	
۹۲	چیزه لگه « ۱۰ »	
۹۳	چیزه لگه « ۱۱ »	
۹۴	چیزه لگه « ۱۲ »	
۹۶	یایلیشلارینا گوره آدلار	۳۴
	۱ - یالین	
	۲ - توره میش	
	۳ - یله شیک	
۱۱۷	کوچولتسه آدلاری	۳۵
۱۱۸	آدلاردا قوشاچ (خبر اشاره تی)	۳۶
۱۲۴	قوشاچ و اولومسوزلوغو	۳۷
۱۲۶	قوشاچ چیزه لگه سی	۳۸

۱۲۷	صفت	۳۹	۷۷
۱۲۸	آناملارینا گوره صفتلر	۴۰	۸۷
	۱ - نینه له مه صفتلری		۲۷
	۲ - به لیر تمه صفتلری		۲۸
۱۳۰	یایلیشلارینا گوره صفتلر	۴۱	۱۸
	۱ - یالینچ		۲۸
	۲ - توره میش		۲۸
	۳ - بیله شیک		۲۸
۱۵۲	چیزه لگه	۴۲	۲۸
۱۵۷	تومله نیش صفتلر	۴۳	۲۸
۱۵۷	ئوبه کله نیش صفتلر	۴۴	۲۸
۱۵۷	صفتلرین لارجه لری	۴۵	۲۸
	۱ - دوز گولو درجه		۲۸
	۲ - ئولچوشتورمه درجه سی		۲۸
	۳ - اوستونلوك درجه سی		۲۸
	۴ - په کیشتیرمه درجه سی		۲۸
	۵ - کوچه لتمه درجه سی		۲۸
۱۶۳	صایب	۴۶	۲۸
۱۶۵	صاییلارین گوره ولری باقیمندان بولوملری	۴۷	
	۱ - آصیل مقدار صاییلاری		
	۲ - صیرا صاییلاری		
	۳ - کسیر صاییلاری		۷۲۱
	۴ - به لگسیز صاییلار		۸۱۱
	۵ - اوله شتیرمه « بولوشتورمه » صاییلاری		۲۲۱
	۶ - طولولوق صاییلاری		۲۲۱

۱۷۲	۴۸	آدیلاز (ضمیرلری)
	۱ -	کیشی ضمیرلری
	۲ -	ایم (اشارهت ضمیرلری)
	۳ -	صورو ضمیرلری
	۴ -	به لگیسیز ضمیرلر
	۵ -	به لیرتمه ضمیرلری
۱۷۶	۴۹	چیزه لگه
۱۸۹	۵۰	چیزه لگه
۲۰۱	۵۱	ایلهم « فعل »
۲۰۲	۵۲	فعللرده اولومسزلوق
	۵۳	گنجیشلی و گنجیشسیز (تأثیرلی و تأثیرسیز)
۲۰۴		(متعدی و لازم)
۲۰۶	۵۴	گنجیشسیز فعللرین گنجیشلی اولملاری
۲۰۹	۵۵	فعلین یاییسی
	۱ -	یالینچ
	۲ -	توره میس
	۳ -	یله شیک
۲۱۶	۵۶	دیلمیزده کی یله شیک فعللر
	۵۷	آدلارلا فعللرین بیرلیکده قوللانیماسی ایله
۲۱۸		توره نه ن یله شیک فعللر
۲۱۹	۵۸	فعل تورلری
	۱ -	اتکن فعللر (به للی فعللر)
	•	الافعال المعلومه
	۲ -	ایدینگن فعللر (به للی اولما بان فعللر)
	•	الافعال المجهوله

	۳ - دونوشلو فعللر (الافعال المطاوعه)	
	۴ - ايشده شليك فعللری (قارشيليق فعللری)	۲۷۶
	• الافعال المشارکه	
	۵ - ايتديرگه ن فعللری (اجبار فعللری)	
۲۲۸	فعللرده زمان	۵۹
	۱ - گنجيش زمان	
	۲ - شميدىكى « ايتدىكى » زمان	
	۳ - گلهجك زمان	
	۶۰ دىلى گنجيش زمان (شهودى گنجيش زمان)	
۲۳۰	المامى المطلق	
۲۳۲	دىلى گنجيش زمانين اولومسزلوغو	۶۱
	ميشلى گنجيش زمان (نقلى گنجيش زمان)	۶۲
۲۳۳	الماضى النقلى	
۲۳۵	ميشلى گنجيش زمانين اولو مسوولوغو	۶۳
	سوره كلى گنجيش زمان (دواملى گنجيش زمان)	۶۴
۲۳۵	الماضى الاستمرارى	
	حكايه بيچيمى (اوزاق گنجيش زمان)	۶۵
۲۳۷	الماضى البعيد	۲۱۹
۲۳۹	شميدىكى « ايتدىكى » زمان • المضارع	۶۶
۲۴۱	گلهجك زمان	۶۷ ۲۱۷
	۱ - كسين « قطعى » گلهجك	۲۱۷
	۲ - گنیش زمان « قطعى اولمايان گلهجك »	
۲۴۸	فعلين بيچيمى	۶۸
۲۵۰	مصدر بيچيمى	۶۹

۲۵۱	۷۰	یوئورما بیچیمی
۲۵۳	۷۱	یلدیرمه « خبر » بیچیمی
۲۵۸	۷۲	روایت بیچیمی
۲۶۰	۷۳	گره کلیك بیچیمی
۲۶۸	۷۴	قوشول « شرط » بیچیمی
۲۷۲	۷۵	سوره کلیك « دوام » بیچیمی
۲۷۷	۷۶	فعلین گنهل بیچیمیری
۲۸۳	۷۷	فعللرده کیشی طاقیلاری
۲۹۲	۷۸	اولاچلار « باغ ایله ملر » فعلی باغلامالار
۳۰۹	۷۹	به لیرته چلر « ظرفلر »
۳۱۶	۸۰	یایلیشلارینا گوره ظرفلر
		۱ - یالین
		۲ - توره میش
		۳ - ییله شیک
۳۳۰	۸۱	اونله ملر « ندالار »
۳۳۲	۸۲	ایلگه چلر « آداتلار »
۳۳۴	۸۳	دوز گولو ایلگه چلر (نورمال آداتلار)
	۸۴	آدلارلا باغلاتیلی ایلگه چلر « آدلارلا ارتباطلی
۳۳۷		آداتلار »
۳۴۶	۸۵	باغلاچلار « باغلابیلار »
۳۵۵		علمی قاینقلار
۳۵۶		غزه ته و درگیلر
۳۵۷		آدبی و کولتوره ل کتابلار
۳۵۹		کتابا گنچهن آدلار
۳۶۷		

عراق توکین و ریای

عبداللطیف بندر اوغلو

سه‌سسیز ایله بیتن

کرکوک لهجه‌سی

طوزخورمانو لهجه‌سی

← کتابلاریم	← کتابلاریم	کتاب + لار + یم = کتابلاریم
← اللریم	← اللریم	ال + لر + یم = اللریم
← یوردلاریم	← یوردلاریم	یورد + لار + یم = یوردلاریم
← گوزلریم	← گوزلریم	گوز + لر + یم = گوزلریم
← کتابلاریم = کتاب + لار + یم	← کتابلاریم = کتاب + لار + یو	← کتابلاریم = کتاب + لار + ین
← اللریم = ال + لر + یم	← اللریم = ال + لر + یو	← اللریم = ال + لر + ین
← یوردلاریم = یورد + لر + یم	← یوردلاریم = یورد + لار + یو	← یوردلاریم = یورد + لار + ین
← گوزلریم = گوز + لر + یم	← گوزلریم = گوز + لر + یو	← گوزلریم = گوز + لر + ین

اونسون

← کتابلاری	← کتابلاری	کتاب + لار + ی = کتابلاری
← اللری	← اللری	ال + لر + ی = اللری
← یوردلاری	← یوردلاری	یورد + لار + ی = یوردلاری
← گوزلری	← گوزلری	گوز + لر + ی = گوزلری

طوخورمانو لهجهسی	کرکوک لهجهسی	سه سلی ایله بیتمن	کیشیلر
بابالاریم ←	بابالاریم ←	بابا + لار + یم = بابالاریم	۱ نجی
دهده لریم ←	دهده لریم ←	دهده + لر + یم = دهده لریم	
قوزولاریم ←	قوزولاریم ←	قوزو + لار + یم = قوزولاریم	
گوزگولریم ←	گوزگولریم ←	گوزگو + لر + یم = گوزگولریم	
بابا + لار + یم = بابالاریم	بابا + لار + یو = بابالاریو*	بابا + لار + ین = بابالارین	۲ نجی
دهده + لر + یم = دهده لریم	دهده + لر + یو = دهده لریو*	دهده + لر + ین = دهده لرین	
قوزو + لار + یم = قوزولاریم	قوزو + لار + یو = قوزولاریو*	قوزو + لار + ین = قوزولارین	
گوزگو + لر + یم = گوزگولریم	گوزگو + لر + یو = گوزگولریو*	گوزگو + لر + ین = گوزگولرین	
اونسون			
بابالاری ←	بابالاری ←	بابا + لار + ی = بابالاری	۳ نجی
دهده لری ←	دهده لری ←	دهده + لر + ی = دهده لری	
قوزولاری ←	قوزولاری ←	قوزو + لار + ی = قوزولاری	
گوزگولری ←	گوزگولری ←	گوزگو + لر + ی = گوزگولری	

ن وارلیق تهکیل

گر کوئله لهجهسی

طوز خورماتو لهجهسی

سهسلی ابله بیتنه

← کتابیمز

← الیمیز

← یوردوموز

← گوزوموز

کتاب + ی + میز = کتابیمز ← کتابیمز

ال + ی + میز = الیمیز ← الیمیز

یورد + و + موز = یوردوموز ← یوردوموز

گوز + و + موز = گوزوموز ← گوزوموز

کتاب + ی + نیز = کتابینیز

ال + ی + نیز = الینیز

یورد + و + نوز = یوردونوز

گوز + و + نوز = گوزونوز

کتاب + ی + ویز = کتابویز

ال + ی + ویز = الویز

یورد + و + ووز = یوردوووز

گوز + و + ووز = گوزوووز

← کتاب + ب + بیز

← ال + ی + بیز

← یورد + د + بوز

← گوز + د + بوز

اونلارین

کتاب + ی = کتابی

ال + ی = الی

یورد + و = یوردو

گوز + و = گوزو

اولارین

← کتابی

← الی

← یوردو

← گوزو

اولارین

← کتابی

← الی

← یوردو

← گوزا

چیزلکه (۲)

کیشی چوغول و عاند اولار

طوز خورمانو لهچهسی	کرکوک لهچهسی	کیشیلر سهسلی ایله بیتن
<p>بابامیز ←</p> <p>دهدهمیز ←</p> <p>قوزوموز ←</p> <p>گوزگوموز ←</p>	<p>بابامیز ←</p> <p>دهدهمیز ←</p> <p>قوزوموز ←</p> <p>گوزگوموز ←</p>	<p>بابا + میز = بابا میز ←</p> <p>ده + میز = دهدهمیز ←</p> <p>قوزو + موز = قوزوموز ←</p> <p>گوزگو + موز = گوزگوموز ←</p>
<p>بابا + ییز = باباییز</p> <p>دهده + ییز = دهده ییز</p> <p>قوزووز + یوز = قوزویوز</p> <p>گوزگووز + یوز = گوزگویوز</p>	<p>بابا + ویز = باباویز</p> <p>دهده + ویز = دهدهویز</p> <p>قوزو + ووز = قوزوووز</p> <p>گوزگو + ووز = گوزگوووز</p>	<p>بابا + نیز = بابانیز</p> <p>دهده + نیز = دهدهنیز</p> <p>قوزو + نوز = قوزونوز</p> <p>گوزگو + نوز = گوزگونوز</p>
<p>اولارین</p> <p>باباسی ←</p> <p>دهدهسی ←</p> <p>قوزوسو ←</p> <p>گوزگوسو ←</p>	<p>اولارین</p> <p>باباسی ←</p> <p>دهدهسی ←</p> <p>قوزوسو ←</p> <p>گوزگوسو ←</p>	<p>اولارین</p> <p>بابا + سی = باباسی</p> <p>دهده + سی = دهدهسی</p> <p>قوزو + سو = قوزوسو</p> <p>گوزگو + سو = گوزگوسو</p>

۱ نجی

۲ نجی

۳ نجو

طوز خورمانو لهجهسی

کرکوک لهجهسی

سه‌سسیز ایله بیتەن

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

کتاب + یم = کتابیم

ال + یم + الیم

یورد + وم = یوردوم

گوز + وم = گوزوم

کتاب + یو = کتابیو کتاب + بی = کتابی

ال + یو = الیو ال + بی = الی

یورد + وو = یوردوو یورد + وی = یوردوی

گوز + وو = گوزوو گوز + وی = گوزوی

کتاب + ین = کتابین

ال + ین = الین

یورد + ون = یوردون

گوز + ون = گوزون

اونون

کتاب + ی = کتابی

ال + ی = الی

یورد + و = یوردو

گوز + و = گوزو

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

= ←

چیزلکه

کیشی و وار

طوزخورمانو لهجه سی	کرکوک لهجه سی	سه سلی ایله بیتن	کیشیلر
= ←	= ←	بابا = م + بابام	۱ نجی
= ←	= ←	دده = م + ددهم	
= ←	= ←	قوزو = م + قوزوم	
= ←	= ←	گوزگو = م + گوزگوم	
بابا + ی = بابای	بابا + و = باباؤ	بابا + ن = بابان	۲ نجی
دده + ی = دده	دده + و = ددهو	دده + ن = ددهن	
قوزو + ی = قوزو	قوزو + و = قوزوو	قوزو + ن = قوزون	
گوزگو + ی = گوزگو	گوزگو + و = گوزگوو	گوزگو + ن = گوزگون	
		اونون	
= ←	= ←	بابا + سی = باباسی	۳ نجو
= ←	= ←	دده + سی = ددهسی	
= ←	= ←	گوزگو + سو = گوزگوسو	
= ←	= ←	قوزو + سو = قوزوسو	

سەمسىز اېلە بیتەن

گىرگۈك لەپچەسى

ئۈزۈمچۈرمانو لەپچەسى

كىتاب + لار + ىمىز = كىتابلارىمىز
 ال + لار + ىمىز = اللرىمىز
 يورد + لار + ىمىز = يوردلارىمىز
 گۈز + لار + ىمىز = گۈزلرىمىز

← كىتابلارىمىز
 ← اللرىمىز
 ← يوردلارىمىز
 ← گۈزلرىمىز

← كىتابلارىمىز
 ← اللرىمىز
 ← يوردلارىمىز
 ← گۈزلرىمىز

كىتاب + لار + ىنىز = كىتابلارىنىز
 ال + لار + ىنىز = اللرىنىز
 يورد + لار + ىنىز = يوردلارىنىز
 گۈز + لار + ىنىز = گۈزلرىنىز

كىتاب + لار + بۈيۈز = كىتابلاربۈيۈز
 ال + لار + بۈيۈز = اللربۈيۈز
 يورد + لار + بۈيۈز = يوردلاربۈيۈز
 گۈز + لار + بۈيۈز = گۈزلربۈيۈز

كىتاب + لار + ىنىز = كىتابلارىنىز
 ال + لار + ىنىز = اللرىنىز
 يورد + لار + ىنىز = يوردلارىنىز
 گۈز + لار + ىنىز = گۈزلرىنىز

اوتلارنىن

اولارنىن

كىتاب + لار + ى = كىتابلارى
 ال + لار + ى = اللرى
 يورد + لار + ى = يوردلارى
 گۈز + لار + ى = گۈزلرى

← كىتابلارى
 ← اللرى
 ← يوردلارى
 ← گۈزلرى

← كىتابلارى
 ← اللرى
 ← يوردلارى
 ← گۈزلرى

کیشیلر	سەسلی ایله بیتەن	گرگۆک لهجهسی	تۆزخورماتو لهجهسی
۱ نچی	بابا + لار + ییمیز = بابالاریمیز	← بابالاریمیز	← بابالاریمیز
	دەدە + لار + ییمیز = دەدەلریمیز	← دەدەلریمیز	← دەدەلریمیز
	قوزو + لار + ییمیز = قوزولاریمیز	← قوزولاریمیز	← قوزولاریمیز
	گۆزگۆ + لار + ییمیز = گۆزگۆلریمیز	← گۆزگۆلریمیز	← گۆزگۆلریمیز
۲ نچی	بابا + لار + ینیز = بابالارینیز	← بابا + لار + یوز = بابالاریوز	← بابا + لار + ییمیز = بابالار
	دەدە + لار + ینیز = دەدەلرینیز	← دەدە + لار + یوز = دەدەلریوز	← دەدە + لار + ییمیز = دەدە
	قوزو + لار + ینیز = قوزولارینیز	← قوزو + لار + یوز = قوزولاریوز	← قوزو + لار + ییمیز = قوزو
	گۆزگۆ + لار + ینیز = گۆزگۆلرینیز	← گۆزگۆ + لار + یوز = گۆزگۆلریوز	← گۆزگۆ + لار + ییمیز = گۆزگۆ
۳ نچو	اونلارین	اونلارین	اونلارین
	بابا + لار + ی = بابالاری	← بابالاری	← بابالاری
	دەدە + لار + ی = دەدەلری	← دەدەلری	← دەدەلری
	قوزو + لار + ی = قوزولاری	← قوزولاری	← قوزولاری
	گۆزگۆ + لار + ی = گۆزگۆلری	← گۆزگۆلری	← گۆزگۆلری